

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

ISIKUANDMETE KAITSE NÕUETE JUURUTAMINE
EESTI VABAÜHENDUSTES
(15 EAPd)
Hanna Kriiska

Juhendaja:
Maie Kiisel, PhD

Tartu 2022

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

/töö autori allkiri/

Kaitsmine toimub ...../kuupäev/ kell ...../kellaeg/
...../aadress/ auditooriumis ...../number/.

Retsensent: ..... /nimi/ (...../teaduskraad/),
..... /amet/

Abstract

The General Data Protection Regulation was adopted in 2016 and it was enforced in May 2018. Subsequently a new personal data protection law was passed in Estonia. Small and medium size businesses including NGOs across the European Union (EU) have notified the European Commission that they have trouble understanding and implementing the new regulation. NGOs have an important role in the functioning of our society. Extensive changes pose a greater threat on the viability of NGOs due to multiple risk factors concerning mainly the lack of resources. The aim of this research is to understand why NGOs have trouble implementing the new data protection laws. To achieve this goal, there is a need to look more closely at the process of adaptation and implementation of this change in the environment surrounding Estonian NGOs. The main research questions are, what have the organisations operating in the environment done to support the implementation process in Estonian NGOs and which are the main aspects that need to be considered during the implementation processes of EU wide changes in the future. To find answers to those questions, the author has conducted semi-structured interviews with several organisations operating in the environment of NGOs who have an important part in supporting the development and growth of NGOs and the implementation of new data protection regulations. In addition, written materials from the websites, newsletters and emails exchanged with the representatives of those organisations are analysed using the summative qualitative content analysis method. The questions forwarded to the representatives of these organisations and the interview questions can be found in appendix 1 and 2 respectively.

The implementation of EU policies is often done using the multi-level governance framework which includes different organisations in the environment, but it does not take into account how organisations adopted to change. Thus, open systems theory is used to better understand how organisations implement new rules and adapt to change. The main findings of this research are that organisation who operate in the environment of Estonian NGOs, have produced only small quantities of relevant output, that NGOs could use as their input necessary for change to happen. The output that has been produced may not be recognized by NGOs as relevant due to the coding process of organisations. For organisations to adopt change they need to be capable to process input without

jeopardizing their viability. The results also highlight a wider problem that small member states face in the light of European integration and the policy making and implementation processes due to limited human resources. To support NGOs in the implementation of new data protection regulations and adapt to change in general, organisations operating in the environment of NGOs need to produce more output that NGOs can use. More emphasis needs to be put on why the change is important and how it affects the main processes and goals of NGOs. Furthermore, the capabilities of NGOs to adapt to change needs to be evaluated. Already existing development and training programs can be used to improve overall capabilities as well as to offer support and know-how during the implementation of rules concerning personal data protection.

Sisukord

Abstract	3
Sisukord	5
Lühendite loetelu	7
Sissejuhatus	8
1. Teoreetilised ja empiirilised eeldused	12
1.1. Andmekaitsealane seadusandlus	12
1.1.1. Isikuandmete kaitse Eestis ja üldmäärus	12
1.1.2. Kaasamine ja uute nõuete mõjude hindamine	15
1.2. Vabaihendused Eestis	16
1.2.1. Vabaihenduste olemus ja olulisus	16
1.2.2. GDPRi mõju vabaihendustele.....	18
1.2.3. Vahendajad	21
1.3. Muutuse juurutamine.....	22
1.3.1. Mitmetasandilise valitsemise raamistik	23
1.3.2. Organisatsioonid kui avatud süsteemid	25
1.3.3. Muutuse juurutamiseks vajalik vahendite vahetus	27
2. Valim ja metoodika	30
2.1. Valim	30
2.2. Kirjalike materjalide kvalitatiivne sisuanalüüs	33
2.3. Osaliselt struktureeritud intervjuude analüüs	35
3. Uurimistulemused	37
3.1. Muutuseks vajalik sisend.....	37
3.1.1. Sekkumise vajaduse tajumine	37
3.1.2. Vahendajate poolt tehtud juurutustegevused	42
3.1.3. Vahendajate jaoks olemas olnud sisend.....	46

3.2. Muutuse vajalikkuse mõistmine	49
3.2.1. Vabäühenduste suhtumine muutusesse	49
3.2.2. Vahendajate tegevus mõtestamise protsessi mõjutamiseks	51
3.2.3. Vahendajate suhtumine muutusesse	53
3.3. Muutuseks vajalik võimekus	57
3.3.1. Vahendajate hinnang vabäühenduste ja teiste vahendajate võimetele.....	58
3.3.2. Vahendajate tegevus vabäühenduste võimete suurendamiseks	61
3.4. Järeldused	64
3.5. Ettepanekud	68
Kokkuvõte.....	72
Kasutatud materjalid.....	74
Intervjuude ja meilivestlused.....	83
Lisa 1. Kirjalikult esitatud küsimused	85
Lisa 2. Intervjuu küsimustik	86

Lühendite loetelu

AKI – Andmekaitse Inspeksioon

EL – Euroopa Liit

ENNA - European Network of National Associations

EPIKoda – Eesti Puuetega Inimeste Koda

EU – *European Union*

EVTV – Eesti Vabatahtliku Tegevuse Võrgustik

GDPR – isikuandmete kaitse üldmäärus (*General Data Protection Regulation*)

HEAK – SA Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus

KOV – kohalik omavalitsus

KÜSK – Kodaniku Ühiskonna Sihtkapital

MAK – maakondlik arenduskeskus

MTÜ – mittetulundusühing

SEV – Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik

VL – Eesti Vabariigi Vabariik

Sissejuhatus

Tehnoloogia kiire areng ning inimtegevuse üha kasvav digiteeritus on viinud ulatusliku andmete töötlemiseni, kus piirid isiku- ja muude andmete vahel on muutunud häguseks ja isikuandmed maailma kõige väärtuslikumaks kaubaks¹. Euroopa Liit on püüdnud sellises kiiresti muutuvas maailmas kaitsta oma kodanikke ning luua ühisturul tegutsevate organisatsioonide suhtes suuremat usaldust, võttes 2016. aastal vastu üle-Euroopalise isikuandmete kaitse üldmääruse (edaspidi isikuandmete kaitse üldmäärus, üldmäärus või GDPR)². Selle määrusega püüti luua usalduslikumat keskkonda, millest saaksid kasu organisatsioonid ja selle laiem eesmärk on muuta isikuandmete töötlemise kultuuri ja inimeste käitumist ning selle lõplikuks kasusaajaks peaksid olema inividid (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679). Lisaks otsekohalduvale üldmäärusele, võeti 2018. aasta lõpus Eestis täiendavalt vastu uus isikuandmete kaitse seadus. Uued andmekaitsealased nõuded kehtivad kõikidele organisatsioonidele, kes töötlevad isikuandmeid. Nii üldmäärus, kui ka seda täiendav kohalik seadus ei erista suuremaid asutusi avalikus ja erasektoris väiksematest organisatsioonidest, sealhulgas vabäihendustest, kellele ei ole loodud märkimisväärseid erisusi. Viimased on oma olemuse tõttu ulatuslike muutuste suhtes haavatavamas seisus ja panustavad samas olulisel määral meie ühiskonna toimimisse. Asjaolule, et GDPR on loodud, pidades silmas eeskätt suuri organisatsioone, juhis 2018. aastal tähelepanu ka tolleaegne Andmekaitse Inspektsiooni (AKI) peadirektor (Peep, 2018).

Probleem seisneb selles, et üldmääruse vastu võtmisest on möödunud enam kui viis aastat, kuid sellele vaatamata ei ole paljud väikesed ja keskmised ettevõtted, sealhulgas vabäihendused, saanud hakkama isikuandmete kaitse alaste nõuete rakendamisega. Euroopa Komisjoni GDPRi huvirühmade ekspertgrupi 2020. aasta hinnangus tõid väikeste ja keskmiste ettevõtete, sealhulgas vabäihenduste esindajad üle Euroopa välja, et neil on raskusi üldmäärusest tulenevate nõuete mõistmise ja täitmisega ning sageli

---

¹ Näiteks, The world's...; 2017.

² Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679, 27. aprill 2016, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta

puudub selleks vajalik ressurs (The Multistakeholder Expert Group, 2020). Sama probleemi eest hoiatasid mitmed autorid juba varem, tuues välja, et GDPRist tulenevate nõuete rakendamine võib väiksemate ettevõtete jaoks liiga kulukaks osutuda (Celant & Layton, 2017). Aasta hiljem ilmunud artiklis, anti ülevaade uuringust, mille käigus küsitleti kümne Portugalis tegutseva väikese ja keskmise organisatsiooni töötajaid. Uuringu eesmärk oli välja selgitada, kuidas on ettevõtted valmistunud üldmääruse rakendamiseks. Uuringu tulemusena selgus, et enamus ettevõtteid ei olnud isegi mitte teadlikud muudatustest, mida GDPR kaasa toob ega osanud selleks ka kuidagi valmistuda. Autorid järeldasid, et vaja oleks tõsta organisatsioonide teadlikkust ning koostöös valdkondlike ühendustega töötada välja juhised üldmääruse rakendamiseks (da Silva & Freitas, 2018). Selleks, et mõista, miks ei ole vabäühendused uute nõuete rakendamisega hakkama saanud, tuleb analüüsida, kuidas on üldmäärust seni juurutatud.

Vabäühendused moodustavad olulise osa meie ühiskonnast, kus laiema üldsuse hüvanguks töötavad sageli suhteliselt väikesed organisatsioonid. Igal aastal panustavad peamiselt vabatahtlikule tööle tuginevad organisatsioonid tohutul hulgal töötunde meie ühiskonna edendamiseks. Juba 2010. aastal arvasid Praxise analüütikud, et kui vabatahtliku töö peaksid ära tegema palgatöötajad, siis vajaksime riigieelarvesse igaaastaselt lisaks 80 miljonit eurot (Kaarna & Noor, 2011). Aastal 2018 tegi vähemal või rohkemal määral vabatahtlikku tööd peaaegu pooled Eesti tööealisest elanikkonnast (Käger, et al., 2018). MTÜd tegelevad huvikaitsega, edendavad osalusdemokraatiat, kodanikuharidust ja kohalikku elu, toetavad vähemusi ja erivajadustega inimesi ning pakuvad kohati hädavajalikke ning ainulaadseid sotsiaalteenuseid. Vabäühenduste jaoks on oluline, et uute regulatsioonide rakendamise tõttu ei kannataks nende igapäevane tegevus ning samas oleks tagatud ka organisatsioonide võimekus efektiivselt koguda, hallata ja analüüsida andmeid oma tegevuse elluviimiseks ning võimaliku mõju hindamiseks. Juba 1960-ndatel juhiti tähelepanu asjaolule, et sotsiaalne keskkond, sealhulgas õigusruum mõjutab organisatsioone kui avatud süsteeme ja seesama keskkond võib saada saatuslikuks nende jätkusuutlikkusele (Katz & Kahn, 1967). Selleks, et viia ellu üle-Euroopalisi eesmärke ilma, et ohustaksime oma kodanikuühiskonna võimekust, tuleb leida viis, kuidas uuendusi vabäühendustes edukalt juurutada.

Käesoleva uurimistöö eesmärk on saada teada, miks esineb vabaihendustel probleeme andmekaitsealaste nõuete rakendamisega. Sellele küsimusele vastuse saamiseks tuleb lähemalt uurida, milline on olnud vabaihendustele suunatud isikuandmete kaitse alaste nõuete juurutamise protsess ja kuidas on toimunud muutuse juhtimine organisatsiooni ümbritsevas keskkonnas. Selleks on töö keskmesse asetatud organisatsioonid, kes on ühest küljest pidanud ise uusi andmekaitsealaseid nõudeid rakendama, kuid kelle ülesandeks on ka juurutamisprotsessile kaasa aidata ning vabaihendusi nõuete rakendamisel ja laiemalt muutustega hakkama saamisel toetada. Töö eesmärgi saavutamiseks tuleb uurida, kuidas on vabaihendusi ümbritsevad organisatsioonid aidanud uusi nõudeid vabaihendustes juurutada. Milliseid lähenemisi juurutamisel kasutati ja mis jäi vajaka ning mida pidada silmas järgmiste üle Euroopa Liiduliste muutuste juhtimisel.

Töö on jaotatud kolme ossa, millest esimeses kirjeldatakse teoreetilisi ja empiirilisi eeldusi – selgitatakse andmekaitsealaste nõuete vallas toimunud muudatusi ning vabaihenduste kaasamist uute nõuete välja töötamise ja juurutamise protsessi raames, kirjeldatakse vabaihenduste rolli, GDPRi mõju meie vabaihendustele ning tegureid, millest see mõju sõltub. Selles töö osas antakse ülevaade töö teoreetiliselt raamistikust ja fookusest – avatud süsteemide teooriast, mitmetasandilise valitsemise raamistikust ning nende koostoimimisest. Töö teises osas kirjeldatakse valmit ning meetodikaid, mille abil uurimisküsimustele vastuseid saadakse. Töö kolmas osa on pühendatud uurimistulemuste analüüsile, järeldustele ja ettepanekutele.

Uurimiseesmärgi saavutamiseks on töös kasutatud erinevaid vahendajate avalikult kättesaadavaid kirjalikke materjale. Nende allikate uurimiseks on kasutatud kvalitatiivselt sisuanalüüsi. Avalikult kättesaadavatele kirjalikele materjalidele tuginedes, on oht, et osa levitatud materjalist jääb tähelepanuta. Nimelt võidi teavet levitada sisekommunikatsiooni kanalites, millele käesoleva töö autoril puudub ligipääs. Samuti on oht, et osa materjale, võis olla avalikest kanalitest uurimistöö läbiviimise ajaks eemaldatud. Nende riskide maandamiseks, kontakteerus autor vahendajatega juba 2021. aasta kevadel meilitsi. Meili teel esitatud küsimused on toodud lisas 1. Meilivestluste analüüsimiseks on kasutatud summeerivat kvalitatiivset sisuanalüüsi. Autori teadliku või

mitteteadliku kallutatuse vältimiseks ning uurimiseesmärgi saavutamiseks on lisaks kirjalikele materjalidele kasutatud ka vahendajatega läbi viidud osaliselt struktureeritud intervjuusid. Intervjuude transkriptsioonide analüüsimisel on kasutatud suunavat sisuanalüüsi. Intervjuu kava on toodud lisa 2. Töösse on kaasatud seitse erinevat organisatsiooni. Analüüsitud allikad aitavad mõista vabäihendustele suunatud juurutamise protsessi ning saada selgust, miks valmistab uute nõuete rakendamine vabäihendustele raskusi, kuid analüüsitud materjali pinnalt ei saa teha lõplikke järeldusi kogu Eesti vabakonna kohta.

Uurimistöös on lisaks teooriaid ja metoodikaid käsitlevatele materjalidele kasutatud ka erinevaid vabäihenduste seas läbi viidud uuringuid ning artikleid, isikuandmete kaitsega seotud seadusi ning nende seletuskirju ja mõjuhinnanguid.

1. Teoreetilised ja empiirilised eeldused

1.1. Andmekaitsealane seadusandlus

1.1.1. Isikuandmete kaitse Eestis ja üldmäärus

Varasemalt Eestis kehtinud andmekaitsealased nõuded lähtusid samuti Euroopa Liidu ülestest nõuetest ja nii mõnigi üldmääruse olulistest punktidest, kehtis Eestis ka enne. Enne Euroopa Liiduga (EL) liitumist reguleeris Eestis isikuandmete töötlemist 1996. aastal vastuvõetud isikuandmete kaitse seadus, millega sätestati isiku õigused ja andmete töötleja kohustused. Seaduse koostamisel võeti eeskujuks nii Soome kui Saksamaa isikuandmete kaitsega seotud regulatsioonid ja juhinduti Euroopa Liidu 1995. aastal vastu võetud Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivist üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel³ (Käbin, 2002). Sarnaselt üldmäärusega kehtestatud nõuetele, pidid selle seaduse kohaselt juriidilised isikud, kes töötlevad isikuandmeid, muuhulgas küsima nõusolekut vastavate andmete töötlemiseks isikult, kelle andmeid töödelda soovitakse ja sellel isikul oli seadusega tagatud ka õigus saada teavet oma isikuandmete töötlemise kohta ning mitte lubada oma andmete töötlemist (Isikuandmete kaitse seadus, 1996). Eesti liitumiseks Euroopa Liiduga võeti üle tolleaegne ELis kehtiv isikuandmete kaitse õigusala raamistik. Isikuandmete kaitse taseme tõstmiseks ja Eestis kehtiva seaduse ELi normidega vastavusse viimiseks, koostati uus isikuandmete kaitse seadus, mis jõustus 2003. aastal. Kuna varasem seadus oli koostatud juhindudes ELi 1995. aasta direktiivist, siis ei toonud 2003. aastal vastu võetud seadus Eestis kaasa muudatusi isikuandmete kaitse põhiprintsiipides, kuid uues seaduses laiendati isikuandmete kaitse ulatust avalikus ja eraõiguslikus sfääris (Käbin, 2002). Uue seadusega toodi sisse andmesubjekti mõiste ja määratletud olid ka andmesubjekti õigused. Sarnaselt üldmäärusega kehtestatud nõuetele, oli välja toodud andmesubjekti õigus saada andmete töötlejalt enda kohta kogutavate andmete kohta teavet, õigus saada enda kohta kogutud andmetest koopia ning õigus saada nende andmete töötlemise eesmärkide ja andmete kogumise allikate kohta infot.

---

³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ, 24. oktoober 1995, üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta <http://data.europa.eu/eli/dir/1995/46/oj>

Euroopa Liidu tasandil on olemas arusaam, et digitaalses keskkonnas on üha vähem piire ja selleks, et inimesi paremini võimalike ohtude eest kaitsta, tuleb õigusi ja vabadusi kaitsvaid nõudeid isikuandmete töötlemisel ühtlustada (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679). Nõuete ühtlustamiseks võeti 2016. aastal vastu isikuandmete kaitse üldmäärus, mis jõustus 2018. aasta 25. mail. Euroopa Liidu määruste üldiseks eesmärgiks on “aidata kaasa vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala ning majandusliidu saavutamisele, majanduslikule ja sotsiaalsele arengule, riikide majanduse tugevdamisele ja lähendamisele siseturul ning füüsiliste isikute heaolule” (*Ibid*, lk 1). Üldmääruse eesmärk oli aga, nagu eelpool mainitud, muuta inimeste käitumist ja isikuandmete töötlemise kultuuri ning luua ühe kiiremini arenevate tehnoloogiate maailmas usaldust isikuandmeid töötlevate organisatsioonide vastu (Euroopa Komisjon, 2020). Kuigi Euroopa Liidu määrused on otsekohalduvad võeti Eestis 2018. aasta 12. detsembril vastu isikuandmete kaitse seadus, mis täpsustab mõningaid üldmääruse sätteid.

Nii mõnigi üldmääruse olulistest punktidest kehtis Eestis juba varasemalt, kuid sisse viidi ka mitmeid olulisi muudatusi, mis pidid tagama, et andmete töötlemisest on olemas selge ülevaade nii töötlejal kui andmesubjektil. Alates 2018. aastast hakkas kehtima nõue tagada andmesubjektidele ehk isikutele, kelle andmeid töödeldakse, senisest enam ja arusaadavamalt esitatud informatsiooni nende isikuandmete töötlemise kohta. Võrreldes varasemaga suurenes teabe hulk, mida peab andmete töötleja andmesubjektile edastama. Uue määruse üheks oluliseks ideeks on läbipaistvuse suurendamine ja sellega seoses peab andmesubjektidele edastatav info andmete töötlemise kohta olema lihtsasti leitav, arusaadav ja kokkuvõtlik. Uue määrusega kasvasid ka märgatavalt rikkumiste eest määratavate võimalike rahatrahvide ülemmäärad. Oluliseks uuenduseks on andmete ülekandmisõigus (Salumaa, 2018). See tähendab, et andmesubjektil on “õigus saada teda puudutavaid isikuandmeid, mida ta on vastutavale töötlejale esitanud, struktureeritud, üldkasutatavas vormingus ning masinloetaval kujul ning õigus edastada need andmed teisele vastutavale töötlejale” (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679, lk 45). GDPRi rakendamine tõi andmete töötajatele kaasa kohustuse vaadata üle ning täiendada varasemaid privaatsuspoliitikaid, avalikke andmekaitsepõhimõtteid ning andmesubjektidele suunatud teavitusi, et tagada kogu vajaliku informatsiooni olemasolu

ning arusaadavus (Salumaa, 2018). Lisandus ka niinimetatud õigus olla unustatud ehk õigus nõuda andmete töötlejalt oma andmete kustutamist, muuhulgas juhul kui põhjust, miks andmeid koguti enam pole, kui andmesubjekt võtab tagasi oma nõusoleku või juhul kui isikuandmeid on töödeldud ebaseaduslikult. Muutus ka Andmekaitse Inspektsiooni teavitamise viis ja vajadus – kui varem oli sätestatud, et Andmekaitse Inspektsioonis tuleb registreerida vaid delikaatsete isikuandmete töötlemine, siis alates 2018. aastast tuleb kõikides avaliku sektori asutustes (va. kohtud) ja vastavalt vajadusele osades erasektori (sh ka kolmanda sektori) organisatsioonides, määrata ja Äriregistris registreerida andmekaitse spetsialist (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679).

Oluline on mainida, et isikuandmete töötlemine tähendab sisuliselt kõiki isikuandmetega tehtavaid toiminguid. Üldmääruse kohaselt on isikuandmete töötlemine “isikuandmete või nende kogumitega tehtav automatiseeritud või automatiseerimata toiming või toimingute kogum, nagu kogumine, dokumenteerimine, korrastamine, struktureerimine, säilitamine, kohandamine ja muutmine, päringute tegemine, lugemine, kasutamine, edastamine, levitamise või muul moel kättesaadavaks tegemise teel avalikustamine, ühitamine või ühendamine, piiramine, kustutamine või hävitamine” (*Ibid*, lk 33). Kui töötlemise definitsioon jäi üldmääruse tulekuga sisuliselt samaks, siis isikuandmete mõistet laiendati. Isikuandmed on “igasugune teave tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku („andmesubjekti“) kohta; tuvastatav füüsiline isik on isik, keda saab otseselt või kaudselt tuvastada, eelkõige sellise identifitseerimistunnuse põhjal nagu nimi, isikukood, asukohateave, võrguidentifikaator või selle füüsilise isiku ühe või mitme füüsilise, füsioloogilise, geneetilise, vaimse, majandusliku, kultuurilise või sotsiaalse tunnuse põhjal” (*Ibid*). See tähendab, et isikuandmed on sisuliselt kõik andmed, mida on võimalik viia kokku konkreetse isikuga.

Uute nõuetega suurenes märkimisväärselt andmetöötlejate töömaht – organisatsioonidel tuli ennast seadusmuudatustega kurssi viia, tegeleda tuli töötajate teavitamise ja koolitamisega, muuta tuli organisatsioonisiseseid andmete haldamise praktikaid ning põhimõtteid, avalikke privaatsuspoliitikate ülevaateid ja andmesubjektide teavitussüsteeme ning paljudel organisatsioonidel tuli määrata või palgata ka pädev

andmekaitse spetsialist. Suuremad ettevõtted olid juba varasemalt tegelema andmekaitse teemadega ning võib väita, et neil olid uuenduste sisseviimiseks olemas nii tehnoloogilised kui ka muud vajalikud vahendid. Tolleaegne Andmekaitse Inspektsiooni peadirektor tõi 2018. aastal välja, et üldmääruse loomisel on silmas peetud eeskätt suuri organisatsioone. “Piltlikult öeldes on uus andmekaitseõigus disainitud suurte organisatsioonide jaoks, kellel omaenda õigusosakond. Andmekaitse reegleid peavad aga rakendama ka väikesed ettevõtted ja asutused. Üldmääruse põhjenduspunkt 13 viitab vajadusele teha erandeid mikro-, väike- ja keskmise suurusega ettevõtjatele. Ainsaks kohaks, kust reaalselt võiks leida sellist erandit, on artikkel 30 andmetöötlustoimingute registreerimise kohustuse kohta. Selle 5. lõige algab tõepoolest sõnadega, et seda artiklit ei kohaldata vähem kui 250 töötajaga ettevõtetele ja organisatsioonidele. Lõige lõpeb aga vastupidi: põhimõtteliselt kohaldatakse artiklit kõigile andmetöötlejatele.*⁹ Kõik ülejäänud üldmääruse viited mikro-, väike- ja keskmise suurusega ettevõtetele on deklaratiivsed” (Peep, 2018, lk 117).

1.1.2. Kaasamine ja uute nõuete mõjude hindamine

Isikuandmete kaitse uue õigusliku raamistiku kontseptsioon, mis koostati 2017. aastal, saadeti arvamuste avaldamiseks erinevatele huvirühmadele, kelle arvamusi ja seisukohti võeti arvesse ka 2018. aasta isikuandmete kaitse seaduse eelnõud koostades (Tõnisson, 2018). Kontseptsioonis on nõuete mõju kolmanda sektori organisatsioonidele, kelle hulka kuuluvad ka vabaihendused, hinnatud koos erasektoriga. Hinnates ainuüksi andmekaitse spetsialisti määramise nõude mõju majandusele (ettevõtluskeskkonnale ja ettevõtete tegevusele), jõuti järelduseni, et “[m]uudatus suurendab sihtrühma halduskoormust. Mõju olulisust on keeruline hinnata, kuivõrd see sõltub ettevõtte tegevusvaldkonnast, töödeldavate andmete iseloomust ja valitud lahendusest andmekaitseametniku määramiseks, kuid on tõenäoline, et sihtrühma ettevõtetele toob regulatsioon kaasa täiendava rahalise kulu” (Andmekaitse Inspektsioon, 2017, lk 16). Hinnangut selle kohta, kuidas mõjutab uus regulatsioon, täiendav rahaline kulu või halduskoormuse suurenemine vabaihendusi või kolmandat sektorit laiemalt, kontseptsioonis välja toodud pole. Samuti pole hinnatud muudatuste mõju vabaihendustele ei isikuandmete kaitse seaduse ega isikuandmete kaitse seaduse rakendamise seaduse eelnõude seletuskirjades. Sellele vaatamata, kaasati erinevaid

organisatsioone (sealhulgas avaliku ja erasektori organisatsioonide liite), et kaardistada peamiselt üldmäärusest tulenevaid seaduse rakendamisega seotud probleeme. Viimase isikuandmete kaitse seaduse eelnõu kooskõlastamisel juhtis Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit tähelepanu märkimisväärsele halduskoormuse suurenemisele seoses andmete ülekandmisega nende organisatsioonide puhul, kes haldavad suurtes kogustes klientide andmeid. Halduskoormuse märkimisväärset suurendamist toob välja ka Eesti Maaomavalitsuste Liit ja Eesti Linnade Liit Meie (Seletuskirja lisa 2 (kooskõlastustabel), 2018). Oluline on märkida, et kuigi tegu on juriidiliselt mittetulundusühendustega (MTÜ), esindavad nad siiski suhteliselt suurte äriühingute või avalikõiguslike organisatsioonide huve ning ei liigitu seetõttu vabäühenduste alla.

Kolmanda sektori organisatsioone, sealhulgas vabäühendusi kaasati üldmääruse väljatöötamisel⁴ ja alates 2016. aastast huvirühmade ekspertgrupi töösse, mille eesmärgiks oli juhtida Euroopa Komisjoni tähelepanu GDPRi rakendamise kitsaskohtadele (European Commission, 2021). Üldmääruse mõjuhinna juurde, mis ilmus 2019. aastal, olid samuti kaasatud mitmed kolmanda sektori organisatsioonid, kes tõid muuhulgas välja, et GDPRi tõttu suhtutakse isikuandmete kaitse teemadesse tõsisemalt (European Commission, 2019). Üldmääruse ekspertgrupis osalevad kolmanda sektori esindajatena peamiselt digiteemadele ja tarbijate õiguste kaitsele keskendunud organisatsioonid. Huvirühmade ekspertgrupi hinnangus, mis ilmus 2020. aastal, mainisid mitmed väikeste ja keskmiste ettevõtete esindajad, et üldmäärusest tulenevate nõuete mõistmiseks ja täitmiseks on neil tulnud kaasata väliseid eksperte. Lisaks toodi välja, et nõuete täitmiseks puudub sageli piisav ressurss (The Multistakeholder Expert Group, 2020).

1.2. Vabäühendused Eestis

1.2.1. Vabäühenduste olemus ja olulisus

Vabäühenduste defineerimiseks on erinevaid käsitlusi. Käesolevas töös lähtub autor Eestis kasutusel olevast „Kodanikuühiskonna lühisõnastikust“, mille kohaselt on tegu

---

⁴ Näiteks, Commission Staff Working Paper; 2012.

mittetulundusühenduste, seltsingute, sihtasutuste ja nende katusorganisatsioonidega, mis tegutsevad sõltumatuna avalikust sektorist ja äriettevõtetest. Katusorganisatsioone loetakse vabäühendusteks vaid juhul, kui neid pole asutatud avaliku või erasektori organisatsioonide poolt esindamiseks nende huve. Sünonüümina võidakse kasutada ka sõnu kodanikuühendus või mittetulundusühendus, millest esimese puhul on keskmes füüsiliste isikute tegevus ning viimase puhul on rõhk konkreetsetel juriidilisel vormil ja kasumi mitte taotlemisel organisatsiooni omanikele (Lagerspetz, 2007). Mittetulundusühingute puhul on tegu eraõiguslike juriidiliste isikutega, kes võivad tulu teenida vaid oma põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks (Mittetulundusühingute seadus, 1996). 2021. aasta detsembri seisuga oli Eestis registreeritud 47 818 kasumitaotluseta üksust, millest 23 961 olid korteriühistud, 821 olid sihtasutused ja 23 036 MTÜd (Registrite ja Infosüsteemide Keskus, 2021).

Vabäühenduste roll ühiskonnas on rahuldada nõudlust toodetele ja teenustele seal, kus avalik ja erasektor seda teha ei suuda. Erasektori jaoks võib turg olla vähese nõudluse või tarbija madala maksevõimekuse tõttu ebaatraktiivne. Avalikul sektoril võib puudu jääda võimekusest või tahtest (Teegen, et al., 2004). Vabäühendustel on oluline roll sotsiaalvaldkonnas, kus sihtgrupi ja probleemi süvitsi mõistmine on sageli tundlike teemade puhul äärmiselt vajalik. Lisaks oskusteabe koondamisele, suudavad vabatahtlikke kaasavad vabäühendused pakkuda täiendavat tööjõudu, mis on toimiva sotsiaalsüsteemi jaoks hädavajalik (Käger, et al., 2019). Osad vabäühendused tegelevad eestkostega, esindades muuhulgas vähemuste või ka teiste juriidiliste isikute huve. Kolmas sektor (sh vabatahtlikke kaasavad vabäühendused) moodustab ka arvestatava majandusliku jõu. Ühes 2011. aastal avaldatud artiklis, mis keskendub vabatahtliku töö majandusliku mõju mitmekülgsele uurimisele, tuuakse välja, et kui n-ö vabatahtlike maa oleks eraldiseisev riik, siis oleks see täiskasvanute populatsiooni arvukuselt maailmas teisel kohal ja tegu oleks maailma suuruselt seitsmenda majandusega (Haddock, et al., 2011). 2018. aastal jõuti järeldusele, et kolmas sektor⁵ on Euroopas⁶ tohutu majanduslik jõud. Tegemine on tööjõu osas Euroopas suuruselt kolmanda majandustegevusharuga, kus töötab üle 29 miljoni täistööajaga töötaja (13% EU tööealisest elanikkonnast), kellest

---

⁵ Sealhulgas sotsiaalmajandussektor.

⁶ Sealhulgas Inglismaa ja Norra.

55% töötab vabatahtlikuna (Salamon & Sokolowski, 2018). Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuringust selgub, et 2018. aastal oli Eestis vabatahtlike osakaal 15-74 aastase elanikkonna seas 49%, mis tähendab, et vabatahtliku tööd tegi peaaegu pool Eesti tööealisest elanikkonnast⁷ (Käger, et al., 2018). Sõltuvalt vabatahtliku töö majandusliku väärtuse hindamise meetodist, moodustas vabatahtlik tegevus näiteks 2010. aastal 0,2–0,56% Eesti sisemajanduse koguproduktist, mis tähendab, et kui vabatahtliku töö peaksid ära tegema palgatöötajad, siis oleks vaja igal aastal leida ligikaudu 48 miljonit eurot lisaraha ja kui sinna sisse arvata ka ühekordselt panustavate vabatahtlike töö, siis oleks vajamine summa ligikaudu 80 miljonit eurot. Vabaiühendused aitavad luua väärtust nii ühiskonnale laiemalt kui indiviidile, kes ise vabaiühenduse tegevusse panustab. Vabatahtliku töö käigus omandatud oskused, teadmised ja kogemused on rakendatavad tööturul, vabatahtlik tegevus pakub inimestele eneseteostusvõimalust ja aitab luua sidusamat ühiskonda (Kaarna & Noor, 2011).

1.2.2. GDPRi mõju vabaiühendustele

Vabaiühendused on ressursipuuduse tõttu ulatuslike muutuste suhtes haavatavad. Üheks riskiteguriks, mis muudab vabaiühendused haavatavaks, on inimeste kaasamise eripäradest tulenev risk ja teiseks vähesed või ühetaolised rahalised vahendid. Inimeste kaasamisega seotud risk seisneb väikeses töötajate arvus, ulatuslikus vabatahtlike kaasamises ja suures kaadri volavuses. Keeruline on tegeleda spetsiifilisi oskusi ja teadmisi eeldavate nõuete rakendamisega või arendustegevusega laiemalt, kui selleks puuduvad püsivad töötajad, keda vajadusel välja koolitada. Vabatahtlike kaasamine ja haavatavate sihtrühmadega töö aga tähendab, et vabaiühendused töötlevad oma põhitegevuse käigus pidevalt isikuandmeid. Eestis tegutsevaid vabaiühendusi iseloomustab väike töötajate arv. Statistikaameti andmetel oli 2020. aasta algul eraõiguslikes kasumitaotluseta üksustes fikseeritud 34 988 töösuhet, millest 12 828 olid sõlmitud hoone, korteri- või garaažiühistutes. Eraõiguslike kasumitaotluseta üksuste alla kuuluvad ka ettevõtete huve esindavad katusorganisatsioonid, mis tähendab, et vabaiühendutes on töösuhete arv tõenäoliselt veel väiksem. Vabaiühendusi iseloomustab vabatahtlike kaasamine. 2014. aastal läbi viidud uuringust selgub, et vabatahtlikke kaasab

---

⁷ Teadlikult tegi vabatahtlikku tööd vaid 28% 15-74 aastasest ja regulaarselt ehk kord kuus või sagedamini tegi vabatahtliku tööd 9% kõigist samast sihtrühmast (Käger, et al., 2018).

68% MTÜdest ja ligikaudu veerandi MTÜde töös osalevad vabatahtlikud sageli. Uuringust selgub ka, et enim kaasavad vabatahtlikke need MTÜd, kus on ka palgatöötajaid, mis viitab sageli organisatsiooni suuremale professionaalsusele. Umbes 30% vabatahtlikke kaasavatest MTÜdest rakendab vabatahtlikku tööjõudu põhitegevuse elluviimiseks ehk nii-öelda igapäevases tegevuses. Vabatahtliku tööjõu kaasamisele on iseloomulik suur kaadri volavus. Umbes 78% kõikidest vabatahtlikke kaasavatest MTÜdest on olemas oma püsivabatahtlikud. Samas tuuakse aga välja, et enamasti töötab selliste organisatsioonide juures 1–6 püsivamat vabatahtliku ja püsivabatahtlikuks on arvestatud kõik, kes on panustanud sama organisatsiooni juures rohkem kui korra (Rikmann, et al., 2014). Vabatahtlike värbamine ja kaasamine nõuab organisatsioonilt olulisel määral ressursi ja see tegevus peab olema hästi läbi mõeldud, et tagada investeringu tasuvus organisatsiooni jaoks (Käger, et al., 2018). Vabaihendused peavad tagama isikuandmete kaitse olukorras, kus andmete töötlemisega tegelevad isikud ei ole alati seotud töösuhte lepingutega ja kaader vahetub pidevalt. Professionaalsete andmekaitse spetsialistide kaasamine vabatahtlikus korras on aega nõudev protsess, mis ei pruugi viia püsiva lahenduseni. Vabatahtlikud professionaalid panustavad sageli, sõltuvalt kokkulepest, vaid mõne tunni nädalas või kuus. Andmekaitsealaste nõuete rakendamine eeldab organisatsioonis isikuandmetega seotud protsesside põhjalikku analüüsimist ning igapäevaste tööprotsesside muutmist, mistõttu ei ole sageli võimalik väljast poolt tulnud inimesel nõudeid iseseisvalt rakendada ja teemaga tegelemine nõuab organisatsioonilt olulisel määral ressursi.

Teiseks riskiteguriks, mis muudab vabaihendused haavatavaks, on vähesed rahalised vahendid, mistõttu ei ole võimalik pidevalt vahetuvaid vabatahtlikke välja koolitada ega püsivalt andmekaitse teenuseid sisse osta. Mittetulundussektoris pakutakse teenuseid või kaupu oma põhikirjalise eesmärgi saavutamiseks ja see tegevus ei pea olema ega sageli olegi tulunduslik (Teegen, et al., 2004). Kuueteistkümnel protsendil MTÜdest puudus 2017. aastal käive, 48 protsendi käive jäi alla 6500 euro ja 15 protsendi käive ületas 32 000 eurot. „Ühendustest 29% sai 2017. aastal rahastust ühest allikast, 23% kahest allikast ning 33% kolmest või enamast allikast” (Käger, et al., 2019, lk 59). Piiratud eelarve mõjutab vabaihenduste võimekust võtta tööle palgalisi töötajaid, mis omakorda mõjutab nende võimekust kaasata vabatahtlikke ja luua lisavõimalusi rahastusallikate

mitmekesistamiseks ning muutuste ellu viimiseks (Käger, et al., 2018). Üheks viisiks, kuidas vabaihendused raha saavad, on erinevate toetuste taotlemine. Sõltuvalt tegevusvaldkonnast on toetusi võimalik taotleda kohalikust omavalitusest (KOV), riigiasutustelt, riiklikest fondidest ja sihtasutustest või Euroopa Liidu toetusmeetmetest. Selliste toetuste puhul tuleb silmas pidada, et tegu on projektipõhise rahastusega, mis erineb stabiilsest sissetulekust. Vabaihendused täidavad meie ühiskonnas olulist rolli, esindades vähemuste huve või võimaldades teenuseid, mille pakkumine pole näiteks sihtgrupi väiksuse või maksejõuetuse tõttu tulus. Annetuste kogumine ja majandustegevuse kaudu raha teenimine nõuab vabaihenduselt enamasti olulisel määral täiendavat ressursi ja neile tegevustele peavad nad keskenduma oma põhikirjalise eesmärgi saavutamise kõrvalt. Kui organisatsioon ei suuda rahalisi vahendeid leida, siis ei suudeta ellu viia ka põhikirjalisi eesmärke, mistõttu edestab rahastusega tegelemine prioriteetide loetelus arendustegevusi, sealhulgas uute andmekaitse nõuete rakendamist.

Isikuandmete kaitse üldmäärus ei erista oma olemuselt erivajadustega laste jaoks psühholoogilist nõustamist pakkuvat vabaihendust suurest tehnoloogiaettevõttest. Üldmääruse kohaselt kehtivad kõigile andmetöötajatele samad nõuded, mis lähtuvad valdavalt ainult andmetöötuse iseloomust. Uute andmekaitsealaste nõuete mõju vabaihendustele sõltub sellest, kui edukalt uusi nõudeid rakendatakse ja muutust juhatakse. Andmete haldamise võimekus avaldab mõju organisatsiooni üldisele võimekusele. See tähendab, et kui vabaihendused suudavad uusi nõudeid rakendada ja oma andmeid paremini hallata, siis võib suurenda ka nende üldine võimekus (Opoku, 2015). Vaatamata vähestele töötajatele ja madalale käibeale, töötlevad vabaihendused sageli suures koguses isikuandmeid, sealhulgas isikuandmete eriliike⁸, mille töötlemine võib seada ohtu inimeste vabadused ja põhiõigused. Sageli osutatakse teenuseid lastele, rõhumise alla sattunud vähemustele, toetatakse vähekindlustatud või vaimse tervise probleemidega inimesi. Andmete väärkasutuse korral võivad andmetöötajat oodata suured trahvid. Samas ei ole andmesubjektile tekitatud kahju, andmete väärkasutusega

---

⁸ Eriliiki isikuandmed on andmed, millest „ilmneb rassiline või etniline päritolu, poliitilised vaated, usulised või filosoofilised veendumused või ametiühingusse kuulumine, geneetilisi andmeid, füüsilise isiku kordumatuks tuvastamiseks kasutatavaid biomeetrilisi andmeid, terviseandmeid või andmeid füüsilise isiku seksuaalelu ja seksuaalse sättumuse kohta“ (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679, lk 38).

seotud võimalik mainekahju või ka potentsiaalsed suured trahvid ainsateks ohtudeks. Avatud Ühiskonna Sihtasutuste⁹ 2020. aastal avaldatud raportist selgub, et üldmäärust on kasutatud ka pahatahtlikult vabaihenduste vastu. GDPR sätestab, et andmesubjektil on õigus pärida andmetöötlejalt andmete töötlemist puudutavat teavet.¹⁰ Selliseid päringuid võidakse kasutada selleks, et organisatsioon ei saaks keskenduda oma põhikirjalistele eesmärkidele ja peaks suunama suure osa oma ressursist päringutele vastamiseks. Sel viisil võidakse püüda vaigistada organisatsioone, kes tegutsevad näiteks ajakirjanduse või inimõiguste valdkonnas. Tasuta kättesaadavate juhiste ja nõu puudumisel, pöörduakse tasuliste teenuste pakkujate poole, mis võib omakorda suurendada märkimisväärselt ressursikulu ja kahjustada organisatsiooni võimet viia ellu oma eesmärgid. Raporti autorid tõid välja, et kuigi neil ei ole täpseid andmeid selle kohta, siis võivad nad oletada, et osad organisatsioonid on nõuete täitmisega liialt hoogu sattunud¹¹, kustutades selge põhjuseta andmeid või teostades ebavajalikke ja kulukaid mõjuhinnanguid (Franz, et al., 2020). Olukord, kus paljud vabaihendid, ei ole siiani suutnud uusi nõudeid täita, võib kahjustada meie ühiskonna võimekust tervikuna ja takistada üldmääruse eesmärkide täitmist.

1.2.3. Vahendajad

Vahendajateks nimetatakse töös kõiki neid organisatsioone, kes on ühest küljest pidanud ise uusi andmekaitsealaseid nõudeid rakendama, kuid samas on selles protsessis nende rolliks ka vabaihenduste toetamine. Euroopa Liidu ja kohaliku tasandi seadusloome protsessis esindavad vabaihenduste huve peamiselt katusorganisatsioonid. Katusorganisatsiooni „eesmärgiks [on] esindada liikmesorganisatsioonide huve tasemel, kus ühine tegutsemine on tõhusam. Lisaks täidavad katusorganisatsioonid ka teabe kogumise ja omavahel jagamise ülesannet, toetavad oma liikmete arengut, korraldavad

---

⁹ Open Society Foundations.

¹⁰ Üldmääruse kohaselt on andmesubjektil õigus nõuda, et töötleja edastaks andmesubjektile töötlemise kohta teavet. Andmesubjekt võib nõuda andmete töötlemise piiramist, lõpetamist või koopiat töödeldavatest isikuandmetest. Üldmäärus kehtestab andmetöötlejale ulatusliku dokumenteerimiskohutuse ja vastutav töötleja peab olema valmis tõendama andmekaitse põhimõtete järgmist (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679).

¹¹ Autorid on inglise keeles kasutanud väljendit *over-complied*.

koolitusi ning nõustamist, teevad uuringuid ja analüüsivad liikmete tegevuskeskkonda ning ühenduste sihtrühma ja tagalat“ (Lagerspetz, 2007). Seega on katusorganisatsioonide ülesandeks oma liikmete informeerimine võimalikest seadusmuudatustest, mis nende tegevust mõjutama hakkavad, liikmete koolitamine ning nõustamine võimekuse tõstmiseks. Samuti ka oma liikmesorganisatsioonide huvide esindamine seadusloome protsessides. Samas on toodud välja, et kuigi Eesti huvikaitseorganisatsioonid, sealhulgas katusorganisatsioonid osalevad üha enam strateegilise partnerina poliitika kujundamises, ei võeta MTÜsid sageli siiski veel piisavalt tõsiselt ning huvikaitsevõimekuse tõstmiseks on oluline ka riigipoolne rahaline toetus, koolituste ja nõustamise korraldamine. Eestis tegutseb üheksa suuremat katusorganisatsiooni (MTÜabi, 2021), kuid 2018. aastal läbi viidud uuringu kohaselt kuulub vaid 39% MTÜdest mõnda katusorganisatsiooni. “Katusorganisatsioonide alla on koondunud eelkõige staažikad ning kõrge võimekusega (suure liikmeskonna või käibega, palgatöötajatega, vabatahtlikke kaasavad, arengukava omavad, rahvusvahelisel tasandil tegutsevad) ühendused“ (Käger, et al., 2019, lk 36). Vabaihendused võivad moodustada ka võrgustikke. Võrgustike all peab autor silmas „mitteformaalseid ühendusi, mille puhul pole juriidilise isiku staatust taotletud. /.../ [võrgustik] võib olla ka formaliseeritud ja omada ühiselt kokku lepitud tegevusplaani või põhikirjalaadset dokumenti ... “ (Lagerspetz, 2007). See, mil määral peaksid võrgustikud oma liikmeid muutuste juhtimisel toetada, sõltub võrgustiku tegevuse eesmärgist. Eestis saavad paljud vabaihendused olulist teavet seadusmuudatuste, toetuste ja koolituste kohta maakondlikelt arenduskeskustelt. MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused on peamiselt sihtasutusi koondav võrgustik, mille liikmeteks on maakondlikud arenduskeskused ehk niinimetatud MAKid. „MAKid tegelevad kodanikuühiskonna arendamisega läbi inimeste teadlikkuse kasvatamise ja organisatsioonide võimekuse kasvu toetamise“ (MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused, 2022). Uute andmekaitsealaste nõuete juurutamisel ja organisatsioonide nõustamisel on oluline roll ka Andmekaitse Inspektsioonil.

1.3. Muutuse juurutamine

Kui uute andmekaitsealaste nõuete rakendamine on vajalik, andmete parem haldamine võib suureneada vabaihenduste võimekust ja olemas on erinevad organisatsioonid, kes vabaihendusi muutuste elluviimisel toetavad, siis tekib küsimus, miks esineb

vabaihendustel uute andmekaitsealaste nõuete rakendamisel raskusi. Sellele küsimusele vastuse saamiseks tuleb lähemalt uurida, milline on olnud vabaihendustele suunatud uute isikuandmete kaitse alaste nõuete juurutamise protsess ja kuidas on toimunud muutuse juhtimine organisatsiooni ümbritsevas keskkonnas. Juurutamine on protsess, mille eesmärk on muudatuse rakendamine praktilistes tegevustes ja mis hõlmab uuendusega seotud kommunikatsiooni ning rakendajate toetamist. Organisatsioonisisese muutuse toimumiseks, toetamiseks ja selgitamiseks on olemas erinevaid muutuse juhtimise ja juurutamise mudeleid (Lewini mudel, McKinsey seitsme S-i mudel, Kotteri mudel). Katz ja Kahn (1967) selgitavad samuti muutuse juhtimise meetodeid. Sageli keskenduvad need käsitlused just muutuse juhtimisele organisatsiooni sees, olukorras, kus muutus on organisatsiooni mingi tasandini juba jõudnud – näiteks töötajad või juhtkond soovib muutuse toimumist. Käesoleva töö keskmes on aga muutus, mis jõudis vabaihendusteni ümbritsevast keskkonnast ja mille olulisust ei pruugi ükski organisatsiooni sisene tasand veel mõista või mille toimumist ei ole seatud organisatsiooni sees eesmärgiks.

1.3.1. Mitmetasandilise valitsemise raamistik

Vabaihendusi ümbritsevas keskkonnas on palju erinevaid organisatsioone, kes tegutsevad, sõltuvalt probleemipüüdistest või fookusest, erinevatel tasanditel. Üldmäärusest tulenevate nõuete juurutamise puhul kerkivad esile eelnevalt mainitud vahendajad ehk organisatsioonid, kes tegutsevad erinevatel tasanditel ja olid või oleksid justkui pidanud olema seotud uute andmekaitsealaste nõuete juurutamisega vabaihendustes. Uute andmekaitsealaste nõuete juurutamise seisukohast ühel olulisemal tasandil tegutseb Andmekaitse Inspeksioon, kelle pädevuses on üldmäärusest tulenevate nõuete täitmise osas järelevalve teostamine, teadlikkuse tõstmine ja soovituslike juhiste koostamine (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679). Juurutamise protsessis vaatest paiknevad eraldi tasanditel ka maakondlikud arenduskeskused, kelle ülesandeks on muuhulgas vabaihenduste teadlikkuse tõstmine ja võimekuste kasvatamine, katusorganisatsioonid ja võrgustikud, kes vabaihendusi toetavad ning vabaihendused, kes nõudeid rakendama peavad. Sellist muutuse juhtimist mitmel tasandil, võib vaadelda mitmetasandilise valitsemise raamistiku abil. Euroopa Liidu valitsemist puudutavas Euroopa Komisjoni valges raamatus toodi 2001. aastal välja, et muutused eeldavad mitmetasandilist valitsemist, kus erinevad osalejad, sealhulgas

vabaihendused, annavad oma panuse muutuse elluviimiseks (European Commission, 2001). Mitmetasandiline valitsemine on käsitlus, mis on aja jooksul muutunud ning mida võib seetõttu mitmeti mõista. Selle käsitluse teerajajad keskendusid 1990-ndate aastate algul peamiselt ühtekuuluvuspoliitikaga seotud seadusloomele ja otsuste tegemisele Euroopa Liidu erinevatel võimutasanditel Euroopa Komisjonist kohalike omavalitsusteni (Marks & Hooghe, 2004). Aja jooksul on seda käsitlust kasutatud paljude erinevate uurijate poolt selgitamiseks, kuidas Euroopa Liit ise toimib, kuidas toimub ELis seadusloome, seaduste rakendamine ja palju muud (Stephenson, 2013). Mitmetasandiline valitsemine eeldab erinevatel tasanditel paiknevate organisatsioonide koostööd ja tegevuste kooskõlastamist. Selline lähenemine tugineb Euroopa Liidu alusväärtustele nagu partnerite kaasamine, subsidiaarsus ja proportsionaalsus ning see eeldab, et juhtimisse on kaasatud erinevad osalejad, kelle hulka kuuluvad muuhulgas erinevad sotsiaalpartnerid ja vabaihendused (Regioonide Komitee, 2014).

Mitmetasandilise valitsemise kontekstis tekib sageli olukord, kus väikesed ja keskmised ettevõtted, sealhulgas vabaihendused, kes Euroopa Liidu eesmärkide saavutamiseks uusi nõudeid rakendama ja omakorda juurutama peavad, ei osale ise otsustamise protsessis. Kuigi seadusloome protsesside raames leidub mitmeid võimalusi kaasa rääkimiseks, puudub paljudel organisatsioonidel võimekus neid kanaleid piisaval määral kasutada. Lisaks ei tähenda kaasatus enamasti otsustusprotsessis osalemist. See viib olukorrani, kus organisatsioonid, kes Euroopa Liidu poliitikaid ellu peavad viima, kannavad ka suurema osa uute nõuete rakendamise ja juurutamise kuludest. Nõuete rakendamist saab Euroopa Komisjon tagant ergutada kontrollimise ja trahvidega, kuid selleks, et muuta inimeste käitumist ja kultuuri on vaja, et ka kõige väiksemad organisatsioonid oleksid valmis ja võimelised uusi nõudeid oma tegevustes rakendama (Börzel, 1998). Selleks, et viia ellu vajalik muutus isikuandmeid puudutavas kultuuris ja inimeste igapäevases käitumises, ei piisa vaid uue õigusliku korra loomisest ja kohustusest uusi nõudeid täita. Mitmetasandiline valitsemine tagab muutuse elluviimiseks vajaliku hierarhilise raamistiku ning selgitab, kuidas erinevatel tasanditel tegutsevad organisatsioonid keskkonnas muutuse juhtimiseks koostööd teevad, kuid see ei aita mõista, kuidas organisatsioonid, kes nõudeid rakendama peavad, keskkonnas olevat tajuvad ja omaks võtavad.

1.3.2. Organisatsioonid kui avatud süsteemid

Mõistmaks, kuidas organisatsioonid oma ümbritseva keskkonnaga suhestuvad ja muutustega hakkama saavad, kasutab autor avatud süsteemide teooriat. Selles töös käsitletakse vabaihendusi kui avatud süsteeme, mille tegevust mõjutavad välised tegurid, sealhulgas seadusandlusest tulenevad nõuded. Süsteemiteooria üks rajajatest von Bertalanffy (1973) toob välja, et kõiki avatud süsteeme iseloomustab ainevahetus välismaailmaga, mis eristab neid suletud süsteemidest. Katz ja Kahn (1967), kes rakendasid avatud süsteemi teooriat sotsiaalsete organisatsioonide kirjeldamiseks, väidavad samuti, et kõik sotsiaalsed süsteemid, sealhulgas vabaihendused on oma olemuselt avatud süsteemid, kuna neid iseloomustab energiavahetuslik suhe ümbritsevaga, mis tähendab, et nad kasutavad oma tegevuseks keskkonnas olevaid sisendeid ja toodavad oma tegevuse käigus ümbritsevasse keskkonda väljundeid, mida saavad omakorda teised avatud süsteemid teatud tingimustel sisendina kasutada.

Katzi ja Kahni kohaselt (1967) on avatud süsteemidel üheksa iseloomulikku tunnust: 1) sisendi import ümbritsevast keskkonnast; 2) sisendi töötlus (*through-put*); 3) tegevuse väljund (*output*); 4) tegevusmustrite tsüklilisus; 5) negentroopia; 6) informatiivne sisend, negatiivne tagasiside ja kodeerimise protsess; 7) püsiv seisund ja dünaamiline homöostaas; 8) diferentseeritus; 9) tulemi võrdsus (*equifinality*). Kõik organisatsioonid sõltuvad keskkonnas olevast sisendmaterjalist, milleks võivad olla näiteks vajaliku oskusteabega inimesed ja rahaline ressurss uute andmekaitsealaste nõuete rakendamiseks. Sisendiks võib olla ka informatsioon või negatiivne tagasiside sihtrühmalt, mis on sisendi töötlusprotsesside muutmise aluseks. See tähendab, et kui näiteks organisatsioon saab negatiivset tagasisidet oma sihtrühmadelt seoses andmekaitsealaste nõuete või hoopis oma eesmärkide mittetäitmisega, siis saab organisatsioon oma tööprotsesse vastavalt muuta. Organisatsioonid tarbivad keskkonnas olevaid vahendeid vaid osaliselt, mis tähendab, et sugugi mitte kõik organisatsioonid ei kasuta kõiki keskkonnas olevaid vahendeid. Organisatsiooni toimimine ja muutuse ellu viimine eeldab, et organisatsioon tajub konkreetse vahendi olulisust ning näeb seda oma tegevuseks vajaliku sisendina. See tähendab, et kui organisatsioon ei taju uute andmekaitsealaste nõuete olulisust, siis ei võimalda kodeerimisprotsess tal näiteks sellega seotud koolituste kuulutusi või muid

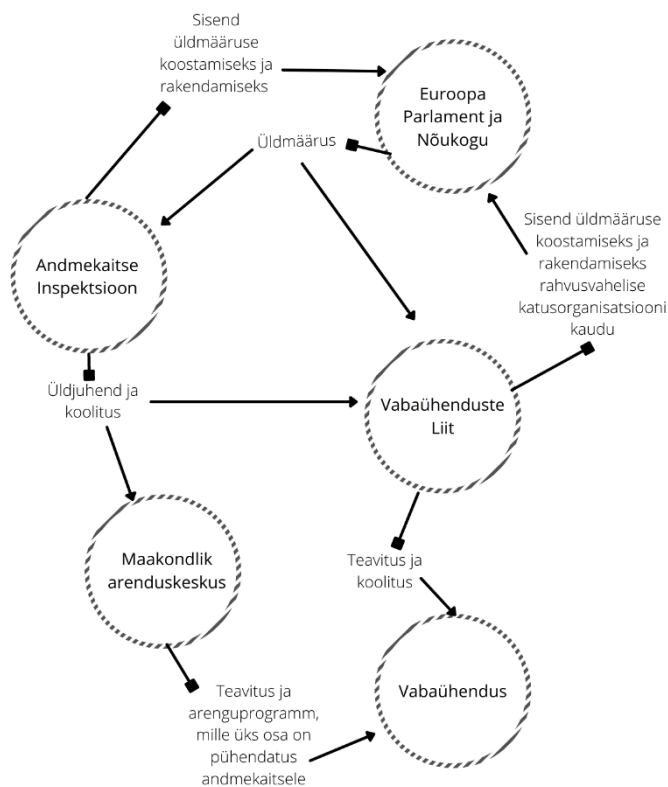
vahendeid keskkonnas märgata. Organisatsioon peab olema võimeline koguma ja analüüsima sisendit, sealhulgas negatiivset tagasisidet. Sisendi töötlemise näol on tegemist organisatsiooni tööprotsessidega, mis on oma olemuselt tsüklilised. Need on tegevused, mida tehakse oma organisatsiooni eesmärgi saavutamiseks, näiteks regulaarsete töötubade korraldamine sihtgrupile, kus uued andmekaitsealased nõuded peavad saama rakendatud peaaegu igal sammul, näiteks vabatahtlike värbamisel, koolitusele registreerumise raames, hiljem kajastades. Kui organisatsioonil on oma eesmärgi elluviimiseks kaasatud näiteks arengujuht, kelle ülesandeks on hoida ennast kursis organisatsiooni tegevust mõjutavate muudatustega, siis suureneb organisatsiooni võime märgata uute nõuetega seotud teavet ja tajuda selle olulisust. See omakorda suurendab tõenäosust, et organisatsioon viib uutest nõuetest tingituna sisse muutusi oma sisendi töötlemise protsessides. Väljund tekib sisendi töötlemisel, näiteks võib sisendi töötlemisel tekkinud väljundiks olla sihtgrupile korraldatud regulaarsed töötoad.

Diferentseeritus tähendab, et organisatsioonis on olemas tööjaotus. Tulemivõrdsus tähendab, et tööprotsesse saab muuta, ilma et muutuks tulem. Uute andmekaitsealaste nõuete rakendamine ei tohiks seega mõjutada organisatsiooni väljundit ennast, küll aga tööprotsesse, mis väljundi loomiseni viivad. Sisendi töötlemise protsess on oma olemuselt tsükliline, mis tähendab, et väljund suunatakse sisendi töötlemise järel keskkonda, kus see aitab luua sisendiks vajaliku ressursi, näiteks võib hästi korraldatud töötuba mõjuda motiveerivalt uutele vabatahtlikele, mistõttu soovib korraldamisse järgmisel korral rohkem inimesi panustada. Oluline on, et muutuse käigus tegevuste tsüklilisus säiliks. Samuti on oluline, et uute andmekaitsealaste nõuete rakendamisel säiliks püsiv seisund. Püsiv seisund väljendub organisatsiooni tsüklilistes tegevustes ja põhimõttes, et konkreetse sisendi puhul saadakse konkreetne väljund ning tsüklilisi tegevusi muutes, peab tegevuste suhe paika jääma. Uued nõuded ehk uus sisend sunnib organisatsiooni kasvama, et säiliks püsiv seisund. Selleks, et vabühendus suudaksid uusi nõudeid rakendada, kasvada ja samaaegselt organisatsioonina ellu jääda ning täita oma eesmärgid, peab väliskeskkonnast tulevat sisendit korrastama ja selleks on vaja valmisolekut ehk ressursse, mida luuakse püüeldes pidevalt negentroopia poole. Dünaamilise homöostaasi käigus vähendatakse väliskeskkonnast tulevat potentsiaalset ohtu, et välistada ohtlikke kõrvalekaldeid tsüklilistes tegevustes ja seeläbi säilitada püsivat seisundit. Sellest võib

järeldada, et kui vabäihendus tajub uusi andmekaitsealaseid nõudeid olulise ja isegi kasulikuna, siis näeb ta sellega seotud vahendeid ümbritsevas keskkonnas enda tegevuseks vajaliku sisendina. Piisavate ressursside olemasolul saab vabäihendus seda sisendit kasutada ning seeläbi kasvada. Kui aga vabäihendus ei pea uusi nõudeid oluliseks või tajub neid ohuna, siis ei märka ta vastavaid vahendeid oma keskkonnas või ignoreerib neid teadlikult, et säilitada püsiv seisund ning eluvõime. Need tunnused selgitavad, kuidas organisatsioon toimib ja teda ümbritseva keskkonnaga suhestub.

1.3.3. Muutuse juurutamiseks vajalik vahendite vahetus

Muutuse toimumiseks on vaja, et muutust juurutataks vahendajate poolt, kes tegutsevad erinevatel tasanditel ja teevad koostööd, kuid muutuse juurdumiseks on oluline mõista, kuidas need erinevad tasandid omavahel seotud on ja kuidas organisatsioonid kui avatud süsteemid toimivad. Seetõttu on töös kombineeritud mitmetasandilise valitsemise raamistik ja Katzi ja Kahni nägemus avatud süsteemi toimimisest (1967). Mitmetasandilise valitsemise käsitlused on oma olemuselt hierarhilisest struktuurist lähtuvad, kuid asjaolu, et muutuseks vajalik vahend tuleb kõrgemalt tasandilt ei tähenda, et vabäihendus seda vahendit enda tegevuse jaoks olulise sisendina näeb. Võib juhtuda, et konkreetne vahend heidetakse kodeerimisprotsessi käigus kõrvale. Selle põhjuseks võib olla, et organisatsioon ei ole võimeline seda vahendit sisendina kasutama ilma, et see häiriks tema ellujäämiseks vajalikku püsivat seisundit või ei pea ta seda vahendit oma eesmärkide saavutamise ja põhitegevuse seisukohast oluliseks. Tuues kokku mitmetasandilise valitsemise raamistiku ning avatud süsteemide teooria, on võimalik vaadelda muutuse juurutusprotsessi vabäihendustega samas keskkonnas tegutsevate organisatsioonide kaudu, uurides lähemalt keskkonnas olevaid vahendeid ja seda, kuidas püüti juhtida tähelepanu nende vahendite olulisusele ning tõsta vabäihenduste võimeid, tagamaks nende valmisolekut vahendeid sisendina kasutada.

Joonis 1. Erinevatel tasanditel paiknevate organisatsioonide vahendite vahetamise protsess, mis on vajalik muutuse juurdumiseks.

puhul peetakse silmas organisatsiooni põhitegevuse käigus loodud väljundit, mille tootmine on kooskõlas organisatsiooni eesmärkidega ega muutu tema enda ellujäämise seisukohast ohtlikuks. Näiteks võib katusorganisatsioon käivitada ulatusliku annetuste kogumise kampaania, et toetada rahaliselt vabaihendusi, kes on uute nõuete rakendamisega hädas, kuid kui see tegevus on liiga mahukas ning jääb liiga kaueks katusorganisatsiooni põhitegevusest, siis ohustab selline tegevus organisatsiooni enda tasakaalu ning seega ka tema ellujäämisvõimet. Teise organisatsiooni loodud väljund muutub avatud süsteemi jaoks sisendiks vaid juhul, kui avatud süsteemi kodeerimisprotsess seda võimaldab. Näiteks ei pruugi Euroopa Parlamendi ja Euroopa Liidu Nõukogu poolt vastu võetud üldmäärus olla vabaihenduse tegevuse jaoks sobiv sisend, sest vabaihenduse kodeerimisprotsess võib liigitada sisendi kas ebaoluliseks või isegi ohtlikuks. Samas võib keskkonda loodud üldmäärus olla sobiv sisend AKI või mõne katusorganisatsiooni tegevuse jaoks. Käesoleva töö raames, kasutab autor kodeerimisprotsessi kohta väljendit mõtestamise protsess, mis annab lugejale selgemini

Joonisel 1 on kujutatud vahendite vahetamise protsessi ehk seda, kuidas erinevatel tasanditel paiknevad organisatsioonid kui avatud süsteemid, suunavad oma tegevuse käigus ümbritsevasse keskkonda väljundeid, mida teised avatud süsteemid saavad kasutada oma tegevuse sisendina, mille abil toota omakord väljundeid. Vabaihendusi ümbritsevas keskkonnas olevaid sisendeid ja väljundeid nimetab autor töös läbivalt koondnimetusega vahendid. Oluline on, et avatud süsteemi poolt loodud väljundi

edasi protsessi sisu. Selleks, et avatud süsteem suudaks muutuseks vajalikku sisendit töödeldes ellu jääda, on vaja säilitada avatud süsteemi ülejäänud tunnuseid – töödelda sisendit (sealhulgas analüüsida ja kasutada negatiivset tagasisidet sihtrühmalt), toota väljundeid, tagada tegevusmuustrite tsüklilisus, püsiv seisund ja dünaamiline homöostaas, organisatsiooni sisene diferentseeritus ning tulemivõrdsus ja püüelda negentroopia suunal. Organisatsiooni võimeid säilitada avatud süsteemi tunnuseid nimetab autor uurimistulemuste peatükis vabaihenduste võimekuseks.

2. Valim ja metoodika

2.1. Valim

Valimi kokkupanekul tugines autor avatud süsteemide teooriale ja eeldusele, et probleemid uute andmekaitse alaste nõuete rakendamisel, tulenevad nende nõuete juurutamise protsessist. Leidmaks vastuseid küsimustele, milline on olnud vabäihendustele suunatud uute isikuandmete kaitse alaste nõuete juurutamise protsess ja kuidas on toimunud muutuse juhtimine organisatsiooni ümbritsevas keskkonnas, valis autor välja konkreetsed organisatsioonid, kes selles keskkonnas tegutsevad ning kes asetuvad justkui selle protsessi keskmesse. Tegu on niinimetatud vahendajatega, kes on ühest küljest pidanud ise uusi andmekaitsealaseid nõudeid rakendama, teisest küljest on nende roll selles protsessis vabäihendusi toetada. Need organisatsioonid on Andmekaitse Inspeksioon, SA Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus, SA Tartu Ärinõuandla, Eesti Vabäihenduste Liit (VL), Eesti Puuetega Inimeste Koda (EPIKoda), Eesti Vabatahtliku Tegevuse Võrgustik (EVTV) ja Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik (SEV). Kuigi vabäihendusi ümbritseval maastikul tegutseb veel palju teisigi organisatsioone, kelle tegevus mõjutab otsesemal või kaudsemal määral vabäihenduste tegevust ja käekäiku, siis otsustas autor kaasata käesolevasse töösse vaid neid organisatsioone, kes on otseselt seotud andmekaitsealaste nõuete juurutamisega või kelle puhul tekib nende enda seatud eesmärkidele tuginedes eeldus, et nad peaksid juurutamise protsessile kaasa aitama ja vabäihendusi nõuete rakendamisel ning muutustega hakkama saamisel toetama.

Andmekaitse Inspeksioon on Eestis andmekaitsega tegelev järelevalveasutus. Üldmäärusest tulenevalt on järelevalveasutuse ülesanneteks muuhulgas tagada üldmääruse kohaldamine ning suurendada „üldsuse teadlikkust ja arusaamist isikuandmete töötlemisel esinevatest ohtudest, töötlemise normidest ja kaitsemeetmetest ning isikuandmete töötlemisega seotud õigustest“ (Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679, lk 68). Kehtivas isikuandmete kaitse seaduses täpsustatakse, et teadlikkuse tõstmiseks võib AKI koostada täiendavaid soovitusliku iseloomuga juhiseid (Isikuandmete kaitse seadus, 2018). Selle asutuse puhul tutvus autor nende kodulehel olevate materjalidega ning suhtles ligi 15 aastat Andmekaitse Inspeksioonis töötanud jurist Kadri Levaniga, kes tegeleb tööalaselt muuhulgas just kolmanda sektori organisatsioonide ja nende pöördumistega. Lisaks vestles autor Andmekaitse

Inspektsiooni endise peadirektori Viljar Peebuga, kes töötas asutuses aastatel 2008-2018, mis tähendab, et ta juhtis AKIt ajal, mil üldmäärus vastu võeti ja rakendus.

MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused on peamiselt sihtasutusi koondav võrgustik, mille liikmeteks on maakondlikud arenduskeskused, kes „tegelevad kodanikuühiskonna arendamisega läbi inimeste teadlikkuse kasvatamise ja organisatsioonide võimekuse kasvu toetamise” (MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused, 2022). Kõige enam MTÜsid tegutseb Harju ja Tartu maakonnas, mistõttu kaasas autor töösse just nende kahe maakonna arenduskeskuseid (Registrite ja Infosüsteemide Keskus, 2021). SA Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus (HEAK) on Harjumaal tegutsev maakondlik arenduskeskus, mille “eesmärk on Eesti Riigi ettevõtlus-, kodanikuühiskonna- ja regionaalpoliitikast lähtuvalt ettevõtluse, kodanikuühiskonna ja regionaalse arendustegevuse edendamine Harju maakonnas” (HEAK põhikiri, 2014). Oma eesmärgi saavutamiseks pakutakse nõustamist, korraldatakse koolitusi, uuringuid, projekte ja vahendatakse kontakte (*Ibid.*). SA Tartu Ärinõuandla on Tartumaal tegutsev maakondlik arenduskeskus, mille „eesmärgiks on väikese ja keskmise suurusega ettevõtete ning mittetulundussektori arengu toetamine, ettevõtete ja ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime tugevdamine ning regionaalse arengu edendamine“ (Sihtasutus Tartu Ärinõuandla põhikiri, 2014). Selle eesmärgi elluviimiseks pakuvad nad muuhulgas käesoleva töö autori hinnangul väga kvaliteetset nõustamisteenust ja korraldavad erinevaid sihtrühmade vajadustest lähtuvaid koolitusi ning infopäevi. Asutuse visiooniks on muuhulgas pakkuda kompetentsikeskusena “ekspertteadmist ettevõtluse-, mittetulundusliku- ja avaliku sektori arengu ja jätkusuutlikkuse toetamisel” (Missioon ja visioon, SA Tartu Ärinõuandla). HEAKist kaasas autor vabaihenduste konsultant Külli Vollmerit, kes nõustas maakondlikus arenduskeskuses vabaihendusi juba enne 2016. aastat ja kes vastas 2021. aasta veebruaris-märtsis kirjalikult saadetud küsimustele, mis puudutasid vabaihendustele suunatud tegevusi seoses uute andmekaitsealaste nõuetega. Käesoleval, 2022. aastal läbi viidud intervjuus osales aga vabaihenduste ja noorte ettevõtlikkuse konsultant Ege Kirik, kes alustas selles ametis alles 2019. aastal. See tähendab, et Ege Kirik ei tegelenud vabaihenduste nõustamisega ajal, mil GDPR vastu võeti või rakendus, kuid sellele vaatamata sai tema senisele kogemusele, Külli Vollmeri varasemalt antud vastustele ja veebis avalikult kättesaadavale materjalile tuginedes, teha

järeldusi uute andmekaitsealaste nõuete juurutamise protsessi kohta. Tartu Ärinõuandlast kaasas autor MTÜde konsultant Kadri Paud, kes töötas selles ametis juba enne üldmääruse vastu võtmist 2016. aastal. Lisaks kasutas autor nende kahe MAKi veebilehtedel leitavat avalikult kättesaadavat teavet.

Katusorganisatsioonide poolt olid kaasatud vabaihenduste huvikaitsega tegelev Vabaihenduste Liit ja puuetega inimestega tegelevaid organisatsioone koondav Eesti Puuetega Inimeste Koda. Vabaihenduste Liit on käesoleva töö autori hinnangul Eestis üks mõjukamaid vabaihenduste suunal tegutsevaid organisatsioone, mille koosseisu kuulub üle 100 vabaihenduse ja millele lisaks tegutseb ligi 4000 organisatsiooni koondav võrgustik. Liidu kodulehel tuuakse välja, et nad töötavad „selle nimel, et Eesti vabaihendustel oleks võimalused tegutseda ja kasvada ning osalemisruumi kui ka osalemisjulgest oleks Eestis rohkem. Selleks räägime kaasa seadusloomes, hoiame silma peal vabaihenduste tegevust mõjutaval ning seisame selle eest, et avalike otsuste tegemises saaks kaasa rääkida need, keda otsused päriselt puudutavad” (Huvikaitsetegevused, Vabaihenduste Liit). Samas tuuakse välja, et nende fookuses on rahastamist ja ühinguõigust puudutavad teemad (*Ibid.*) Autor suhtles 2021. aastal VLis huvikaitse ja juriidilise nõustamisega tegelenud Alari Rammoga ja 2018. aasta algul liidu eesotsa asunud Kai Klandorfiga. Vaatamata suurtele numbritele võivad osad nendest liitu või võrgustikku kuuluvatest vabaihendustest puutuda kokku isikuandmetega vaid väga väikeses mahus. Kuna puuetega inimestega tegelevad organisatsioonid puutuvad kindlasti kõik kokku terviseandmetega, siis tegelevad nad kõiki eriliiki isikuandmete töötlemisega ja seetõttu kaasas autor teist Eesti kontekstis suure haardega katusorganisatsiooni. Eesti Puuetega Inimeste Kojal on peaaegu 50 liikmesorganisatsiooni ja koda esindab kokku ligi 285 erineva suuruse ja võimekusega organisatsiooni (Eesti Puuetega Inimeste Koda, 2022). Töö raames suhtles autor EPIKoja peaspetsialist Tauno Asujaga, kes on töötanud organisatsioonis 2016. aastast alates ja on märganud ka ühingu andmekaitse tingimustes kontaktisikuks. Autor kasutas ka töösse kaasatud katusorganisatsioonide veebilehtedel olevat avalikult kättesaadavat teavet.

Võrgustike all peab autor silmas „mitteformaalseid ühendusi, mille puhul pole juriidilise isiku staatust taotletud. /.../ [võrgustik] võib olla ka formaliseeritud ja omada ühiselt

kokku lepitud tegevusplaani või põhikirjalaadset dokumenti ... “ (Lagerspetz, 2007). Eestis tegutseb sisuliselt kaks suuremat võrgustikku – Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik ja Eesti Vabatahtliku Tegevuse Võrgustik. Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik koondab ligi 50 organisatsiooni (Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik, 2021) ja selle võrgustiku eesmärk on „sotsiaalsete ettevõtete arvu, suutlikkuse ja mõju suurendamine Eestis ning sotsiaalse ettevõtluse väärtustamine tegevusvaldkonnana meie ühiskonnas” (Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik, 2017). Tegu on sageli vabaihendustega, kes tegelevad selle ettevõtlusvormi kaudu omatulu teenimisega ja kelle puhul võiks seetõttu eeldada mõnevõrra suuremat võimekust muutuste juhtimisel. 2021. aastal suhtles autor tolleaegse SEVi juhatuse liikme Marge Maidlaga, kes vastas mõnedele kirjalikult esitatud küsimustele. 2022. aastaks oli SEVi juhatus vahetunud ning uued juhatuse liikmed ei soovinud intervjuus osaleda, selgitades, et nad on värskelt liitunud ega ole pädevad rääkima mitme aasta tagusest protsessist. Sellele vaatamata, kasutab autor töös endise juhatuse liikme käest 2021. aastal saadud vastuseid. Eesti Vabatahtliku Tegevuse Võrgustiku asutas Külaliikumine Kodukant, kes juhtis võrgustik tegevust kuni 2021. aastani. 2021. aasta septembrist alates juhib võrgustikku Vabaihenduste Liit (Liimets, 2021), kes on ka Siseministeeriumi strateegiline partner vabatahtliku tegevuse valdkonnas (Vabatahtliku Tegevuse Võrgustik, Vabatahtlike Värav). Tegu on mitteformaalse võrgustikuga, mille 2020. aastani kehtinud koostöökokkuleppes seisis, et võrgustik „toob kokku ja ühendab vabatahtlikke kaasavaid organisatsioone, et kujundada vabatahtlikku tegevust toetavat keskkonda” (Vabatahtliku tegevuse võrgustiku ..., 2016). Kuna uute andmekaitsealaste nõuete vastu võtmine ja rakendumine jäid perioodi, mil võrgustiku eesotsas olid Kodukandi eestvedajad, siis vestles autor töö raames Eha Paasi ja Anu Viltropiga. Võrgustike puhul kasutas käesoleva uurimuse autor samuti muuhulgas avalikult kättesaadavat teavet.

2.2. Kirjalike materjalide kvalitatiivne sisuanalüüs

Uurimiseesmärgi saavutamiseks kasutatakse töös kahte erinevat meetodit. Selleks, et analüüsida, milline on olnud vahendajate roll muutuse juhtimises, on oluline uurida, mida vahendajad päriselt tegid ehk milliseid vahendeid nad keskkonda teiste vahendajate ja vabaihenduste jaoks löid, mida tegid vahendajad selleks, et juhtida vabaihenduste ning teiste vahendajate tähelepanu vahendite olulisusele, et mõjutada mõtestamise protsessi ja

mida tehti, et suurendada teiste vahendajate ja vabaihenduste võimekust vahendite kasutamiseks. Nendele küsimustele vastuste saamiseks, kasutati summeerivat kvalitatiivset sisuanalüüsi, mis on kvalitatiivse sisuanalüüsi üks vorm, kus keskendustakse tekstist teatud sõnade otsimisele (Laherand, 2008). Uurimuse raames töötati läbi kaasatud vahendajate avalikult kättesaadavad materjalid nagu avalikud koolituskavad, infokirjad, kodulehel. Selleks kasutas autor täpsemalt manifestset analüüsi¹², mis võimaldab keskenduda sellele, mis on konkreetselt ühe või teise vahendaja poolt avalikuks tehtud materjalides kirjas, näiteks millised koolitused olid üldmääruse jõustumisele eelneval ja järgneval ajal koolituskavas, millist infot jagati oma liikmesorganisatsioonidele infokirjade kaudu või millist teavet jagatakse vahendajate veebilehtedel. Kvalitatiivse sisuanalüüsi eeliseks on võimalus kasutada mitmesuguseid erinevaid materjale, kuid see võib viia ka olukorrani, kus autor kasutab teadlikult või mitteteadlikult materjale, mis on kallutatud tõestamiseks püstitatud hüpoteesi või autori isikulikku arvamust (Kalmus). Lisaks võib juhtuda, et kirjalik materjal, mis oli avalikult kättesaadav 2018. aastal, on uurimistöö ajaks sealt juba maha võetud. Selleks, et kallutatust vältida ning saada teavet ka võimalike eelnevalt levitatud materjalide kohta, pöördus autor organisatsioonide poole, et küsida täiendavat teavet. Nii on lisaks avalikult kättesaadavale teabele kasutatud ka käesoleva töö autori ja vahendajate esindajate omavahelisi meilivestlusi, mis toimusid 2021. aasta jaanuarist märtsini ja mille küsimused on toodud lisas 1. Meilivestluste abil on autor püüdnud välistada olukorda, kus märkimisväärne hulk teavet jääks saamata, kuna autoril puudub ligipääs vahendajate sisekommunikatsiooni kanalitele, kust kaudu liigub oluline teave liikmesorganisatsioonidele ja olukorda, kus autor teadlikult või teadmatult ignoreerib mõnda olulist kanalit. Analüüsitavaid materjale valides, lähtus autor katusorganisatsioonide ja võrgustike puhul liikmetele suunatud kommunikatsioonikanalitest ning Andmekaitse Inspektsiooni ja maakondlike arenduskeskuste puhul teistele vahendajatele ja vabaihendustele suunatud kommunikatsioonikanalitest. Summeeriva kvalitatiivse sisuanalüüsi eripäraks on asjaolu, et kodeerimisprotsessi aluseks olevate võtmesõnade määratlemine toimub enne

---

¹² Manifestne analüüs tähendab, et uurijat huvitab eelkõige eksplitsiitne ehk manifestne sisu – otseselt väljaöeldud, nähtavad tekstiosad, nt teemad, peamised ideed või argumendid, tegelased, tegevused, väärtusmõisted jne. (Kalmus, et al., 2015)

analüüsimist ja ka analüüsi protsessi käigus. Lisaks võivad võtmesõnad summeeriva kvalitatiivse analüüsi puhul lähtuda uurimisküsimusest, mitte ei pea olema tuletatud andmetest, teoriast või analüüsi tulemusest (Laherand, 2008). Kodeerimisprotsessi võtmesõnadeks olid avalikult kättesaadavate allikate puhul „GDPR“, „isikuandmed“, „andmekaitse“, „isikuandmete kaitse“.

2.3. Osaliselt struktureeritud intervjuude analüüs

Selleks, et mõista, kuidas hindavad vahendajad nii enda rolli muutuse juhtimises kui ka enda kaasamist muutuse juhtimisse ja nii enda kui ka vabaihenduste võimekust ise muutust juhtida, viis autor läbi semistruktureeritud intervjuusid. Intervjuu on andmete kogumise viis, mis järgib struktureeritud ja osaliselt ehk semistruktureeritud intervjuude puhul eelnevalt paika pandud struktuuri. Osaliselt struktureeritud intervjuu eeliseks on võimalus küsimusi vastavalt vajadusele ümber paigutada või ka sõnastada. Kuigi tegu on ajamahuka meetodiga, võimaldavad avatud küsimused teemat süvitsi uurida ja seetõttu muutuse juhtimise protsessi paremini mõista (Laherand, 2008). Osaliselt struktureeritud formaat toimib muuhulgas hästi juhtudel, kus teema arenduse käigus võib ilmnedä uut või üllatavat infot, mille kohta võib tekkida vajadus edasi küsida (Adams, 2015). Õunapuu toob välja, et sellist tüüpi intervjuud nõuavad „intervjueerijalt loovat lähenemist ja head situatsioonitaju“ (Õunapuu, 2014. Lk 172). Siinkohal võis intervjuusid läbi viies, tulla kasuks autori isiklik kogemus vabaihenduse eestvedajana.

Esiialgu oli plaanis teha eraldi intervjuu Andmekaitse Inspeksiooniga, rühmaintervjuu maakondlike arenduskeskuste esindajatega ja teine rühmaintervjuu katusorganisatsioonide ning võrgustike esindajatega. Teise rühmaintervjuu jaoks ei suudetud esialgu leida ühist aega ning kuna isikulikule kogemusele ja varasemale kirjavahetusele vahendajatega tuginedes, oli alust arvata, et osad organisatsioonide esindajad ei tunne ennast isikuandmete kaitse alaste nõuete teemal rääkides mugavalt, siis langetas autor otsuse, viia läbi eraldi intervjuud kõikide katusorganisatsioonide ja võrgustike esindajatega. Sel viisil oli autoril lihtsam intervjuud juhtida ning tegelda aktiivse kuulamisega, mis on intervjuude läbiviimisel olulise tähtsusega (Laherand, 2008). Selleks, et anda ausaid hinnanguid iseenda ja teiste tehtud või tegemata tööle ning teha konstruktiivseid ettepanekuid, on vaja turvalist keskkonda, mistõttu oli oluline

intervjueerida erinevate organisatsioonide esindajaid eraldi. Juriidilises mõttes esindasid maakondlike arenduskeskuste esindajad samuti kaht erinevat organisatsiooni, kuid kuna maakondlike arenduskeskuste tegevus on osaliselt keskselt MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused poolt juhitud, siis osalesid mõlemad MAKid ühel ühisel intervjuul.

Intervjuukava oli jaotatud kolme suuremasse teemaplokki – esiteks, kuidas kaasati vahendajat ennast muutusesse, teiseks, vahendaja roll muutuse juhtimises ja kolmandaks, vahendaja kogemus ja suhtlus vabaihendustega ehk tagasiside teistelt avatud süsteemidelt. Intervjuu kava on lisatud töö lõppu lisasse 2. Intervjuud viidi läbi veebikeskkonnas. Vestluste salvestiste põhjal loodi transkriptsioonid. Kuna intervjuude käigus tuli jutuks hetkel kehtiv seadus ja selle täitmine ning sellest tulenevalt võinuks transkriptsioonide lisamine tekitada mõne organisatsiooni jaoks ebamugavust või probleeme ja kuna antud töö puhul ei ole oluline, mida ühe või teise organisatsiooni esindaja sõna-sõnalt ütles, siis ei ole transkriptsioone töösse lisatud. Transkriptsioonide analüüsimisel kasutati suunatud kvalitatiivset sisuanalüüsi, mille puhul tuletatakse kodeerimise aluseks olevad võtmesõnad teooriast ja seda võib teha analüüsile eelnevalt (Laherand, 2008). Suunava sisuanalüüsi üheks potentsiaalseks ohuks on intervjueerija liigne kallutatuse teooria suunas. Kuna aga käesoleva töö eesmärk ei ole teooriat tõestada või ümber lükata, vaid püüda mõista protsessi ning koguda ettepanekuid olukorra parandamiseks, siis ei ole kallutatuse oht otseselt asjakohane. Kodeerimisel kasutatud võtmesõnad või -elemendid on valitud tuginedes avatud süsteemi teooriale, millest joonistub välja, et muutuse juhtimiseks organisatsioonis on kesksel kohal kolm elementi – sisendi olemasolu, mida muutuseks ja muutuse juhtimiseks kasutada, sisendi kasutamise vajalikkuse mõistmine ja võimekus sisendit kasutada ja muutust ellu viia.

3. Uurimistulemused

3.1. Muutuseks vajalik sisend

Uurimistulemuste peatükk on jagatud viieks osaks, millest esimesed neli on pühendatud analüüsile ja järeldustele ning viimane keskendub ettepanekutele, kuidas toetada vabaihendusi uute andmekaitsealaste nõuete rakendamisel ja mida pidada silmas järgmiste üle Euroopa Liiduliste muutuste juhtimisel. Selleks, et saada teada, miks on vabaihendustel esinenud probleeme uute andmekaitsealaste nõuete rakendamisega, analüüsitakse esmalt juurutamise protsessi käigus loodud vahendeid, seejärel vaadeldakse viise, kuidas pöörati tähelepanu teema olulisusele (kodeerimise protsess) ja kolmandaks uuritakse, mil viisil tegeleti nii teiste vahendajate kui vabaihenduste võimendamise, et organisatsioonid suudaksid muutust ellu viia. Kuigi uute andmekaitsealaste nõuete rakendamine on Euroopa Liidu liikmesriikides tegutsevatele vabaihendustele kohustuslik, ei ole paljud sellega siiski hakkama saanud. Sellele asjaolule on vabaihendused ise tähelepanu juhtinud¹³ ning rakendamisega seotud probleemidele viitavad ka mitmed teised autorid¹⁴. Avatud süsteemide teooriale tuginedes võib eeldada, et organisatsioon ei saa uute andmekaitsealaste nõuete rakendamisega seotud muutust ellu viia, kui tal puudub selleks sobiv sisend, mida oma tegevuseks kasutada. Käesolevas alapeatükis keskendutakse selle, kuidas tajusid vahendajad vabaihenduste vajadust sisendi järele, missuguseid vahendeid nad vabaihenduste jaoks lõid ja kuidas hindasid vahendajat nende enda jaoks olemasolevat sisendit.

3.1.1. Sekkumise vajaduse tajumine

Esmalt uurime, kuidas tajusid vahendajad vajadust isikuandmete kaitsealaste nõuete juurutusprotsessi sekkuda ehk kuidas tajuti vabaihenduste ning teiste vahendajate vajadust sisendi järele, mis aitaks neil uute andmekaitsealaste nõuete rakendamise ja sellest tingitud muutusega paremini hakkama saada.

Andmekaitse Inspektsiooni esindaja tõi intervjuu käigus välja, et tegelikult ei ütle organisatsiooni juriidiline vorm mitte midagi seal toimuva andmetöötuse kohta, mis

---

¹³ The Multistakeholder Expert Group, 2020

¹⁴ Celant & Layton, 2017; da Silva & Freitas, 2018.

tähendab, et vabaihenduses võib toimuda oluliselt suuremas mahus isikuandmete töötlemist, kui näiteks mõnes väikeses eraettevõttes. Vormi ei peeta isikuandmete kaitsealaste nõuete rakendamisel ja sellega seotud juurutusprotsessis otseselt oluliseks ja seega on AKI juurutamisele lähenenud pigem teemapõhiselt (Levand, 2022). Andmekaitse Inspeksiooni tolelaegne peadirektor mainis, et mahukas määrus koos selle mõistmiseks vajalike juhendite ja rakendusseadustega käib üle jõu väikestele ja keskmistele ettevõtetele, see tähendab ka vabaihendustele (Peep, 2022). Sellest võib järeldada, et oli olemas arusaam, et tõenäoliselt jäävad sellised organisatsiooni nõuete rakendamisega hätta ja vajaksid muutuse elluviimiseks täiendavat sisendit. AKI esindaja juhtis ka tähelepanu asjaolule, et kuigi juriidilises mõttes jäid paljud nõuded varasemaga võrreldes samaks, siis suurenes üldmääruse tulekuga üldine teadlikkus (Levand, 2022). Asjaolu, et tajuti suurenenud teadlikkust, võib olla üks põhjustest (lisaks ressursside puudumisele), miks Andmekaitse Inspeksioon lähtub oma juurutamistegevuse ja vabaihenduste toetamise puhul just vabaihenduste endi pöördumistest. Näiteks on Andmekaitse Inspeksiooni 2020. aasta aastaraamatus mainitud suurt pöördumiste hulka seoses valvekaamerate kasutamisega¹⁵ ning aastal 2021 antigi välja „Juhend kaamerate kasutamise kohta“¹⁶. „MTÜ-de suhtes algatatud menetlused puudutavad enamasti võrgulehel isikuandmete avalikustamist, ettepanekuid andmekaitsetingimuste võrgulehel avaldamise kohta ning ettepanekud lõpetada liikmetele meilide saatmisel nende kontaktandmete jagamine (nt kasutades pimekoopia võimalust) jms“ (*Ibid.*). Andmekaitse Inspeksiooni avalikust dokumendiregistrist¹⁷ ilmneb, et aastatel 2017–2021 on vabaihenduste poolt esitatud ligikaudu 10 juurepääsupiiranguta selgitustaotlust aastas, kuid ka kõige aktiivsematel aastatel ehk 2018. ja 2021. aastal jääb pöördumiste arv alla 15. Võrdluseks võib tuua, et ainuüksi 2021. aastal on osaihingud ja aktsiaseltsid esitanud enam kui 50 juurepääsupiiranguta selgitustaotlust. Seega ilmneb, et AKI küll mõistis, et uute andmekaitse alaste nõuete rakendamine käib vabaihenduselt tõenäoliselt üle jõu, kuid ei pidanud ainuüksi juriidilisest vormist lähtuvalt vajalikuks nende jaoks eraldi vahendeid luua. Selle asemel tehti strateegiline otsus koostada kõikidele andmete töötlejatele suunatud üldjuhend ning teised temaatilised juhendid ja eeldati, et kui

---

¹⁵ Andmekaitse Inspeksioon, 2020. Avaliku teabe seaduse täitmisest ...

¹⁶ Andmekaitse Inspeksioon, 2021.

¹⁷ Andmekaitse Inspeksiooni avalik dokumendiregister.

vabaihendustel või ka teistel vahendajatel tekib küsimusi, siis nad pöörduvad ise AKI poole.

Maakondlikud arenduskeskuste esindajad olid ise uute nõuete rakendamisega puutunud kokku oma organisatsioonide sees ning nad tundsid, et neil jääb isikuandmeid puudutavate nõuete vallas teadmistest puudu. Koolituste teemasid valides lähtuvad nemad ühelt poolt vabaihenduste enda pöördumistest ja teisalt annab MAKidele sisendit Kodanikuühiskonna Sihtkapital. Aastal 2021 toimunud meilivestlustes ei osanud MAKide esindajad täpseid pöördumiste arve enam öelda ega mäletanud ka, millist nõu või abi küsiti. Volmer HEAKist tõi välja, et pöördumisi küll oli, kuid see ei olnud kindlasti peamine teema, millega vabaihendused nõu küsisid (2021). Pau Tartu Ärinõuandlast mainis, et pöördumisi oli peamiselt 2018. aastal, kuid hilisemasse aega jäävatest pöördumistest mäletas ta vaid ühte (2021). MAKide esindajad ei suutnud intervjuude käigus meenutada, milles vabaihenduste pöördumised täpsemalt seisnesid. Mainiti, et kui alguses oli vabaihendust suhtumine mõnevõrra paaniline, siis praeguseks ollakse rahunenud ning tõenäoliselt ei ole see vabaihenduste jaoks eriti prioriteetne teema. Maakondlike arenduskeskuste esindajatel ei olnud selget arusaam, kuidas on vabaihendused saanud hakkama uute andmekaitsealaste nõuete rakendamisega, mil määral on vabaihendused üldse teadlikud, et neile uued nõuded kehtivad või millist tuge nad sellel teemal vajaksid. MAKide esindajad leidsid, et sellist infot võiks koguda, kui selleks oleks olemas nii-öelda riiklik tellimus (Kirik & Pau, 2022). Seega MAKide esindajad tajusid, et tegu on keerulise temaga, mis põhjustab segadust, kuid ei osatud vabaihendustele vajalikku tuge või sisendit pakkuda. Sarnaselt AKIle, oli ka MAKide esindajatel selge ootus, et vabaihendused ise küsimuste ja ootustega nende poole pöörduks. Pöördumisi oli vabaihenduste poolt pigem vähe ja need jäid, vähemalt Tartu Ärinõuandla puhul peamiselt 2018. aastasse.

Vabaihenduste Liidu esindaja Klandorf mainis intervjuus, et nende organisatsioon töötab mitte ainult oma liikmete vaid terve vabakonna jaoks (2022). Kirjavahetusest Rammoga selgus, et vabaihendused olid mõnevõrra ära hirmutatud, kuid ei olnud andmekaitse teemadega Vabaihenduste Liidu poole väga aktiivselt pöördunud. Üksikud küsimused puudutasid peamiselt privaatsuspoliitikat, säilitustähtaegu ja seda, milliseid isikuandmeid

tohib koguda ning milliseid mitte. Samas mainis ta, et VLi liikmed ei ole isikuandmete kaitsega seoses suuri probleeme välja toonud ja tõenäoliselt puutuvad nad isikuandmetega vaid vähesel määral kokku (2021). Intervjuus Klandorfiga selgub samuti, et vabäühenduste poolt oli esialgu tajuda hirmu ning segadust, kuid hiljem on teemasse suhtunud pigem rahulikult. Ta mainib ka, et VLi liikmed pöördusid nende poole 2018. aastal aktiivselt ja VL nägi, et on vaja tegeleda ühenduste rahustamisega. VLi korraldatud koolituse puhul peeti oluliseks, et see oleks praktiline ning, et vabäühendused saaksid esitada oma tegevusest lähtuvaid küsimusi, mis tähendab, et tajuti vajadust anda vabäühenduste jaoks sisendit viisil, mis puudutab ühenduste praktilisi tegevusi. Seda kuidas vabäühendused andmekaitsealaste nõuete rakendamisega hakkama on saanud või millised on vabäühenduste vajadused seoses muutusega, pole otseselt uuritud, kuid Klandorf mainis, et kui teema saaks taas laiemat kajastust, siis võiks sellise uuringu läbi viia (2022). Eesti Puuetega Inimeste Koja esindaja Asuja tõi välja, et andmekaitse teemal on nendeni jõudunud heal juhul mõni üksik pöördumine ning liikmetele suunatud koolituse korraldamine oli ajendatud pigem soovist ise rohkem teadmisi saada. Mainiti ka, et AKI on loonud küll palju kasulikke juhendmaterjale, kuid väikese vabäühenduse juhil võib olla keeruline selles infomahus orienteeruda. Selleks, et kaardistada oma liikmete täiendavaid vajadusi sisendi järele, plaanib EPIKoda korraldada 2022. aasta esimeses pooles küsitluse, kus liikmed ise saavad enda jaoks olulised teemad välja tuua (2022). Seega ei ole andmekaitsega seotud vajadusi seni kaardistatud ei EPIKojas ega ka VLi poolt.

Vabatahtliku Tegevuse Võrgustiku endise eestvedaja Kodukandi esindaja Paas kirjutas 2021. aasta kevadel, et ühendused on nende poole küsimustega pöördunud, kuid ta ei osanud välja tuua, kui palju neid pöördumisi on olnud. Peamise teemana mainis ta vabatahtlike andmebaaside haldamist (2021). Käesoleval ehk 2022. aastal läbi viidud intervjuus tõi võrgustiku varasema eestvedaja esindajad välja, et liikmesorganisatsioonid küsisid neilt teema kohta küsimusi ja liikmete seas oli tunda meedia poolt tekitatud hirmu. Võrgustiku eestvedajad tegelesid oma organisatsiooni ehk külaliikumine Kodukant tegevuse uute nõuetega vastavusse viimisega ja tunnistasid, et tegu oli ressursimahuka ülesandega ning nad olid selle ülesandega üsna omapäi jäetud.

Samas ei ilmnunud intervjuust, et seda arusaama oleks kantud üle oma liikmesorganisatsioonidele. Võrgustiku varasema eestvedaja esindajad nägid endal küll informeerija ja teema tõstataja rolli, kuid samas toodi ka selgelt välja, et teemade tõstamise, kogemuste jagamise ja muu tegevuse puhul oli määravaks just liikmete enda initsiatiiv (2022). Meilivestlusest Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku tolleaegse juhatuse liikme Maidlaga ilmnes, et 2018. aastal kevadsuvel andsid nende liikmed ise teada vajadusest isikuandmete kaitse alase lisainfo järele. Liikmete initsiatiivist ajendatuna, korraldas SEV koostöös AKIga andmekaitse teemalise koolituse (2021).

Tabel 1. Sisendi vajaduse tajumist mõjutavad asjaolud.

Asjaolu	Vahendaja
Eeldus, et väiksematel organisatsioonidel saab olema raske uusi nõudeid rakendada	AKI
Vabaihenduste (ja teiste vahendajate) vähene pöördumiste arv	AKI, MAKid, VL, EVT
Ootused, et vabaihendused küsivad ise nõu, abi ja muud muutuseks vajalikku sisendit	AKI, MAKid, VL, EPIKoda, EVT, SEV
Piiratud või puudulikud asjakohased teadmised	MAKid, EPIKoda
Vabaihenduste esialgne „paaniline“ suhtumine ja hirm	MAKid, VL
Peeti oluliseks teema sidumist vabaihenduste praktikaga	VL
Arusaam, et vabaihenduse juhi jaoks on teema ja AKI loodud juhendid liiga mahukad ja arusaam, et teema on keeruline	MAKid, EPIKoda, EVT
Arusaam, et see ei ole vabaihenduste jaoks kõige prioriteetsem teema	MAKid
Liikmete initsiatiiv teemaga tegeleda	SEV
Vabaihenduste vajadusi ja ootusi ei ole uuritud	AKI, MAKid, VL, EPIKoda, EVT

Tabelis 1 on kokkuvõtvalt toodud eelnevalt kirjeldatud asjaolud, mis võisid mõjutada seda, kuidas vahendajad tajusid vabaihenduste vajadust sisendi järele ehk seda, kuidas tajusid vahendajad vajadust juurutamiseprotsessi sekkuda. Seejuures on oluline märkida, et sama asjaolu võis erinevate vahendajate tajusid mõjutada erinevalt.

3.1.2. Vahendajate poolt tehtud juurutustegevused

Selleks, et mõista, milliseid uute nõuete rakendamist toetavaid vahendeid leidis keskkonnas vabaihenduste ja vahendajate jaoks, tuleb uurida, millised olid vahendajate toodetud väljundid ehk mida tegid vahendajad, et toetada vabaihendusi uute nõuete rakendamisel. Sellest saab aimu analüüsides intervjuusid, meilivestlusi ja erinevaid kirjalikke materjale.

Andmekaitse Inspeksioon on loonud mitmeid mahukaid temaatilisi juhendeid¹⁸, muuhulgas 2018. aastal „Isikuandmete töötleja üldjuhendi,“ mis on suunatud teiste seas ka vabaihendustele ning kõikidele vahendajatel ja mille sissejuhatuses on selgelt mainitud, et üldjuhend on suunatud ka mittetulundusühingutele (Andmekaitse Inspeksioon, 2018). AKI on 2020. ja 2021. aastal loonud temaatilisi õppevideoid¹⁹, mida saavad kasutada teiste seas vabaihenduste ja teiste vahendajate esindajad. Temaatiliste juhendmaterjalide loomine on olnud teadlik strateegia, millele juhtisid intervjuudes tähelepanu nii AKI endine peadirektor Peep, kui ka AKI esindaja Levand. AKI nõustab kõiki andmetöötajaid, sealhulgas vabaihendusi ja teisi vahendajaid pöördumiste põhiselt ning AKI kodulehe avalehel on viide nõuandetelefonile, mis võiks anda mõista, et AKI poole võib pöörduda ka nõu küsimiseks. AKI pakub võimalusel ja sooviavalduse põhiselt ka koolitusi. Kuna aga igale organisatsioonile eraldi koolitust ei jõuta teha, siis on võetud põhimõtteks, et koolitus peab olema suunatud suurematele gruppidele, näiteks katusorganisatsioonide või võrgustike liikmetele (Levand, 2021). AKI töötajad tutvustasid 2018. aastal vabaihendustele isikuandmete kaitsega seotud teemat kahel koolitusel, mida korraldasid SEV ja EPIKoda. Sama aasta veebruaris ilmus artiklile ajakirjas „Märka last“, mille autor on tollane Andmekaitse Inspeksiooni avalike suhete nõunik ja mis käsitleb põgusalt üldmäärusest tulenevaid muudatusi, mis mõjutavad lastega tegelevaid organisatsioone (Iro, 2018). Maikuus toimus seminar „Samal poolel – lapse poolel,“ mille keskmes oli andmekaitse lastekaitstes ja kus teiste seas astus ülesse ka AKI esindaja (Hea Kodanik, 2018).

---

¹⁸ Kõik juhendid loetelus. Andmekaitse Inspeksioon.

¹⁹ Õppevideod. Andmekaitse Inspeksioon.

Maakondlikud arenduskeskused on vabaihendustele suunatud info koondanud osaliselt vabaihenduste teejuhi lehele MTÜ abi²⁰, kuid seal puuduvad viited isikuandmete kaitse seadusele, GDPRile ja igasugused andmete kaitsega seotud juhised või suunised²¹. HEAKi kodulehel oleva teabe põhjal võib väita, et aastatel 2017 kuni 2022 ei korraldatud ühtegi isikuandmete kaitse teemalist koolitust ega jagatud ka ühegi andmekaitsealase koolituse kohta infot (HEAK arhiiv, 2022). Volmer mainis, et 2020. aasta alguses jagati ühe MTÜ koolituse raames andmekaitsega seotud infot, kuid eraldi koolitusi HEAK vabaihendustele sel teemal ei korraldanud (2021). Keskuse kodulehel puuduvad mittetulundusühingutele suunatud info all²² viited isikuandmete kaitse seadusele, GDPRile ja igasugused andmete kaitsega seotud juhised või suunised. Kiriku sõnul ei ole tema poole andmekaitse teemaliste küsimustega pöördunud ükski vabaihendus ning ta ei ole ise ka vabaihendustega sellealase teavet jaganud²³ (2022). Volmeri sõnul olid mõned pöördumised enne 2021. aastat siiski olnud (2021). Vahemikus 9. jaanuar 2017 kuni 15. märts 2022 ei olnud üheski HEAKi avalikus uudiskirjas vabaihendustele suunatud infot, mis puudutaks andmekaitset või selles valdkonnas toimunud muudatusi, samuti ei ilmunud selle vahemikus ühtegi selle teemalist uudist. Mitmel korral viidati 2018. aasta suvel uudiskirjades HEAKi enda isikuandmete töötlemise põhimõtetele (HEAK uudised, 2022). Tartu Ärinõuandla ei korraldanud 2017. aasta oktoobri lõpust kuni 2022. aasta alguseni ühtegi isikuandmete kaitse teemalist koolitust ega jaganud ka teavet ühegi sellise koolituse kohta (Koolitused, SA Tartu Ärinõuandla). Samuti ei tulnud samas ajavahemikus välja ühtegi isikuandmete kaitse teemalist uudist (Uudised, SA Tartu Ärinõuandla). Tartu Ärinõuandla kodulehel puuduvad mittetulundusühingutele suunatud info all²⁴ viited isikuandmete kaitse seadusele, GDPRile ja igasugused andmete kaitsega seotud juhised või suunised. Sealse MTÜde konsultant Kadri Pau sõnul teavitati MTÜsid GDPRist infolisti vahendusel ja samuti edastati tol hetkel olemas olnud juhendmaterjale ja infolinke (2022).

---

²⁰ mtyabi.ee

²¹ 1.02.2021 seisuga.

²² <https://www.heak.ee/kodanikuuhendusele/alustavale-uhendusele/> ja <https://www.heak.ee/kodanikuuhendusele/tegutsevalem-uhendusele/>

²³ E. Kirik nõustab HEAKis vabaihendusi alates 2019. aastast

²⁴ <https://arinouandla.ee/mittetulundusuhing>

Üldmäärust mainitakse Vabaühenduste Liidu kanalites autorile teadaolevalt esmakordselt 2018. aasta algul põgusalt H. Hinsbergi artiklis „Vabaühendus või digivaba ühendus?“. Vahetult enne üldmääruse rakendumist ehk 2018. aasta 15. mail korraldas VL koolituse „Kuidas isikuandmete kaitse üldmäärus vabaühendusi mõjutab?“. Koolituse tasu oli 50 eurot ja see kestis neli tundi, mille jooksul tutvustati muuhulgas isikuandmete töötlemisega seotud kohustusi ja põhimõtteid, aga vaadati ka lähemalt, milliste andmetega puutuvad peamiselt kokku just vabaühendused (Tule koolitusele ..., 2018). VL jagas oma kanalites vabaühendustele teavet eelnevalt mainitud seminari kohta „Samal poolel – lapse poolel,“ kus oli viide ka „Märka last“ ajakirjas ilmunud artiklile (Hinsberg, 2018). Isikuandmete kaitset mainitakse ka 2019. aastal ilmunud artiklis „Üheksas riigis algab kampaania isikuandmeid kasutavate veebireklaamide vastu“ (Hea Kodanik, 2019.) ja 2021. aastal artiklis „Inimõiguste keskus alustab nõustamist andmekaitse küsimustes“ (Hea Kodanik, 2021). EPIKoja esindaja Tauno Asuja sõnul korraldati 2017. aastal koolituspäev, mille raames tutvustas Andmekaitse Inspektsiooni esindaja EPIKoja liikmesorganisatsioonidele andmekaitse teematikat. Koolituse raames toodi välja, millele peaksid MTÜde eestvedajad andmekaitse osas tähelepanu suunama (2021). EPIKoja uudiskirjades ei leidu 2017. aasta juunikuust kuni 2022. aasta alguseni ühtegi viidet isikuandmete kaitse teemale (EPIKoja uudiskiri, 2017–2022). Samas on oluline mainida, et EPIKoja uudiskiri on peamiselt suunatud füüsilistele isikutele, mitte teistele organisatsioonidele. Asuja sõnul on nad küsimise peale jaganud oma liikmetega dokumendi näidist, mida liikmed saavad eeskujuks võtta (2022).

Võrgustiku eestvedaja Eha Paasi sõnul teavitas võrgustik oma liikmeid uuest andmekaitsealasest regulatsioonist. Paas toob välja, et isikuandmete kaitse muutus üha sagedamini teemaks ka vabatahtliku sõbra märgise nõustamiste raames ja liikmed on andmekaitsealase nõu saamiseke kümneid kordi võrgustiku poole pöördunud. „Peamiselt on pöördutud küsimusega, kuidas koostada ja hoida vabatahtlike andmebaase nii, et need vastaks andmekaitse tingimustele“ (2021). Võrgustiku eestvedaja Külaliikumine Kodukant tegeles uute nõuete rakendamisega ja jagas 2019. aastal oma kogemust Vabatahtlike Värava blogiloos „Kui palju paberimajandust on vabatahtlike kaasamiseks vaja?“ (Viltrop, 2019). Lisaks arutati teemat ka vähemalt ühel võrgustiku kohtumisel (Paas & Viltrop, 2022). SEVi esindaja Marge Maidla sõnul juhtisid SEVi liikmed ise

2018. aasta kevadsuvel tähelepanu andmekaitse teemadele. SEV korraldas 2018. aasta 7. detsembril koos Andmekaitse Inspeksiooniga oma liikmetele isikuandmete kaitse teemalise koolituse. Koolitus kestis ligikaudu neli või viis tundi ja osalenud MTÜd esitasid mitmeid küsimusi. Koolitust viis läbi AKI jurist Levand (2021). Koolituse protokollist ilmneb, et osalejad esindavad pigem väikseid MTÜsid ja suurem osa neist töötleb eriliiki isikuandmeid. Küsimused, millele koolitusel vastati, puudutasid muuhulgas andmekaitse spetsialisti ülesandeid ja vastutust, andmete töötlemist ning andmekoosseise. Koolitusel esitati ka väga spetsiifilisi küsimusi, mis lähtusid otseselt osalevate MTÜde tegevusest (Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik, 2018). SEVi kodulehel²⁵ ei leidu viiteid andmekaitse teemadele ega andmekaitsealastele juhendmaterjalidele. Maidla toob välja, et oma liikmete toetamisel, keskendutakse põhiliselt just nendele teemadele, mis on otsesemalt seotud ettevõtlusega. Ta lisab, et andmekaitse teemaga tegeleti erandkorras, sest teema oli aktuaalne ja mõjutas paljusid nende liikmeid ning tõstatus liikmete endi initsiatiivil (2021).

Tabel 2. Vahendajate poolt tehtud juurutustegevused ja loodud vahendid (2018–2022).

Tegevus / vahend	Vahendaja
Juhendid ja õppevideod	AKI
Nõuandetelefon	AKI
Koolitused vabaihendustele (ainult konkreetse vahendaja liikmetele)	AKI, EPIKoda, SEV
Koolitus vabaihendustele	VL
Artikkel lastega tegelevatele vabaihendustele	AKI
Seminar lastega tegelevatele vabaihendustele	AKI (osales, ei korraldanud)
Info jagamine teise koolituse, programmi või kohtumise raames	HEAK, EVTV
Vabaihenduste kirjalikele pöördumistele vastamine	AKI, MAKid
Ühekordne teavitust infokirjas või meililistis	Tartu Ärinõuandla; EVTV
Teemakohase artikli jagamine oma vabaihendustele suunatud kanalis	VL
Asjakohaste dokumendi näidiste jagamine vabaihenduste pöördumise peale	EPIKoda
Nõuete rakendamise kogemuse jagamine blogiloos	EVTV

²⁵ <https://sev.ee/>

Tabelis 2 on kokkuvõtvalt loetletud, eelnevalt kirjeldatud vahendajate poolt keskkonda loodud vahendid ehk tehtud tegevused, millega panustati juurutusprotsessi aastatel 2017–2022.

3.1.3. Vahendajate jaoks olemas olnud sisend

Kui eelnevalt kirjeldati, milliseid väljundeid vahendajad keskkonda tootsid, siis nüüd vaadeldakse, kuidas tajusid vahendajad nende enda jaoks olemasolevat sisendit, mida teised organisatsioonid ja vahendajad olid keskkonda väljutanud. Selleks analüüsitakse intervjuudest saadud teavet, mis puudutab seda, kuidas vahendajaid muutuseks ette valmistati ja milliseid ressursse nendega jagati.

Andmekaitse Inspektsiooni töötajad osalesid artikkel 29 tööühma²⁶ tegevuses ning andsid oma panuse üldmääruse väljatöötamisse (Peep, 2022). Intervjuudest AKI endise peadirektori ja jurist Levandiga selgus, et nendele teadaolevalt ei olnud loodud uute nõuete juurutuse plaani, mis oleks olnud suunatud vabaihendustele, kolmandale sektorile või ka väikestele või keskmistele ettevõtetele laiemalt. Vabaihendustele suunatud tegevuse aluseks on olnud vabaihenduste enda pöördumised ja iga-aastaste tööplaanide koostamisel ja eesmärkide seadmisel lähtutakse samuti pöördumistest. AKI hinnangul ei ole loodud muud sisendit, mida nad oleksid saanud kasutada vabaihenduste toetamiseks. Väljastpoolt oma organisatsiooni on AKI kaasanud IT eksperte, et suurendada oma töötajate teadlikkust konkreetsetest teemadest osas ning juhendite koostamisel on kaasatud Tööandjate Keskliitu ja Tööinspektsiooni (Levand, 2022). Juhiti ka tähelepanu, et AKI tööd uute nõuete juurutamise, toetaks oluliselt võimalus senise väärtemenetluse asemel, määrata rikkujatele vajadusel haldustrahve. Vastavat seadust ei ole aga senini vastu võetud (Peep, 2018) (Levand, 2022).

Muutuse juhtimiseks vajalikud vahendid, mida MAKide esindajad ennast ümbritsevas keskkonnas tajusid, olid minimaalsed. Teadmine, et andmekaitse vallas on toimumas muutused, jõudis Pauni tõenäoliselt meedia kaudu. Kirik kuulis sellest esmakordselt oma tolleaegse tööandja kaudu. Kuna Pau ja Kirik kumbki ei olnud aktiivselt kaasatud oma

---

²⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ artikkel 29 alusel loodud tööühm.

organisatsiooni siseste muutuste ellu viimissesse, siis ei osanud nad välja tuua, millist tuge MAKidele endile pakuti. Sellele vaatamata on kõnekas, et muutus, mis peaks oma olemuselt tõenäoliselt mõjutama suurt osa organisatsiooni protsessidest, on MTÜde ja vabaihenduste konsultantide jaoks pigem kaugel ning on mõjutanud nende tööd pigem vähesel määral. Vähe on olnud ka vabaihenduste enda pöördumisi, mis oleks võinud olla sobiv sisend MAKidele muutuse juhtimiseks ja juurutustegevuse hoogustamiseks (Kirik & Pau, 2022). Volmer toob välja, et üks HEAKi enda töötajatest osales andmekaitse koolitusel ja selgitas andmekaitse põhimõtteid hiljem ka teistele HEAKi töötajatele, mistõttu oskas ta vabaihenduste küsimustele paremini vastata (2021).

Vabaihenduste Liit oli üldmäärusest teadlik juba enne selle rakendumist 2018. aastal, sest nad kuuluvad Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee liikmeskonda ning on seeläbi selliste seadusmuudatusega pigem hästi kursis. Lisaks kuulus VL üldmääruse jõustumise ajal ka Euroopa tasandil tegutseva katusorganisatsiooni European Network of National Associations, mille kaudu saadeti VLile üldise iseloomuga teavitust uute nõuete kohta (Klandorf, 2022). Üldmääruse loomise protsessi VL ise sisendit ei andnud (Rammo, 2021). Euroopa tasandilt ei tulnud VLi jaoks sisendit, mida oleks saanud kasutada muutuse juhtimisel või uute nõuete juurutamisel vabaihendustes. Oma liikmete suunalise tegevuse jaoks tuli sisend liikmetelt endilt, kes aktiivselt VLi poole pöördusid. VLi korraldatud vabandustele suunatud koolitust viis läbi Kari Käsper. Koolituse teemal suheldi ka AKIga, kuid asutuse töökoormus oli tol hetkel suur ning VL soovis anda koolitusele praktilisemat fookust, mistõttu otsustati koolitama kutsuda õigusteaduse haridusega pikaajaline Eesti Inimõiguste Keskuse juht Käsper. Olulise sisendina tajus VL ka Eesti Inimõiguste Keskuse eeskujuna, mis puudutas uute andmekaitse alaste nõuete rakendamist. Ühe sisendina mainitakse veel negatiivseid ja vabaihenduste seas paanikat tekitavaid sõnumeid meedias (Klandorf, 2022). Kuigi EPIKoda kuulub kahte Euroopa Liidu tasandil tegutsevasse katusorganisatsiooni, Euroopa Puutega Inimeste Foorum ja Euroopa Patsientide Foorum (Asuja, 2021), jõudis teadmine uutest andmekaitse alastest nõuetest EPIKojani tõenäoliselt meedia kaudu ajal, mil üldmäärus rakendus ning meediakajastus sel teemal intensiivsemaks muutus. EPIKoja jaoks kõige olulisema sisendina toodi välja AKI koostatud juhendeid, mis puudutavad uute nõuete rakendamist ja AKI abi oma liikmete jaoks koolituse korraldamisel. Lisaks kaasas EPIKoda oma

tegevusse üldmääruse rakendamise ajal praktikanti, kelle ülesandeks sai EPIKoja andmekaitsetingimuste esmase mustandi loomine (Asuja, 2022).

Vabatahtliku Tegevuse Võrgustiku eestvedajateni jõudis teadmine uutest andmekaitse alastest nõuetest samuti meedia vahendusel ning sarnaselt VLile tuuakse välja just negatiivseid ja hirmu tekitanud sõnumeid ning „ebaõnnestunud meediakampaaniat“. Külaliikumine Kodukant, kes oli tol ajal võrgustiku eestvedajaks, osaled Sotsiaalministeeriumi hankes, mille raames oli vaja korrastada isikuandmetega seotud dokumente. Kodukandile eraldatud vahenditest tasuti andmekaitsega tegelevale eksperdile, kes ligikaudu kuu või kahe vältel aitas korrastada ja ette valmistada dokumentatsiooni ning koolitas Kodukandi personali. Oluline on, et võrgustiku eestvedajad olid ainsad, kellel oli võimalik kasutada täiendavaid rahalisi vahendeid uute nõuete rakendamiseks (Paas & Viltrop, 2022). Meilivahetusest Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku toleaege juhatuses selgub, et ühe sisendina nähti oma liikmete enda pöördumisi ja tekkinud küsimusi. Maidla sõnu ei olnud SEVi üldmääruse väljatöötamise protsessi kuidagi kaasatud (Maidla, 2021).

Tabel 3. Vahendajate jaoks olemas olnud sisend (2018–2022).

Sisend	Vahendaja
Sisuline kaasatus uute nõuete loomise protsessi	AKI
Mõningad vabaihenduste pöördumised	AKI
Liikmete pöördumised	VL, SEV
Organisatsiooni sisene teadmiste jagamine, koolitatud töötaja poolt	HEAK
Teavitust katusorganisatsiooni ning Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee poolt muutuvate nõuete kohta	VL
Teise organisatsiooni eeskuju uute nõuete rakendamisel	VL
Negatiivsed sõnumid meedias (2018. aastal)	VL, EVT
AKI koostatud juhendeid ja abi koolituse korraldamisel	EPIKoda
Täiendav inimressurss (praktikant)	EPIKoda
Täiendav inimressurss (ekspert)	EVT
Täiendav rahaline ressurss	EVT

Tabelis 3 on kokkuvõtvalt loetletud eelnevalt kirjeldatud vahendajate jaoks keskkonnas olemas olnud vahendi, mida vahendaja ise sisendina välja tõid.

3.2. Muutuse vajalikkuse mõistmine

Vabaiühendusi ümbritsevas keskkonnas on väga palju teisi avatud süsteeme, kes kõik loovad oma elutegevuse käigus keskkonda tohtul hulgal erinevaid väljundeid. Katzi ja Kahni kohaselt (1967), iseloomustab organisatsioon kodeerimisprotsess, mis piirab avatud süsteemi võimet märgata keskkonnas olevaid väljundeid ja aitab seeläbi pöörata tähelepanu vaid tema jaoks olulistele väljunditele, mida ta saab kasutada oma tegevuse sisendina. Selleks, et mõista, kuidas vabaiühendused keskkonnas olevate vahenditega suhestuda võisid ja kas need toetasid neid uute nõuete rakendamisel, tuleb analüüsida, milline oli nii vabaiühenduste kui teiste vahendajate suhtumine ning mil määral juhiti tähelepanu tema ja vahendite olulisusele vabaiühenduste vaatenurgast.

3.2.1. Vabaiühenduste suhtumine muutusesse

Sellest, kuidas suhtusid vabaiühendused vahendajate arvates isikuandmete kaitse alastesse nõuetesse ja keskkonnas olevatesse vahenditesse, saab aimu intervjuu kolmanda ploki vastustest²⁷.

Andmekaitse Inspektsiooni esindaja leidis, et üldmääruse rakendamisega suurenes üldine teadlikkus isikuandmete kaitse vallas. Vabaiühenduste reaktsiooni ja suhtumist on võimalik tajuda vaid menetluse käigus konkreetsete vabaiühendustega suheldes ja selle pinnalt on jäänud mulje, et teadlikkus on siiski pigem kesine. Samas toob Levand välja, et üldistada siiski ei tahaks ja tegelikult sõltub palju nende inimeste isikulikest teadmistest ja kogemustest, kes vabaiühenduse eesotsas on. Näiteks kui vabaiühenduse juhatuse töösse panustab inimene, kes töötab näiteks mõnes ettevõttes andmekaitse spetsialistina, siis on tema teadmised selles vallas suuremad ning tõenäoliselt on selles vabaiühenduses protsessid andmekaitse mõttes ka paremini läbi mõeldud. Kuna sageli tegelevad digikoristuspäevade eestvedamise ja põhiõiguste kaitse teemadega küberruumis just vabaiühendused, siis võiks arvata, et vähemalt osaliselt on isikuandmete kaitse alaseid

---

²⁷ Vt intervjuukava. Lisa 1.

nõudeid siiski rakendatud (2022). Oluline on aga mainida, et digiteemadega tegelevate vabäühenduste puhul filtreerib organisatsiooni mõtestamise protsess andmekaitsega seotud teemad suurema tõenäosusega oluliseks sisendiks, sest see puudutab otsesemalt ja arusaadavamalt nende organisatsioonide põhitegevust ja on seega nende ellujäämiseks vajalik sisend.

Maakondlike arenduskeskuste esindajad juhivad samuti tähelepanu asjaolule, et vabäühenduste maastik on väga kirju ning ka nemad lähtuvad oma hinnangutes vähestest sellel teemal tulnud pöördumistest. Toodi ka välja, et kuna selle teemaga mitte tegelemisega ei kaasne vabäühendustele mingeid otsesid takistusi, mis mõjutaks nende põhitegevust, siis ei peeta seda sageli väga oluliseks. Samuti ei ole tulnud teateid suurtest leketest või probleemidest teistes vabäühendustes, mis muudaks teema vabäühenduste seas aktuaalsemaks. Mainiti ka, et kui üldmääruse jõustumise ajal oli ühenduste seas tunda paanikat, siis hiljem see vaibus (Kirik & Pau, 2022).

Vabäühenduste Liidu esindaja tajus VLi liikmete seas esmalt hirmu, mida tekitas peamiselt meediakajastus, kuid korraldatud koolituse tulemusena teadlikkus kasvas, mõned olulisemad tegevused tehti ära ja „mindi eluga edasi“. Kuna teema ei ole aktuaalne, siis ei ole ka põhjalikumalt uuritud, kas ja kuidas vabäühendused uute nõuete rakendamisega hakkama on saanud või kuidas nad muutusesse suhtunud on. EPIKoja liikmete puhul on raske hinnata, kui palju sellele teemale ühendustes tähelepanu pööratakse, sest pöördumisi on olnud pigem vähe. Vähene pöördumiste arv võib viidata asjaolule, et teemale pööratakse vähe tähelepanu. „Eks ma kipun arvama, et see teema käsitus on üsnagi tagasihoidlik ühingutes. Sellist süstemaatilist lähenemist võib olla pigem üksikutes organisatsioonides,“ arwab Asuja. Samas toodi ka välja, et suhtumise osas võib pigem tajuda, et uute nõuete rakendamine on kõrgemalt tasandilt tulnud kohustus, mis tuleb lisaks tavapärasele tegevusele ära teha (2022). Paljude liikmesorganisatsioonide jaoks jäävad andmekaitsega seotud teemad aga liiga kaugeks – peamiselt tegeletakse organisatsiooni põhikirjaliste eesmärkide täitmise ja näiteks ka rahatuse teemadega, mis on prioriteetsemad (Asuja, 2021).

Vabatahtlike Tegevuse Võrgustiku eestvedaja esindajad ei viinud läbi otsest küsitlust või uuringut, et saada ülevaadet vabaihenduste suhtumisest või ka sellest, kuidas uute nõuete rakendamisega tegeletakse, kuid sellele vaatamata tajuti pöördumistes, et suhtumine oli pigem neutraalne ja kohati ka negatiivne. Mainiti ka, et pöördumisi oli vähe tõenäoliselt just seetõttu, et vabaihendused ei pruukinud teemast piisaval määral aru saada. Näiteks toodi välja, et paljud vabaihendused ei mõistnud, mida tähendab andmete töötlemine (Paas & Viltrop, 2022). Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik 2021. aastal meilivestluses seda teemat ei puudutanud, mistõttu ei ole teada, kuidas nemad oma liikmete või teiste vabaihenduste suhtumist teemasse tajusid.

Kokku võttes, tõid vahendajad välja, et vabaihenduste suhtumist uutesse nõuetesse on rakse hinnata – seda ei ole otseselt uuritud ning hinnangud tuginevad valdavalt vähestele pöördumistele, kus vabaihendused on midagi vahendajatelet küsinud. Siiski mainiti, et teema ei ole vabaihenduste jaoks tõenäoliselt eriti prioriteetne ja selle ignoreerimine ei mõjuta nende tegevust. Mitmed vahendajad mainisid muuseas, et teema ei tundu enam aktuaalne.

3.2.2. Vahendajate tegevus mõtestamise protsessi mõjutamiseks

Mõistmaks, kuidas püüdsid vahendajad mõjutada vabaihenduste ja teiste vahendajate mõtestamise protsesse ning tegevust, tuleb analüüsida vahendajate sekkumisviise.

Andmekaitse Inspeksioon otsustas juurutustegevuses lähtuda teemadest, mitte juriidilisest vormis, mistõttu vabaihendustele ega teistele vahendajatele eraldi tähelepanu ei pööratud. Loodi küll üldjuhend, kus on kirjas, et see kehtib kõikidele andmete töötlejatele, sealhulgas mittetulundusühingutele, kuid uurimistöö käigus ei suudetud tuvastada, et AKI oleks püüdnud seda levitada viisil, mis oleks aidanud vabaihendustel või teistel vahendajatel mõista selle olulisust. AKI esindajad osalesid 2018. aastal kahel vabaihendustele suunatud koolitusel, millega juhiti tähelepanu teema olulisusele ka vabaihenduste seas. AKI töötjad kirjutasid artikli, mis oli suunatud lastega tegelevatele organisatsioonidele ning osalesid sarnasele sihtrühmale suunatud seminaril. Maakondlike arenduskeskuste esindajad nägid endal küll informeerija rolli, kuid 2017. aastast kuni 2021. aasta lõpuni on MAKide esindajad jaganud minimaalses mahus teavet uute

andmekaitsealaste nõuete kohta, kui üldse. Samuti ei ole töösse kaasatud MAKid juhtinud oma kanalites vabaihendute tähelepanu teiste vahendajate poolt loodud sisendile.

Vabaihenduste Liit jagas aastatel 2018–2022 mitut artiklit, mis puudutasid isikuandmete kaitset, kuid ükski ei selgitanud sisuliselt, miks on isikuandmete kaitse vabaihenduste konteksti laialdaselt asjakohane või millele peaks tähelepanu pöörama. Vahemikus 30. aprill kuni 14. mai 2018 jagati ka kutset enda korraldatud koolitusele ning hiljem teavet seminari kohta „Samal poolel – lapse poolel,“. Kuigi VL toob ma kodulehel välja palju erinevaid abistavaid materjale vabaihendustele, siis ei mainita mitte kuskil isikuandmete kaitset ega sellega seotud nõudeid. Mõtestamise protsessi mõjutamisele, võis aidata kaasa VLi korraldatud koolitus. EPIKoja puhul on siinkohal samuti asjakohane mainida koolitust, mis võis avaldada mõju liikmesorganisatsioonide suhtumisele ja seeläbi mõtestamise protsessi toimimisele. EPIKoja koduleheküljel trükiste ja juhendite lehel on küll viiteid mitmetele käsiraamatutele, mis on suunatud vabaihendustele, kuid andmekaitse teemalisi materjale seal ei ole, samuti ei ole vabaihendustele või liikmesorganisatsioonidele suunatud isikuandmete kaitse teemalist infot kuskil mujal EPIKoja kodulehel²⁸ (Trükised ja juhendid, 2022).

Vabatahtliku Tegevuse Võrgustik haldab veebiportaali Vabatahtlike Värav, kuhu on koondatud erinevaid väga häid “ühendustes kasutatavaid vabatahtlike kaasamise ja juhtimise tööriistu ja abimaterjale”, kuid 2021. ega ka 2022. aasta alguses ei olnud juhendmaterjalide hulgas toodud ühtegi andmekaitset puudutavat juhendit (Juhendmaterjal, Vabatahtlike Värav). Andmete kaitsmise teemat ei ole mainitud vabatahtliku tegevuse heas tavas (Vabatahtliku tegevuse hea tava). Isikuandmete kaitsmisega seotud protsesside muudatusi on selgitatud Vabatahtlike Värava blogiloos „Kui palju paberimajandust on vabatahtlike kaasamiseks vaja?“, mille viimases lõigus on põgusalt selgitatud, mis on isikuandmete töötlemine ja juhitud tähelepanu, et iga organisatsioon peaks mõtlema oma andmekaitsetingimuste peale (Viltrop, 2019). See tähendab, et EVTV panustas blogiloos kogemust jagades vabaihenduste suhtumise kujundamisse ning võis seeläbi mõjutada nende mõtestamise protsesse. Liikmesorganisatsioonide mõtestamise protsesse aitas tõenäoliselt mõjutada ka SEVi

---

²⁸ Epikoda koduleht – <https://epikoda.ee/>

korraldatud isikuandmete kaitse teemalise koolituse, kuna kohtumise protokollist ilmneb, et AKI esindajale esitati omajagu sisulisi küsimusi. See näitab, et organisatsioonide esindajad said aru, et teema on nende kontekstis vähemalt mõningal määral oluline. SEVi kodulehel²⁹ ei leidu aga viiteid andmekaitse teemadele.

Kuna tegevusi, millega vahendajad juhtisid tähelepanu isikuandmete kaitse teemale ja oma loodud vahendite olulisusele, on pigem vähe, siis ei ole võimalik teha järeldusi, millisel viisil need tegevused vabäühenduste suhtumist mõjutasid. Uurimistöö eesmärgi saavutamiseks on olulisem mõista, et mõtestamise protsesse mõjutanud tegevusi oli vähe ning need jäid valdavalt perioodi, mil üldmäärus jõustus, samas kui muutused organisatsioonis toimuvad valdavalt pikema perioodi jooksul. Mitte ükski vahendaja ei koostanud omalt poolt plaani uute andmekaitse alaste nõuete juurutamiseks vabäühendustes, mis oleks aidanud suhtumist pikema aja jooksul kujundada.

Tabel 4. Vahendajate poolt tehtud tegevused vabäühenduste mõtestamis protsesside mõjutamiseks.

Tegevus / sisend	Vahendaja
Koolitamine	AKI
Artikli kirjutamine	AKI; EVT TV
Seminaril osalemine	AKI
Teiste vahendajate loodud vahendite kohta info jagamine	VL
Koolituse korraldamine vabäühendustele	VL
Koolituse korraldamine (ainult oma liikmetele)	EPIKoda; SEV

Tabelis 4 on kokkuvõtvalt loetletud, eelnevalt kirjeldatud tegevused, mida tegid vahendajad selleks, et mõjutada vabäühenduste mõtestamise protsesse.

3.2.3. Vahendajate suhtumine muutusesse

Suhtumine uutesse nõuetesse annab aimu, kui oluliseks vahendajad uute nõuete rakendamist on pidanud ja kuidas toimus nende endi mõtestamise protsess. Vahendajate

²⁹ Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku koduleht – <https://sev.ee/>

hoiakud võivad mõjutada ka vabaihenduste suhtumist ning nende mõtestamise protsessi toimimist ehk seda, mil määral vabaihendused nende jaoks loodud sisendit märkavad.

Andmekaitse Inspeksioon erineb siinkohal teistest vahendajatest, sest AKI osales ise seadusloome protsessis ning on oma igapäevase töö tõttu teadlik isikuandmetega seotud probleemidest ning ka uute nõuete olulisusest. AKI esindaja ja ka endine peadirektori olid seisukohal, et vabaihendused ei eristu otseselt teistest andmetöötlejatest ning peamiselt ressursipuuduse tõttu ei ole juurutustegevuse käigus vabaihendustele eraldi tähelepanu pööratud. Samuti ei ole vabaihendused ega nende katusorganisatsioonid aktiivselt küsimustega AKI poole pöördunud, mistõttu ei osata ega nähta otsest vajadust vabaihendustele eraldi suuniseid luua (Levand, 2022) (Peep, 2022).

Maakondlike arenduskeskuste esindajate suhtumist on kujundanud tõenäoliselt peamiselt meedia, Kirik aga mainis, et teema jõudis temani eelmise tööandja kaudu. Teema tundus neile olulise, kuid mõnevõrra kaugena – teemaga tegeleti peamiselt oma organisatsiooni sees, sellega tegeles keegi teine ja see puudutas vabaihendusi nõustavaid konsultante pigem vähesel määral. MAKide esindajad küll mõistavad, et teema puudutab vabaihendusi, kuid tekkinud ei oled selget arusaama, et teemale peaks aktiivsemalt vabaihenduste tähelepanu juhtima. MAKide esindajatel on oma sõnul andmekaitse vallas pigem piiratud teadmised ning ootus oli, et vabaihenduste suunal tegelevad sellise juurutamisega pigem Vabaihenduste Liit või AKI. Omal nähti pigem informeerija rolli. Samuti mainitakse, et teema olulisusele ei juhtunud tähelepanu ka Kodanikuühiskonna Sihtkapital, kes tellib MAKidelt nõustamist ning kelle kaudu võiksid riigi seisukohast prioriteetsed teemad nendeni jõuda. Intervjuu käigus väljendati ka arusaama, et paljude vabaihenduste jaoks võib olla olulisem tegeleda oma põhitegevuse ja koroonakriisi mõjude leevendamise (Kirik & Pau, 2022).

Vabaihenduste Liit sai üldmääruse kohta esmast teavet nii Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee kui ka Euroopa tasandil tegutseva katusorganisatsiooni European Network of National Associations (ENNA) kaudu, millest viimane tegeleb EU tasandil huvikaitse ja informatsiooni edastamisega. Otsesid juhiseid juurutamise teemal sealt aga ei tulnud. Klandorfi hinnangul ei toimunud andmekaitse vallas väga suuri muutusi ja

vabaihenduste suunal tuli peamiselt tegeleda meedia poolt tekitatud hirmude maandamisega. Klandorf peab isikuandmete kaitse teemat oluliseks ning VL tegeles ka ise oma isikuandmete töötlemisega seotus protsesside üle vaatamisega. Muuhulgas tõi Klandorf välja, kuidas piiratud teadmiste tõttu, sai tehtud vigu, mis mõjutasid negatiivselt VL põhikirjalist tegevust. Samas toodi ka välja, et isikuandmete väärkasutusega ei ole vabaihendustes suuri probleeme ning seaduse täitmisest olulisem on, et ühendused oma andmekasutuse läbi mõtleksid. VLil nägi Klandorf pigem rahustaja rolli ning andmete väärkasutuse ennetusega peaks tema hinnangul tegelema AKI. Vabaihenduste rahustamise eesmärgil anti neile muuhulgas mõista, et kui ühendused jätkavad oma seniseid praktikaid ja ei tegele aktiivselt uute nõuete rakendamisega, siis ei juhtu sellest midagi (2022). VLis huvikaitse ja juriidilise nõustamisega tegelenud Rammo mainis 2021. aastal samuti, et talle ei meenu, et vabaihendustel oleks suuri probleeme isikuandmetega olnud ja avaldas arvamust, et enamasti puutuvad vabaihendused kokku vaid meililistidesse uudiskirjade saatmisega (2021). Mainiti ka, et kui Siseministerium isikuandmete kaitsega seotud teemasid tähtsustaks, siis peaks VL strateegilise partnerina neile samuti rohkem tähelepanu pöörama (Klandorf, 2022). Siseministerium alustas 2021. aasta esimese pooles koostööd nelja strateegilise partneriga, „kes aitavad ellu viia aastatel 2021-2024 „Sidusa Eesti arengukava“ programmi „Kogukondlik Eesti“. Siseministeriumi strateegilised partnerid järgmiseks neljaks aastaks on MTÜ Sotsiaalse Innovatsiooni Labor, MTÜ Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik, Vabaihenduste Liit ja MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused“. Varasemalt ehk aastatel 2015–2020 olid Siseministeriumi strateegilisteks partneriteks VL, SEV ja Külaliikumine Kodukant, kes oli üldmääruse jõustumise ajal Vabatahtliku Tegevuse Võrgustiku eestvedajaks (Siseministerium, 2021). Isikuandmete kaitse suurendamist, üldmääruse eesmärkide juurutamist ega muid isikuandmete kaitsega seotud tegevusi ei mainita asjakohases kehtivas arengukavas (Sidusa Eesti arengukava 2030) ega ka sellele eelnenud arengukavas (Kodanikuühiskonna arengukava 2015–2020).

Kuigi Eesti Puuetega Inimeste Koda kuulub kahte Euroopa Liidu tasandil tegutsevasse katusorganisatsiooni – Euroopa Puuetega Inimeste Foorum ja Euroopa Patsientide Foorum (Asuja, 2021), jõudis teadmine andmekaitse vallas toimuvatest muudatustest EPIKojani meedia vahendusel alles 2018. aasta kevadsuvel (Asuja, 2022). Asuja selgitas, et

katusorganisatsioonide jaoks on infovoog väga suur, teemasid, millega tuleb kursis olla, on palju ja andmekaitse ei ole alati prioriteet, mistõttu on mõistetav, et selline teave ei jõudnud EPIKojani EL tasandil tegutsevate katusorganisatsioonide kaudu (2021). Meedia vahendusel saadud info põhjal tekkis arusaam, et muutused seadusandluses ei avalda suurt mõju EPIKoja igapäevasele tegevusele. Asuja nägi EPIKojal justkui vahendaja rolli, kes jagab oma praktikat ja suunab liikmesorganisatsioone pöörduma AKI või maakondlikes arenduskeskustes MTÜde nõustajate poole. Tuginedes varasemale praktikale, oli selge ootus, et kui liikmesorganisatsioonidel tekib küsimusi, siis nad pöörduvad ise EPIKoja poole. Siiski oli reaalseid pöördumisi vähe. Asuja enda sõnul on andmekaitse teemal hoitud pigem tagasihoidlikku fookust, sest teemasid, millega ühingute juhid igapäevaselt tegelema peavad, on väga palju ning andmekaitse ei ole kindlasti nende esmane prioriteet (2022). Andmekaitsega seotud teemad jäävad tõenäoliselt paljude liikmesorganisatsioonide jaoks liiga kaugeks – peamiselt tegeletakse organisatsiooni põhikirjaliste eesmärkide täitmise ja näiteks ka rahatuse teemadega (2021). Sellele vaatamata peeti uusi nõudeid piisavalt oluliseks ning AKI loodud juhendmaterjale piisavalt mahukas, et korraldada oma liikmetele koolitus.

Vabatahtliku Tegevuse Võrgustiku eestvedaja Külaliikumine Kodukant osales E. Paasi sõnutsi paljudes erinevates töörühmades ja komisjonides, kuid isikuandmete kaitse seadusandluse osas kaasa ei räägitud, sest tõenäoliselt ei peetud teemat juhtkonna tasemel piisavalt prioriteetseks (2021). Teadmine, et isikuandmete kaitse vallas on mingid muutused toimumas, jõudis Vabatahtliku Tegevuse Võrgustiku eestvedajateni peamiselt meedia vahendusel ajal, mil kajastus selles osas intensiivsemaks muutus. Viltrop tõi küll välja, et isikuandmete kaitsmine on oluline, kuid võrgustiku eestvedajatel oli selgelt negatiivne suhtumine uutesse andmekaitsealastesse nõuetesse ja ka AKI tegevusse. Toodi välja, et üldmäärus on lohisev ning keeruliselt kirjutatud, korduvalt mainiti ebaõnnestunud meediakampaaniat ja kommunikatsiooni, mis tekitas hirmu trahvide ees ning paanikat. Mainita ka, et meediakampaania tõttu vähenes inimeste turvatunne ning suurenes usaldamatus, mida tajuti suhtlusel tavakodanike ja vabatahtlikega. Samas toodi ka välja, et vabaihendused ei pruukinud teemale tähelepanu pöörata, sest andmekaitsealane seadusandlus ei puuduta paljusid vabaihendusi nii nagu näiteks mittetulundusühingute seaduse muutmine puudutaks. Lisaks mainiti, et teema

ignoreerimisega ei kaasneks mingeid tagajärgi. Andmekaitse Inspeksiooniga suhtluse puhul toodi välja, et puudu jäi selgitustest. Lisaks mainiti selget ootust, et üldmääruse eesmärkide juurutamisega ehk inimeste käitumise ja isikuandmetega seotud kultuuri muutmisega vabäihendustes ei peaks tegelema mitte EVTV vaid pigem mõni suurem asutus, nagu näiteks AKI (Paas & Viltrop, 2022). Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku eestvedaja mainis 2021. aastal, et andmekaitse temaatika ei mõjuta SEVi valdkondlike eesmärkide saavutamist, kuid sellele vaatamata nähti, et andmekaitse koolitust korraldades pakutakse oma liikmetele olulist lisaväärtust.

Vahendajateni jõudis info sageli meedia vahendusel ja ajal, mis üldmäärus oli juba vastu võetud ning rakendumas. Käesoleva töö autor ei suutnud tuvastada, et meedia kaudu levinud sõnumid oleksid olnud kuidagi aktiivselt suunatud või mõne konkreetse vahendaja poolt kujundatud, mis tähendab, et teadlikku mõtestamise protsessi mõjutamist laiema teavituse kaudu ei tehtud. Enamjaolt on vahendajad seisukohal, et tegu ei ole vabäihenduste jaoks prioriteetse temaga ning ühel juhul oli tajuda selgelt negatiivseid hoiakuid. Vahendajate enda suhtumine teemasse aitab mõista, miks tehti sedavõrd vähe, et vabäihenduste mõtestamise protsesse mõjutada.

3.3. Muutuseks vajalik võimekus

Selleks, et saada teada, miks esineb vabäihendustel probleeme uute andmekaitse alaste nõuete rakendamisega, tuleb uurida, milline oli vahendajate enda võime muutust juurutada, kuidas tajusid vahendajad vabäihenduste võimet muutust ellu viia ja mida tegid vahendajad, et suurendada vabäihenduste võimekust. Võimekuse all peetakse käesolevas töö raames silmas organisatsiooni võimeid säilitada avatud süsteemi tunnuseid. Organisatsioon peab muuhulgas olema võimeline kasutama muutuseks vajalikku sisendit ilma, et see häiriks väljundi tootmist, dünaamilist homöostaasi ja seega organisatsiooni püsivat seisundit. Näiteks võib vabäihendus mõista, et uute andmekaitsealaste nõuete rakendamine on väga vajalik, ta võib kasutada tema jaoks olemasolevat vahendit koolituse näol, kuid kui vabäihendusel jääb puudu vajalikest oskustest, inimressursist või rahalistest vahenditest, võib muutuse elluviimine mõjutada vabäihenduse igapäevast tegevust ja seega tema põhiliste eesmärkide saavutamise seisukohast saatuslikuks saada. Selles alapeatükis analüüsitakse, kuidas tajusid

vahendajad vabäühenduste ja teiste vahendajate võimekust ja kuidas panustasid vahendajad nende võimete arendamisse.

3.3.1. Vahendajate hinnang vabäühenduste ja teiste vahendajate võimetele

Sellest, kuidas tajusid vahendajad vabäühenduste võimekust, saab aimu intervjuu kolmanda ploki vastustest³⁰, mis puudutavad vahendajate taju vabäühenduste üldise võimekuse osas. Seda, kuidas tajusid vahendajad teiste vahendajate võimekust, saab analüüsida teistele vahendajatele suunatud ootuste kaudu.

Andmekaitse Inspektsiooni esindaja hinnangul on vabäühenduste üldised võimed muutuste juhtimiseks, arendustegevustega tegelemiseks ja ka muutuval seadusandlusel silma peal hoidmiseks väga piiratud. Need võimed kipuvad olema seotud juhatuse liikmete ja eestvedajate isiklike oskuste ning teadmistega. Vabäühenduste väikese võimekuse põhjusena toob ka ise kolmandas sektoris tegev Levand välja ressursipuuduse ja asjaolu, et sageli panustavad vabäühendustesse inimesed vabatahtliku töö raames või väga väikese tasu eest ja vaid osalise koormusega. Teiste vahendajate võimekuse hindamise osas saab välja tuua ettepaneku, et Vabäühenduste Liit võiks pöörduda AKI poole koolituse saamise palvega. See tähendab, et AKI esindaja eeldab andmekaitse kontekstis, et VL on teadlik toimunud muudatusest, mõistab selle vajalikkust ning on võimeline seda sõnumit ka teistele vabäühendustele edasi andma (Levand, 2022). AKI puhul ilmnes mõnevõrra üllatulikult, et nende enda võimed muutust juhtida ja juurutustegevust läbi viia, on olnud küllalki piiratud. Andmekaitse Inspektsioonis töötas aastatel 2017–2020 vaid 19 inimest (Andmekaitse Inspektsioon, 2020). AKI on üks vähestest, kui mitte ainus, Euroopa Liidu liikmesriikide andmekaitseasutustest, kes ei ole oma riigilt üldmääruse juurutamise protsessi raames saanud täiendavaid rahalisi vahendeid (Levand, 2022).

Maakondlike Arenduskeskuste vabäühenduste konsultandid toovad välja, et vabäühenduste võimekuse osas on pilt väga kirju ja see sõltub osaliselt organisatsiooni suuruselt – kas tegu on väikese külakogukonna juhtimise või üle-Eestilise

---

³⁰ Vt intervjuukava. Lisa 1.

palgatöötajatega organisatsiooniga. Suuremate organisatsioonide võimet muutustega hakkama saada, peavad MAKide esindajad pigem heaks. Seda on näidanud organisatsioonide toimetulek koroonaviiruse leviku ajal ning tihe konkurents KÜSKI arenguhüppe taotlusvoorus³¹. Suuremate organisatsioonide parem võimekus on ka MAKide esindajate arvates seotud asjaoluga, et sageli tehakse vabäühendustes tööd vabatahtlikus korras. Lisaks mainiti, et muutusega hakkama saamine sõltub ka meeskonnast, kes muutust organisatsiooni sees juhib ning eestvedajate motiveeritusest. Tekkinud on tunnetus, et vabäühenduste juhtimise kvaliteet on paranenud – tegutsemine on professionaalsem, avatum ja kaasavam. MAKide esindajate hinnangud on kujunenud peamiselt vabäühenduste pöördumistele vastates. Parema ülevaate saamiseks oleks vaja füüsilisi kohtumisi, mis enne koroonat toimusid ja kus sai vabamalt vabäühenduste eestvedajatega neid teemasid arutada ning võimekuse osas hinnanguid kujundada. Teiste vahendajate võimekuse kohta toodi välja, et suuremate teemade puhul oodatakse Vabäühenduste Liidult tegutsemist, sest sageli on just VLi loodud materjalid ja teave see, mida MAKid vabäühendustele edasi saavad jagada. Seega võib järeldada, et konsultantide hinnangul on VL piisavalt võimekas, et muutust juhtida ja vabäühendusi ja teisi vahendajaid toetada (Kirik & Pau, 2022).

Vabäühenduste Liidu eestvedaja hinnangul on nende liikmete³² muutustega hakkama saamise võimekus väga hea, sest nende liikmeteks on peamiselt suuremad ja professionaalsemad katusorganisatsioonid, kus on kõigis ka palgalisi töötajaid. Samas tõi Klandorf välja, et väiksemates vabäühendustes on see võimekus kindlasti väiksem. Võimekust mõjutavate teguritena toodi välja teemadega tegelemise jaoks vajaliku ajalise ressursi olemasolu, millele aitab kaasa palgalise töötaja olemasolu ja rahaliste ressursside olemasolu ning viimaste mitmekesisus. Liikmesorganisatsioonide võimete kaardistamine on osa VLi igapäevasest tööst, mistõttu on ülevaade üsna hea. Omaette teema on VLi liikmeteks olevate katusorganisatsioonide liikmed, kelle võimeid VL regulaarselt ei kaardista (2022). EPIKoja esindaja hinnangul on nende liikmete võimed

---

³¹ „Toetust saab küsida tegevusteks, mis tõstavad taotleja või tema sihtrühma kuuluvate vabäühenduste võimekust oma põhikirjalisi ja avalikest huvidest lähtuvaid eesmärke saavutada“ (Vabäühenduste 2021. Aasta arenguhüppe taotlusvoor).

³² Vabäühenduste Liidul on 2022. aasta kevadel üle saja liikmesorganisatsiooni (Liikmed. Vabäühenduste Liit).

muutuste juhtimiseks, arendustegevustega tegelemiseks ja ka muutuval seadusandlusel silma peal hoidmiseks tagasihoidlikud. Põhjusena toob Asuja välja, et sageli teevad puuetega inimeste organisatsioonide eestvedajad seda tööd oma palgatöö ja pere kõrvalt ning sageli töötab neis organisatsioonides vaid üks osakoormusega töötaja. Võimekust mõjutava probleemina juhiti tähelepanu ka asjaolule, et liikmesorganisatsioonide eesotsas kipuvad olema pigem vanemad inimesed, kes on seda tööd pikalt teinud ja kelle „motivatsioon, jõud ja energia asju ellu viia ei ole enam nii suur kui võiks olla”. Teiste vahendajate osas toodi välja Vabaihenduste Liitu, kes oleks võinud luua andmekaitse teemal praktilisi juhendmaterjale, mis tähendab, et oli olemas arusaam, et Vabaihenduste Liit on piisavalt võimekas, et muutust juhtida (2022).

Vabatahtliku Tegevuse Võrgustiku eestvedajatel oli raske hinnata võrgustiku liikmete üldist võimekust, sest 2021. aastaks kuulus võrgustikku üle 40 organisatsiooni, kelle seas oli tõenäoliselt nii suurema kui ka väiksema võimekusega organisatsioone. Liikmete võimete kaardistamiseks EVTV eraldi tegevusi ei teinud ja pigem nähti, et see võiks olla Vabaihenduste Liidu ülesanne. Võrgustiku eestvedajad tõid välja, et uute andmekaitsealaste nõuete juurutamisel vabaihendustes, oleks aktiivsema rolli pidanud võtma Vabaihenduste Liit või Andmekaitse Inspektsioon. Mõlema vahendaja osas oli tajuda arusaama, et nemad on muutuse juhtimiseks piisavalt võimekad (Paas & Viltrop, 2022). Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku puhul saab välja tuua vaid hinnangu teise vahendaja võimekusele. Maidla vastas 2021. aastal küsimusele, kas SEV osales mingil viisi üldmääruse loomeprotsessis, et ei osalenud ja „eeldasime, et kui sealt siiski tuleb midagi asjakohast, siis kaasatakse meid ja teisi vabaihendusi Vabaihenduste Liidu poolt“ (2021). Sellest võib järeldada, et SEVi juhatuse liikme hinnangul oli VL piisavalt võimekas, et teemadega kursis olla ning teisi organisatsioone kaasata.

Suuremate vahendajate liikmeskonda kuuluvate katusorganisatsioonide võimetest on olemas üldine ülevaade ning neid võimeid hinnatakse pigem suuremaks. Väiksemate vabaihenduste olukorrast ülevaade puudub ning vahendajate hinnangul on nende võimed pigem puudulikud. See kui hästi vabaihendused muutusega hakkama saavad, sõltub vahendajate hinnangul nii eestvedajate ja meeskonna oskustest teadmistest ning motivatsioonist, kui ka rahalise ja inimressursi hulgas. Vahendajatest peeti muutuste

juhtimise kontekstis kõige olulisemaks Vabaihenduste Liidu panust, kelle osas oli kõige rohkem ootusi ning arusaam, et VL on muutuste juhtimiseks ka piisavalt võimekas.

3.3.2. Vahendajate tegevus vabaihenduste võimete suurendamiseks

Vahendajate hinnangul on vabaihenduste võimed muutustega hakkama saada kehvad, mistõttu on oluline analüüsida, kuidas panustati nende võimete arendamisse. Sellest annavad aimu intervjuude käigus antud vastused, aga ka avalikult kättesaadavad materjalid vahendajate veebilehtedel ning vahendajate eesmärgid.

Andmekaitse Inspeksioon ei lähtunud juurutamise käigus organisatsioonide juriidilisest vormist vaid teemadest, millega andmetöötajad kokku võisid puutuda ja pöördumistest, mis tähendab, et AKI ei koostanud omalt poolt mingit plaani muutuse juurutamiseks vabaihenduste seas. Samas toodi välja, et AKI on hea meelega valmis vabaihendusi muutusega toimetulekul toetama, kuid selleks peab initsiatiiv tulema vabakonnalt endalt (Levand, 2022). Võib väita, et AKI loodud materjale saab kasutada organisatsiooni protsesside täiustamiseks ja seega üldise võimekuse tõstmiseks, kuid see eeldab, et vabaihendused mõistavad andmekaitsealaste nõuete rakendamise vajalikkust ja AKI loodud vahendeid ei jäeta kodeerimisprotsessi käigus kõrvale. Lisaks eeldab see, et vabaihendustel on olemas piisav võimekus, et uusi nõudeid rakendada ja seeläbi oma võimeid veel arendada.

HEAK ja Tartu Ärinõuandla ei koostanud plaani uute andmekaitsealaste nõuete juurutamiseks vabaihendustes. Toodi välja, et kui kuskilt tuleks impulss, et andmekaitse teema on vabaihenduste kontekstis oluline ning kui vabaihendustega tegelevad konsultandid saaksid esmalt ise rohkem teadmisi ja oskusi, siis võtaksid nad informeerija rolli, jagaksid materjale ja suunaksid spetsiifilisemate küsimustega teiste vahendajate poole (Kirik & Pau, 2022). Maakondlike arenduskeskuste missiooni üheks osaks on kodanikuühiskonna arendamine „läbi inimeste teadlikkuse kasvatamise ja organisatsioonide võimekuse kasvu toetamise“ (MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused, 2022). HEAK pakub KÜSKi ja siseministeriumi toel vabaihendustele tasuta nõustamist ja erinevaid toetavaid tegevusi organisatsiooni arendamiseks, tegevusvõimekuse kasvatamiseks ja eestvedajate innustamiseks nagu koolitused ja muud üritused. (HEAK

kodanikuühendusele, 2022). HEAK ja Tartu Ärinõuandla on pakkunud ka võimalust osaleda näiteks vabaiühendustele suunatud annetuste teemalises arenguprogrammis (HEAK vabaiühenduste arenguprogramm 2021). Tartu Ärinõuandla pakub sarnaselt HEAKile KÜSKi ja siseministeeriumi toel MTÜdele tasuta nõustamist ja MTÜdele suunatud teenuste alla on muuhulgas märgitud eestvedajate inspireerimine, tegevusvõimekuse tõstmine, juhtimisalane nõustamine ja organisatsiooni arendamine (Teenused, SA Tartu Ärinõuandla). Tartu Ärinõuandla pakub erinevaid koolitusi, mis on suunatud ainult või muuhulgas vabaiühendustele ja mis keskenduvad rahastusallikate mitmekesistamisele, vabatahtlike kaasamisele või võivad eestvedajate jaoks mõjuda innustavalt (Koolitused, SA Tartu Ärinõuandla). Samuti korraldatakse alustavate MTÜde baaskoolitust ja jagatakse mitmeid infomaterjale, mis on vabaiühendustele abiks võimekuse kasvatamisel (Infomaterjalid, SA Tartu Ärinõuandla). Maakondlike arenduskeskuste võrgustik jagab vabaiühendustele suunatud infot lisaks konkreetsetele arenduskeskuste veebilehtedele veel ka vabaiühenduste teejuhi lehele MTÜ abi. Sellel lehel on eraldi toodud nõuanded, mis on muuhulgas seotud vabaiühenduste juhtimise, rahastamise ja arendustegevustega (MTÜabi, 2022).

Vabaiühenduste Liit ei koostanud omalt poolt plaani andmekaitsealaste nõuete juurutamiseks vabaiühendustes ega oma liikmete seas, kuid asjakohast oskusteavet jagati VLi korraldatud koolitusel ning muutuse juurutamisel võeti vabaiühenduste suunal rahustaja roll, et leevendada vabaiühenduste seas tekkinud hirmu ja segadust ning julgustada neid andmete kasutamist veidigi läbi mõtlema (Klandorf, 2022). VL näeb vabaiühenduste võimestamist viisina, kuidas tugevdada kodanikühiskonda ning seeläbi viia ellu oma eesmärged. VLi kodulehel on eraldi menüü alapunkt „Vabaiühenduste võimekus,“ kus on viiteid erinevatele üldise võimekuse kasvatamist toetavatele tegevustele, sealhulgas koolitustele ning abistavatele infomaterjalidele (Vabaiühenduste võimekus, Vabaiühenduste Liit). Eesti Puuetega Inimeste Koda ei koostanud samuti otseselt plaani muutuse juurutamiseks oma liikmete seas, kuid ka nemad pakkusid oma liikmetele koolitust, et suurendada nende oskusi ja teadmisi konkreetses vallas (Asuja, 2022). EPIKoja avalikult kättesaadavates materjalides³³ puudub info, et EPIKoda tegeleks süsteemselt oma liikmesorganisatsioonide üldise võimekuse arendamisega.

---

³³ Koduleht, põhikiri, infokiri, ajakiri „Sinuga.

Samas ilmnes 2022. aastal läbi viidud intervjuust, et katusorganisatsioonil on oma liikmetega hea kontakt ning olemas on selge taju liikmesorganisatsioonide võimekusest ning kitsaskohtadest. Toimuvad ka pikaajalise traditsiooniga liikmeklubi kohtumisi, kus vabähendused saavad vabas õhkkonnas jagada omavahel kogemusi ja parimaid praktikaid (Asuja, 2022). Selline regulaarne kogemuste jagamine võib olla EPIKOja liikmete võimekust kasvatav tegevus.

Vabatahtliku Tegevuse Võrgustiku eestvedajad ei koostanud omalt poolt plaani uute andmekaitsealaste nõuete juurutamiseks võrgustikku kuuluvate organisatsioonide seas. Intervjuust selgus, et võrgustiku eestvedajad nägid, et nende roll ei ole oma liikmeid muutuse juurutamisel toetada, vaid neid sellest muutusest informeerida (Paas & Viltrop, 2022). Võrgustiku koostöökokkuleppe³⁴ kohaselt tegeleb võrgustik vabatahtlikku tegevust toetava keskkonna loomisega (Vabatahtliku tegevuse võrgustiku ..., 2016). 2018. aastal läbi viidud uuringust selgub, et MTÜde võimekus kaasata vabatahtlikke on otseselt seotud MTÜde üldise võimekusega (Käger, et al., 2019). Võrgustiku hallataval veebilehel tuuakse rubriigis „Organisatsioonile“ välja erinevad vabatahtlike kaasamisega seotud juhendmaterjalid, mis võivad aidata kaasa organisatsioonide võimestamisele vabatahtlike kaasamise vallas ning seega mõjuda positiivselt organisatsioonide üldisele võimekusele (Juhendmaterjalid, Vabatahtlike Värav). SEV on võtnud muuhulgas eesmärgiks sotsiaalse ettevõtlusega tegelevate organisatsioonide suutlikkuse suurendamise (SEVi põhikiri). Kodulehel olevate materjalide ja info põhjal võib öelda, et SEV on sotsiaalse ettevõtlusega tegelevate organisatsioonide, sealhulgas vabähenduste võimestamisel keskendunud peamiselt ettevõtlusega seotud oskusteabele (Tööriistad, Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik) (Teenused, Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik). Sama asjaolu tõi välja Maidla, kelle sõnul keskendutakse organisatsioonide toetamisel peamiselt otsesemalt ettevõtlusega seotud teemadele, mis on seotud näiteks turunduse või teenuste arendamisega. Isikuandmete kaitse alase koolituse korraldamine oli pigem erandlik ja tulenes suuresti liikmete enda initsiatiivist (2021).

---

³⁴ Kokkulepe kehtis aastani 2020.

Selleks, et suurendada vabäühenduste võimeid tegeleda nende põhitegevuse valguses elutähtsate tegevustega (näiteks koguda, mitmekesistada ja hallata rahaliselt vahendeid ning kaasata vabatahtlike), pakutakse tasuta nõustamist, korraldatakse koolitusi, arenguprogramme ja muid üritusi muuhulgas, et innustada eestvedajaid. Kasulikke materjale jagatakse nii infokirjades kui ka veebilehtedel. Kõnekas on asjaolu, et ükski vahendaja ei toonud välja, et andmekaitsealaste teadmiste ja oskuste arendamine võiks mõjuda positiivselt vabäühenduste elutähtsatele võimetele.

3.4. Järeldused

Analüüsi tulemusena selgus, et kuigi vahendajad tajusid, et tegu on keerulise teemaga ei nähtud väga suurt vajadust pakkuda vabäühendustele ega teistele vahendajatele sellel alal laiapõhjalist tuge. Mõnevõrra erandlikult paistab silma EPIKoda, kes korraldas koolituse liikmetele, lähtudes seejuures arusaamast, et teema on oluline ning soovist saada ise rohkem teadmisi. Kõik vahendajad tõid välja selge ootuse, et vabäühendused peaksid ise initsiatiivi ülesse näitama ning nende poole konkreetsete küsimustega pöörduma. See aga eeldab, et vabäühendused mõistavad, et andmekaitsealased nõudeid neid puudutavad ning et teema on nende põhitegevuse vaatest oluline. Uurimistöö tulemusena selgus aga vastupidine – suure tõenäosusega ei seosta vabäühendused uusi nõudeid oma põhitegevusega ega pea teemat enda tegevuse kontekstis oluliseks. Seda toetab ka asjaolu, et vabäühendused pöördusid vahendajate poole reaalselt pigem vähesel määral ja peamiselt vaid 2018. aastal. Selgus ka, et kuigi peaaegu kõik vahendajad mainisid ootusi teistele vahendajatele või organisatsioonidele, siis ei toonud keegi välja, et oleks omal initsiatiivil mõne teise vahendajaga oma ootusi jaganud. Ainus vahendajate vaheline suhtlus puudutas koolitusi, kuhu AKI esindaja oli kutsustud teemat tutvustama.

Muutuse elluviimiseks ja juurutamiseks ei eraldatud vabäühendustele ega vahendajatele täiendavaid rahalisi vahendeid. Vabäühendustele suunatud vahendeid loodi keskkonda vähe ning tegevused ei olnud omavahel kooskõlastatud. Vahendajate jaoks oli keskkonnas samuti vähe vahendeid, mis oleksid aidanud kaasa uute nõuete rakendamisele ja võimaldanud teha vabäühenduste suunalist juurutustegevust. Enim muutuseks vajalikke vahendeid lõi AKI, kuid kuna see ei ole olnud otseselt suunatud vabäühendustele ja tegu on kohati mahukate materjalidega, mis võisid mõtestamise

protsessi käigus kõrvale jääda, siis ei pruukinud AKI loodud vahendid olla vabaihenduste jaoks sobivaks sisendiks. Kuna VLi korraldatud koolitust viis läbi vabaihenduse taustaga ekspert ja see oli mõeldud kõikidele vabaihendustele, kes teema vastu huvi tunnevad, siis saab väita, et VLi korraldatud koolitus, oli ainus laiemale vabakonnale suunatud sisend, mis oli loodud eraldi vabaihenduste eripärasid arvestavalt. Mitte ükski vahendaja ei loonud ise vabaihenduste suunalise juurutamise plaani ning mitte ükski vahendaja ei osanud öelda, kas mõni organisatsioon on kuskil sellise plaani koostanud. Vahendajad ei astunud selgeid samme selleks, et paremini mõista, mis on muutusega seoses vabaihendustes toimunud ega küsinud, millist abi nad uute nõuetega seoses oleksid vajanud. Vahendajate enda vähesed oskused, teadmised ja võimekus annavad aimu sellest, et vahendajad ei saanud vabaihenduste jaoks vajalikke vahendeid piisavas mahus luua.

Vähesed vahendid, mida vabaihendused ja vahendajad kasutada oleksid saanud, võisid jääda mõtestamise protsessi käigus kõrvale, sest vahendajate hinnangul ei ole isikuandmete kaitse vabaihenduste jaoks prioriteetne teema. Seda, milliseid teemasid vabaihendused oma põhitegevuse kontekstis oluliseks peavad, aitavad kujundada vahendajad, korraldades arenguprogramme, koolitusi, jagades uudiseid ja muid materjale. Vahendajate (v.a AKI) suhtumine uutesse andmekaitsealastesse nõuetesse oli pigem ükskõikne ja kohati isegi negatiivne. Vahendajad ei jaganud vabaihendustele suunatud kanalites teavet selle kohta, kuidas üldmäärus ja uued andmekaitsealased nõuded vabaihendusi puututavad, millised on potentsiaalsed riskid teema ignoreerimisel või kuidas mõjutavad uued nõuded vabaihenduste põhitegevust. Vahendajate vastuste põhjal võib järeldada, et esmane aktiivsem teavitus meedias viis teema vähemalt osaliselt vabaihenduste vaatevälja. Hiljem jäi uute nõuete juurutamisega seotud teave aga tahaplaanile ega jõudnud enam mõtestamise protsessist läbi. Mõtestamise protsessile võis negatiivset mõju avaldada vahendajate madala aktiivsus mõtestamise protsesside mõjutamisel, nende negatiivsed ning ükskõiksed hinnangud, aga ka vahendajate poolt mainitud teema vähene aktuaalsus meedias ning riigi tasandil. Toodi välja, et algne meediakajastus 2018. aastal tekitas vabaihendustes hirmu ja paanikat, mis hiljem aga vaibus. Mõni vahendaja andis mõista, et pärast andmekaitse teemaga tegelemist rahuneti

ja mindi tagasi oma põhitegevuse juurde. Siinkohal on oluline rõhutada, et andmekaitse alaste nõuete rakendamine ei ole ühekordne tegevus, vaid pidev protsesside haldamine. Vahendajate hinnangud olid valdavalt seotud sellega, kuidas uute nõuete rakendamine ja seaduse järgmine suhestub vabaihenduste põhitegevusega. Muutuse ellu viimiseks on vajalik just seesama arusaam, et muutus on seotud organisatsiooni põhitegevusega.

Selleks, et vabaihendused oleksid võimelised muutusi organisatsioonis ellu viima ja uusi andmekaitsealaseid nõudeid rakendama, peavad nad olema võimelised säilitama avatud süsteemi tunnuseid. See tähendab, et muutus peab toimuma tööprotsessides selliselt, et see ei mõjutaks negatiivselt organisatsiooni põhitegevust ja võimet täita oma põhilisi eesmärke. Vahendajad tegelevad kõik (v.a AKI) mingil määral vabaihenduste elutähtsate võimete arendamisega. Nendele võimetele on keskendunud nii vahendajad kui ka vabaihenduste endi mõtestamise protsess. Uurimistöö tulemusena selgus, et andmekaitse alaste nõuete rakendamist ei seostata põhitegevuse ega põhitegevust toetavate võimete, mistõttu ei peeta andmekaitsealaste nõuete rakendamist prioriteediks. Samuti selgus, et vahendajate hinnangul on Eesti vabaihenduste võimekus viia ellu muutusi, tegeleda arendustegevusega ja hoida ennast kursis seadusmuudatusega väike. Samas ei olnud ükski vahendaja vabaihenduste võimeid kaardistanud. Suuremate katusorganisatsioonide võimekust hindasid vahendajad paremaks ning nende võimetest on vahendajatel ka parem ülevaade. Vahendajate enda võime uusi andmekaitsealaseid nõudeid rakendada ja nende nõuete rakendamist juurutada, on olnud pigem väike – puudu on rahalisest ja inimressursist, aga ka oskustest ja teadmistest, mistõttu ei pakkunud vahendajad andmekaitsealaste nõuete juurutamise raames vabaihendustele täiendavaid võimalusi oma võimete kasvatamiseks. Katzi ja Kahni (1967) loodud teooriast ilmneb, et kui olemas on vajalik sisend, mida organisatsioon ka kasutada saab, siis püsiva seisundi säilitamiseks, peab organisatsioon uut sisendit kasutades kasvama. See tähendab, et isikuandmete kaitse alaste nõuete edukas juurutamine, võib suurendada vabaihenduste üldist võimekust.

Analüüsi tulemusi kokku võttes, saab öelda, et isikuandmete kaitse üldmäärusest tulenevate andmekaitsealaste nõuete vabaihenduste suunalist juurutamise protsessi uurides ilmneb, et muutuse juurutamine on toimunud küll mitmel erineval tasandil, kuid vajalikud tingimused muutuse juurdumiseks organisatsiooni sees ei ole olnud täidetud.

See tähendab, et vahendeid, mida muutuse ellu viimiseks ja juurutustegevuseks kasutada oleks saanud, oli keskkonda loodud vähe. Vahendajad on vabäihenduste mõtestamise protsessi mõjutamisse panustanud minimaalselt ning on alust arvata, et vahendajad on seda protsessi oma hoiakutega andmekaitse aspektist isegi negatiivselt mõjutanud. Suure tõenäosusega ei ole vabäihendused seetõttu loodud vahendeid märganud ega mõista, et loodud sisend ja isikuandmete kaitse teema laiemalt neid sisuliselt puudutab. Kuigi vahendajad tegelevad vabäihenduste võimestamisega, siis on vabäihenduste võimed muutustega toime tulemiseks ja arendustegevusega tegelemiseks pigem väiksed.

Käesolev töö keskendub probleemi vaatlemisele ühe teoreetilise käsitluse vaatest ja töösse on kaasatud sellest lähtuv valim, mistõttu ei ole need tulemused üle kantavad kõikidele vabäihendustele. Magistr töö autor otsustas vaadelda probleemi vahendajate kaudu muuhulgas seetõttu, et katta võimalikult palju erinevaid vabäihendusi – vahendajad koondavad enda alla sadu erinevaid vabäihendusi, kelle seas on sadu eriliiki isikuandmete töötlejaid. Vahendajate tegevus mõjutab suurel hulgal vabäihendusi, sest nii Vabäihenduste Liidu kui ka MAKide tegevus on suunatud laiemale vabakonnale. Kuigi käesoleva töö fookuses on Eesti vabäihendused, siis on alust arvata, et töö tulemused ja soovitused on relevantset ka teistes ELi liikmesriikides ning võimalik, et ka väikeste ja keskmiste ettevõtete puhul. Selles veendumiseks, tuleks sarnaseid uuringuid viia läbi ka teistes liikmesriikides ning teistes sektorites. Uurimistulemuste toetamiseks oleks mõistlik uurida ka vabäihenduste enda hoiakuid ja vajadusi.

Avatud Ühiskonna Sihtasutuste 2020. aastal avaldatud raportis, mainiti nõuete liiga hoogsat täitmist (*over-compliance*), mis võib põhjustada ebavajalikku ressursikulu või kahjustada organisatsiooni tegevust (Franz, et al; 2020). Selle nähtuse uurimine ei olnud töö eesmärk, kuid sellele vaatamata on oluline märkida, et vahendajate intervjuudest ilmnes samuti asjaolu, et teadmiste ja oskuste puudumise tõttu on mõned vahendajad nõuete täitmisega liiga kaugele läinud ning kahjustanud sellega oma põhitegevust või teinud suuri kulutusi, ilma et see oleks toonud kaasa muutuse eduka ellu viimise. Selle põhjal ei saa otseselt järeldada, et see oleks vabäihendusest suureks probleemiks, kuid kindlasti viitab see potentsiaalsele riskile, mida ebapiisav juurutustegevus vabäihendustele kaasa võib tuua.

Uurimistöö tulemused ilmestavad ka Euroopa Liidu integratsiooni laiemat problemaatikat ja toovad välja väikese riigi võimekuse kitsaskohad Euroopa Liidu üleste muutuste juhtimisel ja juurutamisel. Väikese riigi organisatsioonide võimekus rääkida kaasa ELi poliitika kujundamise protsessis ning tegeleda nende poliitika eesmärkide saavutamiseks vajaliku juurutustööga, on piiratud, sest meie organisatsioonides on võrreldes suuremate liikmesriikidega palju vähem ressursse. Sellest tulenevalt tekib küsimus, mil määral aktsepteeritakse, et väikese riigi huvid on Euroopa Liidus vähem esindatud ja kaitstud. Kui Eestis tegutsevatel organisatsioonidel on ressursipuuduse tõttu rohkem raskusi üldmääruse rakendamisega, siis kas Eesti kodanike õigused on vähem kaitstud ja kas meie organisatsioonid on ühisturul tegutsedes vähem konkurentsivõimelised. Lisaks, selleks, et tagada Euroopa Liidu ühtsus, tuleb veenduda, et tehtud kokkulepped, seatud eesmärgid ning jagatud väärtused, saaksid ellu viidud ning praktikatesse rakendatud. Kui seatud eesmärgid on arusaadavad ning nende vajalikkus tajutav ühiskonna kõikides sektorites, nähakse neis ka väärtust igapäevastes tegevustes. Samas kui deklaratiivseks jäävad eesmärgid, tekitavad ajapikku trotsi ELi institutsioonide vastu ning õhnestavad ühiseid pingutusi rahu nimel.

3.5. Ettepanekud

Euroopa Liidu üleste nõuete juurutamiseks, on vaja selgitada välja konkreetsetes protsessis osalevad erinevatel tasanditel paiknevad organisatsioonid, luua juurutamisplaan ning jagada ära vastutused, kaasates vabaihendusi ümbritsevad asjakohased organisatsioonid. Lisaks tuleb luua keskkonda vahendeid, mida organisatsioonid muutuse rakendamiseks ja vahendajad muutuse juurutamiseks sisendina kasutada saavad. Muuhulgas tuleb tagada, et muutuseks oleksid olemas vajalikud rahalised ja inimressursid nii vabaihendustele kui ka juurutamisega tegelevatele vahendajatel. Tähelepanu tuleb juhtida muutuse olulisusele ning tagada organisatsioonide võime muutusega hakkama saamiseks.

Vabaihenduste jaoks vajaliku sisendi loomiseks, tuleb muutuse juhtimise aspektist olulistel organisatsioonidel kaardistada vabaihenduste vajadusi. Keeruka muutuse korral ei saa oodata, et vabaihendused oskavad ise nõu ja tuge küsida, sest see eeldab, et

vabäühendused on teadlikud, et muutus neid puudutab ning, et muutus on nende jaoks prioriteetne ehk seostatav nende põhitegevusega. Muutuse juhtimise aspektist oluliste organisatsioonide tegevuse käigus loodud vahendite puhul, tuleb silmas pidada, et vabäühendused ei kasuta valimatult kõiki keskkonnas olevaid vahendeid vaid ainult seda, mis mõtestamise protsessi käigus oluliseks liigitatakse ning mille töötlemine vabäühenduse põhitegevust ohtu ei sea. See tähendab, et mida paremini suudavad muutuse juhtimise ja juurutamisega tegelevad organisatsioonid muutust siduda vabäühenduse põhiliste tööprotsessidega ning mida rohkemates kanalites teemale ning keskkonnas olevatele vahenditele tähelepanu pööratakse, seda suurem on tõenäosus, et vabäühendused neile loodud vahendeid muutuse ellu viimiseks kasutada saavad. Avatud süsteemide teooria kohaselt saavad vabäühendused muutuse ellu viimiseks vajaliku sisendina kasutada ka oma sihtrühmadelt ja vabatahtlikelt saadud negatiivset tagasisidet, näiteks andmekaitsealaste pöördumiste näol. Selliste pöördumiste kasv on seotud indiviidide teadlikkusega. Andmekaitse Inspeksioonil peab olema võimalus, teha üldmäärusega ette nähtud haldustrahve. Suuremad ja sagedasemad trahvid rikkujatele ning nendega kaasnev meedikajastus aitaks teemat ühiskonnas aktuaalsena hoida.

Selleks, et mõjutada vabäühenduste mõtestamise protsessi ja juhtida tähelepanu isikuandmete kaitsmise olulisusele, peavad vahendajad üksteise poolt loodud vahendeid aktiivsemalt oma kanalites jagama, et sõnumit võimendada. Kuna vahendajate (v.a AKI) teadmised ja oskused on antud teema puhul tagasihoidlikud, peab Andmekaitse Inspeksiooni aitama teema olulisusele tähelepanu tõmbamisega. Näiteks võiks AKI kirjutada artikli, kus selgitatakse, et andmekaitse on vabäühenduste jaoks oluline teema ja tuuakse välja, millised riskid võivad kaasneda teema ignoreerimisega. Artiklis tasuks viidata AKI loodud materjalile ja julgustada küsimuste korral ühendust võtma. Teised vahendajad saaksid omalt poolt selgitada, kuidas on andmekaitse vabäühenduste põhitegevuse seisukohast oluline ja kuidas võib teemaga tegelemine vabäühenduste põhitegevust toetada. Sellist keskkonda loodud vahendi saaksid vahendajad üksteise kanalites jagada, et vabäühendused seda mõtestamise protsessi käigus kõrvale ei heidaks. Lisaks tuleb kõikidel vahendajatel (v.a AKI) lisada oma vabäühendustele suunatud materjalide juurde viited AKI loodud juhenditele, mis aitaks samuti luua kuvandit, et andmekaitse on vabäühenduste jaoks teema, millega nad tegelema peavad. Teema

olulisusele tähelepanu juhtimiseks, tasub kaaluda vabäühenduste projektide rahastustaotluste juurde andmekaitse teema lisamist. See tähendab, et rahastustaotluses peaksid vabäühendused selgitama, mil viisil nad projekti raames andmeid töötlevad. Sellist lähenemist tasuks kasutada vaid koos teiste muutuse ellu viimist teotavate tegevustega, et vältida olukorda, kus vabäühendused peavad lihtsalt lahtri täitmiseks midagi kirjutama, ilma et nad ise või taotluse hindajad selle sisu mõistaksid. Vahendajad peavad omalt poolt koostama juhendi või käsiraamatu, mis puudutab mõningaid universaalsemaid vabäühenduste tööprotsesse ning seob need uute andmekaitse alasete nõuetega. Samuti tuleb vabäühendustele suunatud andmekaitse koolitusi integreerida juba olemasolevatesse arenguprogrammidesse. Andmekaitsealaste koolituste korraldamine aitaks suurendada vabäühenduste oskusi ja teadmisi ning koolituste info jagamine aitab mõjutada vabäühenduste mõtestamise protsesse. Selliste koolituse korraldamiseks tuleb Siseministeeriumil eraldada täiendavaid rahalisi vahendeid, mis annaks selge sõnumi, et Eesti vabäühenduste elujõulisus, konkurentsivõime ja usaldusväärsus ning kodanike isikliku vara kaitsmine on Eesti riigi jaoks oluline.

Vabäühenduste võimekuse kasvatamiseks, tuleb esmalt põhjalikult uurida, millised on vabäühenduste võimed hoida ennast kursis seadusmuudatustega, viia ellu muutusi ja tegeleda arendustegevusega. Iga katusorganisatsioon ja võrgustik saab ise oma sihtrühma kuuluvate vabäühenduste võimeid kaardistada ja ka kasvatada, kuid selleks on vaja katusorganisatsioonidele ja võrgustikele rohkem ressursse nii raha, inimeste kui oskusteabe näol. Samas on oluline meelses pidada, et 2018. aastal läbi viidud uuringu kohaselt kuulub vaid 39% MTÜdest mõnda katuseorganisatsiooni. Seda osa organisatsioonidest iseloomustab niigi suurem võime muutustega toime tulla (Käger, et al., 2019). See tähendab, et eraldi tuleb tähelepanu pöörata neile vabäühendustele, kes ei kuulu katusorganisatsioonidesse ega võrgustikesse ja kelle võimed muutusi ellu viia on väiksemad. Nende organisatsioonideni jõudmiseks tuleb varasemast enam kasutada maakondlike arenduskeskuste võrgustikku ja neile peab muutuste juurutamisel eraldi tähelepanu pöörama ka Vabäühenduste Liit, kelle tegevus on suunatud kogu vabakonnale. Vabäühenduste elutähtsate võimete arendamiseks korraldavad vahendajad erinevaid koolitusi ja arenguprogramme nii alustavatele kui ka juba kogenenumatele vabäühendustele, mille raames saab juhtida tähelepanu ka andmekaitse teemadele, et

mõjutada vabäühenduste mõtestamise protsesse ja jagada oskusteavet. AKI endine peadirektor tõi intervjuus välja, et avaliku sektori suunal tehtud juurutustöös kasutati niinimetatud piloteerijaid, kes oma protsessid nõuetega vastavusse viisid ning kelle eeskujul said nii suuremad kui väiksemad omavalitused muutust ellu viia ja oma protsesse kujundada. Vabäühenduste Liidu ja EPIKoja eestvedajad mainisid samuti eeskujude olemasolu positiivset mõju nii vabäühenduste üldiste kui ka andmekaitsealaste võimete kasvatamisel.

Selleks, et Eestis riigi, siin tegutsevate organisatsioonide ja siin elavate inimeste huvid oleksid Euroopa Liidu poliitikate kujundamise protsesside raames esindatud, tuleb tõsta vabäühenduste huvikaitse võimekust, et tagada vabäühenduste võime rääkida kaasa rahvusvahelisel tasandil tegutsevate katusorganisatsioonide töös ning panustada seeläbi ELi seadusloomesse. Kui meie vabäühendused ei ole võimelised kaasa rääkima ja oma murekohtadele tähelepanu juhtima, siis võime kahjustada oma vabakonna ning seega ka oma demokraatia elujõulisust. Samuti tuleb tagada, et poliitikate kujundamise protsessi raames, jagataks ka asjasse otseselt puutuvatele avaliku sektori asutustele piisavalt vahendeid, et nad suudaksid Eesti riigi huve Euroopa Liidu tasandil kaitsta ning neid poliitikaid hiljem ka siseriiklikult juurutada. Selleks, et tagada Eesti kui digiriigi kuvand, kaitsta kodanikke ja tagada konkurentsivõimeline ettevõtluskeskkond, on oluline panustada andmete (sealhulgas isikuandmete) paremasse ja turvalisemasse haldamisse ning mitte ainult osaleda, vaid vedada eest kübermaailma puudutavate seaduste loomist ning juurutamist.

Kokkuvõte

Isikuandmete kaitse üldmäärus rakendus aasta 2018, kuid paljudel väiksete ja keksimistel ettevõtetel, sealhulgas vabäihendustel on endiselt raskusi uute andmekaitsealaste nõuete rakendamisega. Vabäihendused kannavad meie ühiskonnas olulist rolli ja oma eripärade tõttu on nad muutuste suhtes haavatavad. Uurimistöö eesmärk on püüda mõista, miks on vabäihendustel raskusi uute andmekaitsealaste nõuete rakendamisega. Eesmärgi saavutamiseks uuriti, milline on olnud vabäihendustele suunatud uute isikuandmete kaitse alaste nõuete juurutamise protsess ja kuidas toimub muutuse juhtimine organisatsiooni ümbritsevas keskkonnas. Selleks püstitati küsimused, kuidas on vabäihendusi ümbritsevad organisatsioonid aidanud uusi nõudeid vabäihendustes juurutada, milliseid lähenemisi juurutamisel kasutati ja mis jäi vajaka ning mida pidada silmas järgmiste üle Euroopa Liiduliste muutuste juhtimisel. Fookusesse on võetud Eesti vabäihendusi ümbritsevas keskkonnas tegutsevad organisatsioonid, kes on pidanud ise uusi andmekaitsealaseid nõudeid rakendama ja kelle ülesandeks on ka juurutamisprotsessile kaasa aidata ning vabäihendusi nõuete rakendamisel ja laiemalt muutustega hakkama saamisel toetada. Uurimisküsimustele vastuste saamiseks viidi läbi intervjuud Andmekaitse Inspektsiooni, SA Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskuse, SA Tartu Ärinõuandla, Eesti Vabäihenduste Liidu, Eesti Puuetega Inimeste Koja, Eesti Vabatahtliku Tegevuse Võrgustiku ja Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustikuga, keda nimetatakse töös koondnimetusega vahendajad.

Tulemused ilmestavad laiemat Euroopa Liidu integratsiooniga seotud probleemi, tuues välja väikese riigi kitsaskohad ELi ülest poliitikate kujundamisel ja ellu viimisel. ELi tasemel kokku lepitud eesmärkide saavutamiseks ja muutuste juurutamiseks, kasutatakse sageli mitmetasandilise valitsemise raamistikku, mille raames kaastakse erinevaid asjasse puutuvaid organisatsioone, kuid mis ei võta arvesse seda, kuidas organisatsioon oma olemuselt muutust vastu võtab ja areneb. Seetõttu on töös kasutatud avatud süsteemide teooriat, mis aitab mõista, mida vajavad vabäihendused ja vahendajad ise selleks, et muutus toimuda saaks. Uurimistöö tulemusena selgus, et vabäihendustel võib esineda raskusi muutuse ellu viimisel ja uute nõuete rakendamisel, sest muutuseks vajalikku sisendit oli keskkonda loodud pigem vähe, vähene sisend võis jääda vabäihenduste jaoks

märkamatuks ning vabäühenduste võimekus muutustega toime tulla ja tegeleda arendustegevusega on väike. Selleks, et isikuandmete kaitse alaseid nõudeid paremini juurutada ja järgmisi Euroopa Liidu üleseid muutusi juhtida, tuleb silmas pidada, et vabäühendusi ümbritsevas keskkonnas tegutsevad organisatsioonid, peavad tootma piisavalt vahendeid, mida vabäühendused saaksid sisendina kasutada. Samuti tuleb panustada sellesse, et vabäühendused mõistaksid, et muutus ning keskkonnas olevad konkreetsed väljundid on neile olulised. Vastasel juhul ei võimalda organisatsiooni mõtestamise protsess keskkonnas olevaid väljundeid enda jaoks sobiliku sisendina näha. Selleks, et muutust ellu viia, peavad vabäühendused olema ka piisavalt võimekad, et muutus ei kahjustaks nende põhilist tegevust ega ohustaks nende ellujäämist. Vabäühenduste paremaks toetamiseks, tuleks vahendajatel luua rohkem vabäühendustele suunatud vahendeid ja kasutada olemasolevaid kanaleid, et mõjutada vabäühenduste mõtestamise protsessi. Vabäühenduste võimete kasvatamiseks on oluline esmalt olukorda kaardistada ning kasutada olemasolevaid kanaleid, näiteks pakutavaid koolitusi ja regulaarseid arenguprogramme.

Kasutatud materjalid

- Adams, W. 2015. Conducting Semi-Structured Interviews. Handbook of Practical program Evaluation. Fourth edition. Newcomer, Kathryn E. *et al.*
Doi:10.1002/9781119171386.ch19.
- Andmekaitse Inspeksioon. 18.04.2017. Isikuandmete kaitse uue õigusliku raamistiku kontseptsioon.
https://www.aki.ee/sites/default/files/dokumendid/reform/andmekaitse_oigusliku_raamistiku_kontseptsioon_18.04.2017.pdf.
- Andmekaitse Inspeksioon. 31.05.2018. Isikuandmete töötaja üldjuhend.
https://www.aki.ee/sites/default/files/dokumendid/isikuandmete_tootleja_uldjuhend.pdf.
- Andmekaitse Inspeksioon. 2020. Tegevus numbrites. Andmekaitse Inspeksiooni aastaraamat. <https://aastaraamat.aki.ee/aastaraamat-2020/tegevustest-numbrites>.
[07.04.2022]
- Andmekaitse Inspeksioon. 2020. Avaliku teabe seaduse täitmisest ja isikuandmete kaitse tagamisest aastal 2020. Andmekaitse Inspeksiooni aastaraamat.
https://aastaraamat.aki.ee/sites/default/files/aastaraamatud/aastaraamat_2020.pdf
- Andmekaitse Inspeksioon. 2021. Juhend kaamerate kasutamise kohta.
https://www.aki.ee/sites/default/files/dokumendid/kaamerate_juhend_10.11.2021.pdf. [07.04.2022]
- Andmekaitse Inspeksiooni avalik dokumendiregister. Andmekaitse Inspeksiooni.
<https://adr.rik.ee/aki/>. [07.04.2022]
- Bertalanffy, L. v. 1973. General System Theory. Harmondsworth. Penguin University Books.
- Börzel, T. A. 01.05.1998. Shifting or sharing the burden? The implementation of EU environmental policy in Spain and Germany. European Planning Studies, 6(5), lk 537-553. Doi: <https://doi.org/10.1080/09654319808720480>.
- Celant, S; Layton, R. 2017. How the GDPR comparesto best practices for privacy, accountability and trust. DPR: Short Run Outputs vs. Long Term Welfare. Mapping the EU's General Data Protection Regulation to Best Practices for Online Privacy. Baranes, E; Layton, R.

- https://www.researchgate.net/publication/317545693_GDPR_Short_Run_Outputs_vs_Long_Term_Welfare_Mapping_the_EU's_General_Data_Protection_Regulation_to_Best_Practices_for_Online_Privacy
- Commission Staff Working Paper. Impact assessment. 25.01.2012. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52012SC0072>.
- da Silva, M. M; Freitas, M. d. C. 10.11.2018. GDPR Compliance in SMEs: There is much to be done. *Journal of Information Systems Engineering and Management*. Vol 3. Doi: <https://doi.org/10.20897/jisem/3941>.
- EPIKoja tutvustus. 2022. Eesti Puuetega Inimeste Koda. <https://epikoda.ee/kes-me-oleme/tutvustus>. [24.02.2022.]
- EPIKoja uudiskiri. 2017–2022. Eesti Puuetega Inimeste Koda. <https://www.epikoda.ee/uudiskiri>. [26.03.2022]
- European Commission. 13.06.2019. Multistakeholder Expert Group report. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/report_from_multistakeholder_expert_group_on_gdpr_application.pdf.
- European Commission. 12.10.2001. European Governance - A White Paper. *Official Journal of the European Communities*(287), 1-29. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0428&from=EN>.
- European Commission. 25.01.2012. Commission Staff Working Paper. Impact assessment. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52012SC0072>.
- European Commission. 2021. Multistakeholder expert group to support the application of Regulation (EU) 2016/679 (E03537). <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groups-register/screen/expert-groups/consult?do=groupDetail.groupDetail&groupID=3537>. [22.6.2021]
- Euroopa Komisjon. 24.06.2020. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Data protection as a pillar of citizens' empowerment and the EU's approach to the digital transition - two years of application of the General Data Protection Regulation. Doi:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0264>.

- Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ, 24.oktoober 1995, üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta. Euroopa Liidu Teataja. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:31995L0046&from=ET>.
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/679, 27. aprill 2016, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus) (EMPs kohaldatav tekst). Euroopa Liidu Teataja. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=ET>.
- Franz, V; Hayes, B; Hannah, L. 2020. Civil Society Organizations and General Data Protection Regulation Compliance: Challenges, Opportunities, and Best Practices. Open Society Foundations. <https://www.opensocietyfoundations.org/publications/civil-society-organizations-and-general-data-protection-regulation-compliance>.
- Haddock, M. A; Sokolowski, S. W; Salamon, L. M. 25.08.2011. Measuring the Economic Value of Volunteer Work Globally: Concepts, Estimates, and a Roadmap to the Future. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 82(3), lk 217-252. Doi:<https://doi.org/10.1111/j.1467-8292.2011.00437.x>
- Hea Kodanik. 30.05.2018. Seminari „Samal poolel – lapse poolel“ keskmes on andmekaitse lastekaitstes. Vabariiklaste Liit. <https://heakodanik.ee/uudised/seminari-samal-poolel-lapse-poolel-keskmes-on-andmekaitse-lastekaitstes/>. [26.03.2022]
- Hea Kodanik. 04.10.2021. Üheksas riigis algab kampaania isikuandmeid kasutavate veebireklaamide vastu. Vabariiklaste Liit. <https://heakodanik.ee/uudised/inimoiguste-keskus-alustab-noustamist-andmekaitse-kusimustes/>. [07.04.2022]
- Hea Kodanik. 05.06.2019. Inimõiguste keskus alustab nõustamist andmekaitse küsimustes. Vabariiklaste Liit. <https://heakodanik.ee/uudised/uheksas-riigis-algab-kampaania-isikuandmeid-kasutavate-veebireklaamide-vastu/>. [07.04.2022]

- HEAK vabaihenduste arenguprogramm 2021. SA Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus.
<https://www.heak.ee/uritused/vabauhenduste-arenguprogramm-2021/>.
[07.04.2022]
- HEAK arhiiv. 2022. SA Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus.
<https://www.heak.ee/kodanikuuhendusele/koolitustegevused/arhiiv/>.
[24.01.2022]
- HEAK kodanikuuhendusele. 2022. SA Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus.
<https://www.heak.ee/kodanikuuhendusele/>. [7.04.2022]
- HEAK põhikiri. 14.02.2014. Sihtasutus Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus.
<https://www.heak.ee/wp-content/uploads/pohikiri-14022014.pdf>.
- HEAK uudised. 2022. SA Harju Ettevõtlus- ja Arenduskeskus.
<https://www.heak.ee/kodanikuuhendusele/uudised/>. [24.01.2022]
- Hinsberg, H. 08.01.2018. Vabaihendus või digivaba ühendus? Hea Kodanik.
<https://heakodanik.ee/uudised/vabauhendus-voi-digivaba-uhendus/>. [26.02.2022]
- Huvikaitsetegevused. Vabaihenduste Liit. <https://heakodanik.ee/huvikaitsetegevused/>.
[24.02.2022]
- Infomaterjalid. SA Tartu Ärinõuandla.
<https://arinouandla.ee/mittetulundusuhing/infomaterjalid>. [07.04.2022]
- Iro, M. 05.02.2018. Lapsed ja andmekaitse. Milliseid muudatusi toob kaasa EL-I isikuandmete kaitse üldmäärus. Märka Last.
<https://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2018/02/05/lapsed-ja-andmekaitse-milliseid-muudatusi-toob-kaasa-el-i-isikuandmete-kaitse-uldmaarus/>.
- Isikuandmete kaitse seadus. 12.06.1996. Riigi Teataja.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/862756>.
- Isikuandmete kaitse seadus. 12.12.2018. Riigi Teataja.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/104012019011>.
- Juhendmaterjalid. Vabatahtlike Värav.
<https://vabatahtlikud.ee/organisatsioonile/juhendmaterjalid/>. [26.03.2022]
- Kaarna, R; Noor, K. 2011. Ülevaade vabatahtliku töö majandusliku ja sotsiaalse väärtuse hindamise. SA Poliitikauuringute Keskus Praxis.
http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Valitsemine_ja_kodanike%C3%BChiskond/VKP_VABAmet_16ppraport.pdf.

- Kalmus, V. Kvalitatiivne sisuanalüüs. Tartu Ülikool.
<https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/kvalitatiivne-sisuanal%C3%BC%C3%BCs>.
[05.02.2022]
- Kalmus, V; Masso, A; Linno, M. 2015. Kvalitatiivne sisuanalüüs. Tartu Ülikool.
Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas.
<https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>. [5.02.2022]
- Katz, D; Kahn, R. L. 1967. The Social Psychology of Organizations. New York. John Wiley & Sons, Inc.
- Kodanikuühiskonna arengukava 2015–2020. Riigikogu.
https://www.riigikogu.ee/wp-content/uploads/2015/02/KODAR_2015-2020.pdf. [09.04.2022]
- Koolitused. SA Tartu Ärinõuandla. <https://arinouandla.ee/koolitused/>. [24.03.2022]
- Kõik juhised loetelus. Andmekaitse Inspeksioon <https://www.aki.ee/et/koik-juhised-loetelus>. [07.04.2022]
- Käbin, T. Seletuskiri isikuandmete kaitse seaduse eelnõu (1196 SE) muudetud redaktsiooni juurde. 19.11.2002. Riigikogu.
<https://www.riigikogu.ee/download/e681453c-ce0a-3934-ae8f-35142016cf29>.
- Käger, M; Lauring, M; Pertsjonok, A; Kaldur, K; Nahkur, O. 2018. Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring. Tartu: Balti Uuringute Instituut. Vabatahtlike Värav. <https://vabatahtlikud.ee/wp-content/uploads/2015/04/Vabatahtlikus-tegevuses-osalemise-uuring-2018.pdf>.
- Käger, M; Pertšjonok, A; Rikmann, E; Tatar, M; Vainu, V; Vallimäe, T; Vihma, P. 2019. Kodanikuühiskonna arengukava mõjude vahehindamine. Tallinn. Tallinna Ülikool, Balti Uuringute Instituut, Turu-uuringute AS. Siseministeerium.
https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/2674/2019_kodanikuu_hiskonna_arengukava_mojude_vahehindamine.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Lagerspetz, M. 2007. Kodanikuühiskonna lühisõnastik. Vabariikliku Liit.
<https://heakodanik.ee/kodanikuuhiskonna-luhisonastik/>.
- Laherand, M.-L. 2008. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn. OÜ Infotrükk.
- Liikmed. Vabariikliku Liit. Hea Kodanik. <https://heakodanik.ee/liikmed/>.
[22.02.2022]

- Liimets, A. 20.09.2021. Vabatahtlike kaasamine vajab mõtteviisi muutust. Vabatahtlike Värav. <https://vabatahtlikud.ee/vabatahtlike-kaasamine-vajab-motteviisi-muutust>.
- Marks, G; Hooghe, L. Mai 2003. Unraveling the Central State, but How? Types of Multi-level Governance. *American Political Science Review*. Vol 97, nr 2. Lk 233–243. ResearchGate. Doi:10.1093/0199259259.003.0002.
- Mittetulundusühingute seadus. 06.06.1996. Riigi Teataja. <https://www.riigiteataja.ee/akt/123052020006>.
- Missioon ja Visioon. SA Tartu Ärinõuandla. <https://arinouandla.ee/tutvustus/missioon-ja-visioon/>. [25.02.2022]
- MTÜ Maakondlikud Arenduskeskused. 2022. Võrgustiku tutvustus. <https://www.arenduskeskused.ee/tutvustus/>. [21.02.2022]
- MTÜabi. 2021. Katusorganisatsioonid ja võrgustikud Eestis. <https://www.mtyabi.ee/kusi-nou/katusorganisatsioonid-ja-vorgustikud/>. [12.04.2021]
- MTÜabi. 2022. Nõuanded veebis. <https://www.mtyabi.ee/nouanded/>. [07.04.2022]
- Opoku, M. O. November 2015. Information Management and Organisational Performance: A Review of Literature. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. Vol 6, nr 6. Lk 62-70. ResearchGate. Doi:10.5901/mjss.2015.v6n6s1p62.
- Peep, V. 2018. Andmekaitseõigusest andmekaitseasutuse pilguga. *Juridica*. Nr 2. Lk 116-124.
- Regioonide Komitee. 7.06.2014. Regioonide Komitee resolutsioon Euroopa mitmetasandilise valitsemise harta kohta (2014/C 174/01). Euroopa Liidu Teataja. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XR1728&from=EN>.
- Registrite ja Infosüsteemide Keskus. 2021. Äriregister ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste register maakonniti seisuga 01.01.2021. https://www2.rik.ee/rikstatfailid/failid/tabel.php?url=21_01mk.html.
- Rikmann, Erle; Keedus, Liisi; Lindemann, Kristina; Roosmaa, Eve-Liis; Sõmer, Marko; Joorik, Aivar; Aidnik, Martin. Kodanikualgatuse Institutsionaliseerumine Eestis. Uuringu raport. 2014. Tallinn. Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus;

- Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.
<https://www.kysk.ee/failid/Upload/files/KUAK%2014%20raport.pdf>.
- Salamon, L. M; Sokolowski, S. W. 2018. The Size and Composition of the European Third Sector. In The Third Sector as a Renewable Resource for Europe: Concepts, Impacts, Challenges and Opportunities. Lk 49-94. Springer International Publishing. Doi:https://doi.org/10.1007/978-3-319-71473-8_3.
- Salumaa, K. 2018. Andmesubjekti õigused uue isikuandmete kaitse üldmääruse foonil. Juridica. Nr 2. Lk 83–93.
- Seletuskirja lisa 2 (kooskõlastustabel). 2018. Isikuandmete kaitse seadus 679 SE. Riigikogu. <https://www.riigikogu.ee/download/0114d13e-1627-4e64-b579-911feb134156>.
- SEVi põhikiri. Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik. (n.d.). Mittetulundusühingu Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik põhikiri. Retrieved 04 07, 2022, from https://sev.ee/wp-content/uploads/2022/02/pohikiri_80341465_278057.pdf.
- Sidusa Eesti arengukava 2030. Siseministerium.
<https://www.siseministerium.ee/media/1443/download>. [9.04.2022]
- Sihtasutus Tartu Ärinõuandla põhikiri. 21.04.2014. SA Tartu Ärinõuandla.
<https://arinouandla.ee/wp-content/uploads/2017/09/Pohikiri-Tartu-%C3%84rin%C3%B5uandla-SA-21-04-2014.pdf>.
- Siseministerium. 21.05.2021. Siseministerium valis kodanikuühiskonna arendamiseks neli strateegilist partnerit.
<https://www.siseministerium.ee/uudised/siseministeriumil-valis-kodanikuuhiskonna-arendamiseks-neli-strateegilist-partnerit>.
- Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik. 2017. MTÜ Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku (SEV) arengusuunad 2017-2020. <https://sev.ee/wp-content/uploads/2019/04/sevi-arengusuunad.pdf>.
- Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik. 07.12.2018. Andmekaitse koolitus.
https://docs.google.com/document/d/1sstUiTufrFr0cO_siGfC5EILGYvrv8f1mGXZ-v_IptU/edit?usp=sharing.
- Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik. 2021. Liikmed. <https://sev.ee/liikmed/>. [24.02.2022]

- Stephenson, P. 29.05.2013. Twenty years of multi-level governance: ‘Where Does It Come From? What Is It? Where Is It Going?’. *Journal of European Public Policy*, 20. Lk 817-837. Doi:<https://doi.org/10.1080/13501763.2013.781818>.
- Teegen, H; Doh, J; Vachani, S. 04.11.2004. The Importance of Nongovernmental Organizations (Ngos) in Global Governance and Value Creation: An International Business Research Agenda. *Journal of International Business Studies*, 35. Lk 463-483. Doi:10.1057/palgrave.jibs.8400112.
- Teenused. Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik. <https://sev.ee/teenused/>. [16.02.2022]
- Teenused. SA Tartu Ärinõuandla. <https://arinouandla.ee/mittetulundusuhing/teenused/>. [07.04.2022]
- The Multistakeholder Expert Group. 17.06.2020. Contribution from the Multistakeholder Expert Group to the Commission 2020 Evaluation of the General Data Protection Regulation (GDPR). Report. <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groups-register/core/api/front/document/41708/download>.
- The world’s most valuable resource is no longer oil, but data. *The Economist*. 6.05.2017. <https://www.economist.com/leaders/2017/05/06/the-worlds-most-valuable-resource-is-no-longer-oil-but-data>.
- Trükised ja juhendid. 2022. Eesti Puuetega Inimeste Koda. <https://epikoda.ee/mida-me-teeme/trukised>. [26.03.2022]
- Tule koolitusele uue isikuandmete seaduse mõjust vabaihendustele. 30.04.2018. Vabaihenduste Liit. https://heakodanik.ee/uudised/tule-koolitusele-uee-isikuandmete-seaduse-mojust-vabaihendustele/?utm_source=Kodaniku%C3%BChiskonna+n%C3%A4dalakiri&utm_campaign=710dab2a51-Kodaniku%C3%BChiskonna+n%C3%A4dalakiri+3%2F2018&utm_medium=email&utm_term=0_cd8d072a8. [26.03.2022]
- Tõnisson. 2018. Seletuskiri isikuandmete kaitse seaduse eelnõu juurde. Isikuandmete kaitse seadus 679 SE Riigikogu. Riigikogu. <https://www.riigikogu.ee/download/b7c9371a-7768-46b5-9d33-9eb4e3b98125>.
- Tööriistad. Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik. <https://sev.ee/kasulikku/tooriistad/>. [16.02.2022]

Uudised. SA Tartu Ärinõuandla. <https://arinouandla.ee/uudised/>. [20.03.2022]

Vabatahtliku tegevuse hea tava. Vabatahtlike Värav.

<https://vabatahtlikud.ee/organisatsioonile/organisatsioonile-vabatahtliku-tegevuse-hea-tava/>. [17.03.2021]

Vabatahtliku tegevuse võrgustiku koostöökokkulepe on sõlmitud. 24.11.2016.

Vabatahtlike Värav. <https://vabatahtlikud.ee/uudis/vabatahtliku-tegevuse-vorgustiku-koostookkulepe-on-solmitud/>.

Vabatahtliku Tegevuse Võrgustik. Vabatahtlike Värav.

<https://vabatahtlikud.ee/organisatsioonile/vabatahtliku-tegevuse-vorgustik/>.
[24.02.2022]

Vabaihenduste 2021. Aasta arenguhüppe taotlusvoor. Kodanikuühiskonna Sihtkapital.

<https://kysk.ee/taotlejale/toetused-vabauhendustele/taotlusvoorud/ah21/>.
[2.04.2022]

Vabaihenduste võimekus. Vabaihenduste Liit. <https://heakodanik.ee/vabauhenduste-voimekus/>. [07.04.2022]

Viltrop, A. 07.02.2019. Kui palju paberimajandust on vabatahtlike kaasamiseks vaja?.

Vabatahtlike Värav. <https://vabatahtlikud.ee/kui-palju-paberimajandust-on-vabatahtlike-kaasamiseks-vaja/>.

Õppevideod. Andmekaitse Inspektsioon. <https://www.aki.ee/et/teavitus-juhised/oppevideod>. [07.04.2022]

Õunapuu, L. 2014. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu.

Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/36419>.

Intervjuude ja meilivestlused

2022. aastal läbi viidud intervjuude salvestised kustutas autor pärast transkriptsioonide valmimist, sest uurimistöö seisukohast ei ole salvestiste säilitamine vajalik ning kehtivad isikuandete kaitse alased nõuded ei võimalda isikuandmete, sealhulgas salvestiste töötlemist, kui selleks puudub selge eesmärk ja õiguslik alus.

Transkriptsioone ja meilivahetusi ei ole töösse lisatud, sest uurimistöö eesmärgi saavutamise seisukohast ei ole oluline, mida organisatsioonide esindajad sõna-sõnalt ütlesid. Transkriptsioonid kustutas autor pärast kaitsmist 2022. aasta juuni esimeses pooles.

Asuja, T. 23.02.2021. Intervjuu. (H. Kriiska, intervjuueerija)

Asuja, T. 08.02.2022. Intervjuu. (H. Kriiska, intervjuueerija)

Kirik, E; Pau, K. 08.02.2022. Intervjuu. (H. Kriiska, intervjuueerija)

Klandorf, K. 16.02.2022. Intervjuu. (H. Kriiska, intervjuueerija)

Levand, K. 25.02.2021. (H. Kriiska, intervjuueerija)

Levand, K. 25.02.2021. Vastus selgitustaotlusele.

Levand, K. 07.02.2022. Intervjuu. (H. Kriiska, intervjuueerija)

Maidla, M. 17.-22.03.2021. Meilivestlus.

Paas, E. 19.02.2021. Meilivestlus.

Paas, E; Viltrop, A. 22.02.2.2022. Intervjuu. (H. Kriiska, intervjuueerija)

Pau, K. 02.03.2021. Meilivahetus.

Peep, V. 16.02.2022. Intervjuu. (H. Kriiska, intervjuueerija)

Rammo, A. 15.02.2021. Meilivestlus.

Volmer, K. 27.03.2021. Meilivahetus.

Lihtlitsents

Mina, Hanna Kriiska

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Isikuandmete kaitse nõuete juurutamine Eesti vabaühendustes”, mille juhendaja on PhD Maie Kiisel, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Hanna Kriiska

16.05.2022

Lisa 1. Kirjalikult esitatud küsimused

1. Kas teie organisatsioon tegi seoses GDPRi tulekuga või on laiemalt seoses isikuandmete kaitsmise temaga teinud eraldi kolmand sektori organisatsioonidele suunatud teavitustööd?
2. Milliseid vabaihendustele suunatud toetavaid tegevusi teie organisatsioon seoses andmekaitsega läbi on viinud?
3. Kas teie organisatsiooni liikmed või muud vabaihendused on teie poole pöördunud seoses andmekaitse temadega, kui sagedased need pöördumised on olnud ja kui on, siis kas saate tuua välja peamised murekohad?
4. Kas teie organisatsioon osales GDPRi väljatöötamise või 2018. aasta isikuandmete kaitse seaduse loome mõnes faasis? Kui ei siis miks ja kui jah, siis kuidas?

Lisa 2. Intervjuu küsimustik

Teema 1: intervjueeritav organisatsioon ja see, kuidas teda ennast muutusesse kaasati. Esmalt soovin rääkida, kuidas teie organisatsiooni isikuandmete kaitse vallas toimuvast muutusest teavitati ja muutuseks ette valmistati.

1. Kui te mõtlete tagasi GDPRi juurutamise protsessi algusele, siis kuidas jõudis teieni teadmine, et isikuandmete kaitse vallas on mingid muutused toimumas?
  - 1.1. Millal ja kuidas ehk milliste meetmetega see teadmine muutuse vajadusest ja vajalikkusest teieni jõudis? (Vajadusel täpsustus: kes täpselt ja mida tegi.)
  - 1.2. Kui oluline või vajalik tundus see teema teile selleks, et sellega organisatsioonina tegelema hakata? Miks?
  - 1.3. Mida te arvasite, et võiks juhtuda, kui te seda teemat ignoreerite?
2. Kellelt olete organisatsioonina abi saanud isikuandmete kaitse vallas? (Vajadusel täpsustus: kes need organisatsioonid on, keda intervjueeritavad ise abistajatena oluliseks peavad.)
  - 2.1. Milliseid teadmisi on teile jagatud ja milliseid oskusi arendatud. Palun kirjeldage teabe sisu ning kes seda (oskus-)teavet on jaganud. (Vajadusel täpsustus: pean silmas näiteks koolitusi, infotunde või teabevoldikuid.)
  - 2.2. Milliseid ressursse on teile jagatud ja kes on seda teinud? (Vajadusel täpsustus: pean silmas näiteks rahalisi vahendeid, teabematerjali, disainitud lahendusi või teabekeskondi, mille abil teadmisi-oskusi teistele edasi anda.)
3. Mida oleksite te (veel) vajanud, et enda organisatsiooni paremini uute nõuete rakendamiseks ette valmistada?
4. Kas teiega jagati teavet, kuidas on plaanis uute nõuete juurutamist vabaihenduste seas või kolmandas sektoris laiemalt läbi viia? Täpsemalt, kas teiega jagati teavet uute nõuete juurutamise plaani, tegevuskava, verstapostide või muu sellise kohta?
  - 4.1. Kas teid kaasati selle plaani, tegevuskava vm koostamisse? Kui jah, siis kes kaasas?
  - 4.2. Mida oli vaja saavutada? Millised näitajad ja mis ajaks pidid olema saavutatud? Kuidas teid innustati neid tulemusi saavutama? (Vajadusel täpsustus: pean silmas näiteks trahve, tulemustasusid, lisarahastus vms.)
5. Millisel moel valmistati teid ette vabaihenduste toetamiseks või survestamiseks?

Teema 2: intervjueeritava organisatsiooni enda roll vahendajana.

1. Kuidas te GDPRi juurutamist vabäühenduste seas enda jaoks mõtestasite? Miks pidasite seda vajalikuks ja mida soovisite saavutada? (Vajadusel täpsustus: näiteks kui vajalikuks peeti, et vabäühendused täidaksid olulisemaid seaduses olevaid punkte või täita seadust võimalikult väikse ressursikuluga neile endile või oli kas eesmärgiks oli vabäühendusi seeläbi võimendada, et nad suudaksid kasutada muutust üldiseks arenguks.)
2. Kas teie koostasite omalt poolt plaani muutuse juurutamiseks vabäühendustes?
  - 2.1. Millal te selle plaani koostasite?
  - 2.2. Mille ja kelle toel te selle plaani koostasite – kust tuli vajalik ressurss, oskusteave, sisend.
  - 2.3. Milline oli selle plaani sisu?
3. Milline on olnud teie organisatsiooni roll vabäühenduste võimendamisel isikuandmete kaitse vallas?
  - 3.1. Milliseid teadmisi te vabäühendustes muutuse juhtimise eesmärgil jagasite? Palun kirjeldage teabe sisu.
  - 3.2. Milliseid oskusi te vabäühendustes muutuse juhtimise eesmärgil arendasite? Palun kirjeldage oskuste arendamise tegevuste sisu.
  - 3.3. Milliseid ressursse te vabäühendustes muutuse juhtimise eesmärgil jagasite? (Vajadusel täpsustus: pean silmas näiteks rahalisi vahendeid, teabematerjali, disainitud lahendusi või teabekeskondi.)
4. Mida tunnete, et oleksite saanud või tahtnud veel teha, et toetada muutuse juhtimist vabäühendustes?
  - 4.1. Miks jäid need asjad tol ajal tegemata?

Teema 3: kogemus vabäühendustega ja tagasiside teistelt avatud süsteemidelt.

1. Kuidas teie hinnangul vabäühendused uutele nõuetele ja GDPRile reageerisid?
  - 1.1. Millist abi nad soovisid – kas nad näiteks pöördusid teie poole küsimustega, palusid nõu või koolitusi?
  - 1.2. Millised mured neil seoses GDPRiga peamiselt olid?

- 1.3. Kuidas teie hinnangul vabäihendused GDPRi tajusid? Kas pigem positiivse või negatiivse, kas seda peeti vajalikuks või mitte?
2. Mis on teie hinnangul vabäihendustes GDPRi tõttu muutunud või toimunud?
  - 2.1. Kuidas on juurutamise protsessi algusajaga võrreldes muutunud see, kuidas vabäihendused andmekaitmesse suhtuvad ja seda kohaldavad?
  - 2.2. Mis on teie hinnangut kujundanud, millele te tuginete?
  - 2.3. Mida peaksite teie tegema, et paremini mõista, mis vabäihendustes GDPRi tulemusena toimunud on?
3. Milline on teie hinnangul vabäihenduste võimed muutusi juhtida, tegeleda arendustegevusega või kasvõi hoida ennast kursis seadusemuudatusega?
  - 3.1. Miks see võimekus selline on?
  - 3.2. Mis on teie hinnangut kujundanud, millele te tuginete?
  - 3.3. Mida saaksite teie (veel) teha selleks, et teil oleks hea ülevaade selle kohta, kuidas vabäihendused sedalaadi kohustustega toime tulevad?
4. Vaadates tagasi GDPRi juurutamise protsessile, mida oleks tulnud ideaalses maailmas teisiti teha, kui ressursi oleks piisavalt? Täpsustan, et oodatud on ettepanekud nii teistele organisatsioonidele, kui ka enda organisatsiooni tegevust silmas pidades.